

τα Καντιλιώτικα

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΤΕΥΧΟΣ 28 • ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2021 • ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Τα Καντιώτικα

Ενημερωτική και Πολιτιστική Έκδοση
της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών Δήμου Κόνιτσας
Τεύχος **28**, Αύγουστος 2021
ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ

Υπεύθυνος έκδοσης: Άρτεμις Ζιώγα,
Πρόεδρος Δ.Σ. Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών
Επιμέλεια: Κώστας Αργύρης
Σχεδιασμός-σελιδοποίηση: Θωμάς Γκινούδης
Διευθύνεται από συντακτική επιτροπή
της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών Δήμου Κόνιτσας
Συγγραφείς της παρούσας έκδοσης:
Χαρίλαος Γ. Γκούτος, Νίκος Δημητρούλης, Θωμάς
Β. Ζιώγας, Γιώργος Κοτολούλης, Γιώργος
Κοτσίνης, Κατερίνη Λιάμπη, Θωμάς Αθ.
Μουκούλης, Σωκράτης Μιχ. Οικονόμου, Βασίλης Γ.
Παπαγεωργίου, Αγαθή Πατσιοπού, Δημήτριος
Στρατσίανης, Φωτεινή Τσάνου-Ζαφείρη, Νικ. Βασ.
Φασούλης

Φωτογραφίες:

Οικογ. Νικ. Σίμου, Αρχείο Αδελφότητας
Δροσοπηγιωτών, Βασίλης Παπαγεωργίου, Φανή
Σαρρή, Ευθύμιος Περώνης, Βαγγέλης
Κυπαρίσης, Θωμάς Ζιώγας, Χαρίλαος
Κοντογιάννης, Φάνης Βαρδάκης, Θωμάς
Μουκούλης, Τάκης Φασούλης

Εικόνα εξωφύλλου:

Νίκος Σίμος (1958-2020)

*«Η αγάπη του για το χωριό του, την Δροσοπηγή, για
τον τόπο του ευρύτερα, αξεπέραστη...*

*Ενώνουμε τη μνήμη μας με τη δική σας και σας
υποσχόμαστε πως...*

*“Δεν θα ξεχάσουμε...”. Θα τον θυμόμαστε με
αγάπη και σεβασμό».*

- Άρθρα και επιστολές που έχουν σταλεί για δημοσίευση, ενδέχεται, λόγω θεματολογίας ή περιορισμένου χώρου, να δημοσιευτούν σε επόμενα τεύχη.
- Δημοσιεύονται μόνο ενυπόγραφα κείμενα, που δεν εκφράζουν απαραίτητα και τις απόψεις του εκδότη.
- Η συντακτική επιτροπή του περιοδικού μπορεί να δημοσιεύσει τα άρθρα ή τις επιστολές κατά την κρίση της, χωρίς όμως να αλλάξει το ύψος και το νόημα του κειμένου.

Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών

Δήμου Κόνιτσας

Δροσοπηγή 441 00, τηλ.: 26550 81414

E-mail: info@drosopigi.gr

www.drosopigi.gr

Περιεχόμενα

Στη μνήμη του Νίκου Σίμου

Γιώργος Κοτσίνης, Γιώργος Κοτολούλης ... 4

Ο Νίκος μας

Αγαθή Πατσιοπού ... 10

Λίθοι φθεγγόμενοι

Κατερίνη Λιάμπη ... 11

Το λιθανάγλυφο της αγάπης

Βασίλης Γ. Παπαγεωργίου ... 12

Στρατσίανιτες μαστόροι

στη Μονή Προυσού Ευρυτανίας:

Ο πρωτομάστορας Γιώργος Ζήση Βαζούκης (1851-1927)

Φωτεινή Τσάνου-Ζαφείρη

Βασίλης Γ. Παπαγεωργίου ... 14

Άδειες οθωμανικών Αρχών

για σχολεία και ναούς, 1890-1911

Θωμάς Β. Ζιώγα ... 22

Το Κάντισκο των αμπελιών και η πανδημία της φυλλοξήρας

Θωμάς Αθανασίου Μουκούλης ... 32

Ο οικισμός της παλιάς Λυκορράχης

Νικ. Βασ. Φασούλης ... 41

«Το όνειρο»

Νίκος Δημητρούλης ... 48

Μνήμες από το παρελθόν

Δημήτριος Στρατσίανης ... 50

Τα χωριά της Μόλιστας

Χαρίλαος Γ. Γκούτος ... 52

Ο καπετάν Σιώμος Καντιώτης

Θωμάς Β. Ζιώγας ... 56

Παλιές γραφές για το Κάντισκο

Θωμάς Β. Ζιώγας ... 60

Για το Κάντισκο και τα «Καντιώτικα»

Σωκράτης Μιχ. Οικονόμου ... 61

Είναι αλήθεια ότι τα πρωτό-
κολλα ασφαλείας και τα επάλ-
ληλα απαγορευτικά που εφαρ-
μόστηκαν για την προστασία
από την πανδημία μας κούρα-
σαν όλους. Κράτησαν πολύ

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

χρόνο και μας απομόνωσαν κοινωνικά. Απο-
κλεισμένοι εξ ανάγκης στα σπίτια, χωρίς ζώσα
επαφή με οικείους και φίλους, αισθανθήκαμε
βαθιά τη στέρηση της ελευθερίας και ψυχο-
πλακωθήκαμε. Νιώσαμε περίπου σαν την επί
αιώνες υπόδουλη πατρίδα μας που «*Και εκαρ-
τέρει, και εκαρτέρει, φιλελεύθερη λαλιά, ένα
εκτύπασε τ' άλλο χέρι από την απελπισιά*», κατά
την 6^η στροφή του εθνικού μας ύμνου. Αντέ-
ξαμε, όπως και τότε, έχοντας εφόδια την υπο-
μονή, τη φρόνηση, τη συλλογική κοινωνική
δράση και ευθύνη και την ελπίδα στη δύναμη
της επιστήμης. Και δικαιωθήκαμε, καθώς γρή-
γορα βρέθηκε το μέσον για την πολυπόθητη
«φιλελεύθερη λαλιά». Λέγεται εμβόλιο, και είναι
θαυμαστό δημιούργημα της επιστημονικής
γνώσης και της παραγωγικής τεχνολογίας.
Επειδή ενεργεί προληπτικά, είναι το απόλυτο
όπλο για την απελευθέρωσή μας από τα δεσμά
της πανδημίας. Όλα τα άλλα, θεοί και δαίμονες,
ξόρκια και παρακλήσεις, αποδείχτηκαν απατηλά
και μόνο παρηγορητικά χρήσιμα μετά το μοι-
ραίο. Ευχόμαστε τάχιστα να ολοκληρωθεί το
τρέχον εμβολιαστικό πρόγραμμα για να νιώ-
σουμε ασφαλείς στις προσωπικές και κοινωνι-
κές επαφές και σχέσεις.

Το καλοκαίρι είναι επί θύραις. Όμως, δεν είναι
ξεκάθαρο ακόμη ποιές απαγορεύσεις θα
ισχύουν τον Ιούλιο και Αύγουστο. Όλα είναι

ρευστά και τα πάντα θα εξαρ-
τηθούν από την πορεία των
εμβολιασμών. Με τα τωρινά
δεδομένα φαίνεται πως τα
πράγματα θα είναι καλύτερα
από πέρυσι. Επί τέλους, ας γίνει

μπορετό να βρεθούμε παρέα στα γνωστά στέκια
του χωριού μας με συγγενείς, γνωστούς και
φίλους. Το έχουμε ανάγκη και είτε να συμβεί.
Στο αυστηρό πλαίσιο των απαγορεύσεων κι-
νήθηκε και η Αδελφότητα. Λόγω της συνεχούς
μεταβολής των μέτρων, δεν ήταν δυνατός ο
προγραμματισμός και η προετοιμασία οποιασ-
δήποτε εκδήλωσης. Αυτό μόνο όσοι έχουν
προφητικές ικανότητες θα μπορούσαν να το
πράξουν. Αλλά ουδείς μετά Χριστόν προφήτης.
Έχουμε, όμως, κατά νουν να οργανώσουμε, εκ-
των ενόντων και ανάλογα με τα ισχύοντα απα-
γορευτικά, μια χορευτική εκδήλωση στην πλα-
τεία τον 15αύγουστο, με όποια μουσική κομ-
πανία ευρεθεί να είναι διαθέσιμη τότε. Μακάρι
να γίνει εφικτό.

Προς το παρόν, και χάρη στους εμβολιασμούς,
όλα δείχνουν ότι θα είναι δυνατή η σύγκληση
της Γ.Σ. της Αδελφότητας τον Αύγουστο στη
Δροσοπηγή. Εμείς το επιδιώκουμε, όπως
έχουμε υποχρέωση, και θα το κάνουμε, τη-
ρώντας τα μέτρα προστασίας που θα ισχύουν
τότε, εκτός και συμβεί το μη αναμενόμενο κακό
και επιβληθεί γενικό απαγορευτικό. Παραμέ-
νουμε αισιόδοξοι.

Ευχόμαστε σε όλους ΥΓΕΙΑ και ΚΑΛΗ ΑΝΤΑ-
ΜΩΣΗ στη Δροσοπηγή.

Το Δ.Σ. της Αδελφότητας Δροσοπηγής

Ευχαριστούμε θερμά τα παρακάτω μέλη και φίλους της Αδελφότητας για την οικονομική τους ενίσχυση:
Σιούτη Ελευθερία 50€, **Τσιγκούλη Πέτρο** 50€, **Τσιγκούλη Στέργιο** 50€, **Τσιγκούλη Βασίλη** 100€, **Σπυρό-
νικο Ελευθέριο** 25€ εις μνήμη του Κώστα Καρανικούλη, και τους **Κοτσίνα Θεοδώρα** 170€, **Πολυζών Βιρ-
γινία** 10€ και **Δημητρώλη Νικόλαο** 600\$ Καναδά

Στη μνήμη του Νίκου Σίμου

Τετάρτη πρωί, 15 Ιουλίου 2020. Η είδηση του θανάτου του Νίκου μας παγώνει όλους. Φίλους, συγγενείς, συγχωριανούς. Θλίψη και συγκίνηση στις δύο πλευρές του Ατλαντικού. Τα συναισθήματα έντονα, τα λόγια μας έβγαιναν δύσκολα, οι λέξεις φάνταζαν ανούσιες.

Μόλις 62 χρόνων.... Τον πρόδωσε η καρδιά του... Δεν μπορούμε να το πιστέψουμε.

Ο βιολογικός του κύκλος διακόπηκε πρόωρα, ανέλπιστα. Κρίμα...

Γεννήθηκε στις 16 Ιανουαρίου 1958, στη Δροσοπηγή Κόνιτσας. Ο πατέρας του, Αλέξης, πέθανε σε ηλικία 33 ετών και η μητέρα του –η οποία είχε αποβιώσει περίπου δύο μήνες νωρίτερα– επωμίσθηκε το δύσκολο έργο της ανατροφής και της διαπαιδαγώγησης αυτού και της αδελφής του Βασιλικής.

Η πορεία του προς την κορυφή της επιστημονικής καταξίωσης αρχίζει από το δημοτικό Σχολείο Δροσοπηγής όπου έμαθε τα πρώτα του γράμματα. Στη συνέχεια στο Γυμνάσιο Κόνιτσας, όπου διακρίνεται για την φιλομάθειά του και αναδεικνύεται ως ο καλύτερος μαθητής της τάξης του. Μετά την αποφοίτηση από το Εξατάξιο Γυμνάσιο Κόνιτσας το 1976, και κατόπιν πανελλαδικών Εξετάσεων εισάγεται στο τμήμα Ναυπηγών του σημερινού Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής.

Μετά το πέρας των σπουδών του, το ανήσυχο πνεύμα του για περαιτέρω κατάκτηση της γνώσης τον οδηγεί στο εξωτερικό και συγκεκριμένα στο Ηνωμένο Βασίλειο. Είναι η περίοδος όπου κυριαρχεί στη χώρα αυτή ο νεοφιλευθερισμός της κ. Θάτσερ με τη σκληρή λιτότητα σε θέματα οικονομίας και κοινωνικών παροχών με αποτέλεσμα ο Νίκος να μην μπορεί να τα καταφέρει οικονομικά και να επιβιώσει δουλεύοντας και σπουδάζοντας στη χώρα αυτή.

Με την πρώτη ευκαιρία αφού συγκέντρωσε τα χρήματα για τα αεροπορικά εισιτήρια ταξίδεψε –το 1981– για την άλλη μεριά του Ατλαντικού, στις ΗΠΑ και συγκεκριμένα στην Νέα Υόρκη, έχοντας μαζί του έναν αδελφικό φίλο τον Αργύρη από την Κύπρο και τις λίγες γνωριμίες που είχε εκείνος στην αχανή πόλη! Η πρώτη του δουλειά βέβαια ήταν να βρει εργασία για να επιβιώσει. Έτσι κατευθύνθηκε στην Ελληνική παροικία της Αστόρια όπου πέρασε όλα τα χρόνια των σπουδών του δουλεύοντας στα Ελληνικά εστιατόρια της Αστόρια –Παρασκευή, Σάββατο, Κυριακή– και τις υπόλοιπες μέρες ασχολούνταν με τις σπουδές του!

Η πολυσχιδής προσωπικότητα του μόλις αρχίζει να ξετυλίγεται με τις σπουδές που πραγματοποιήσε.

Στη Νέα Υόρκη σπούδασε και τελείωσε Σχολή Μηχανολόγων Μηχανικών του Σίτι Κόλετζ της Νέας Υόρκης (City College of the City University of New York). Στη συνέχεια πραγματοποίησε διδακτορική διατριβή στο ίδιο Πανεπιστήμιο απ' όπου αποφοίτησε το 1988.

Ακολούθως ολοκλήρωσε τις μεταδιδακτορικές σπουδές στο «Earthquake Research Center of the City University of New York» ασχολούμενος με την επίδραση των σεισμών στα κτίρια και εν γένει στις κατασκευές. Ολοκληρώνοντας τον πρώτο κύκλο του όμορφου ταξιδιού του στα μονοπάτια της επιστημονικής γνώσης και της κατάκτησής της.

Ο Νίκος προσλήφθηκε στο Τμήμα Πυρηνικής Ενέργειας του Brookhaven Lab (BNL) τον Φεβρουάριο του 1989 για έρευνα, σχετικά με την ασφάλεια των πυρηνικών αντιδραστήρων. Το BNL είναι ερευνητικό επιστημονικό κέντρο τεχνολογίας αιχμής, ότι το αντίστοιχο του CERN στην Ευρώπη. Στο Εργαστήριο αυτό εργάζονται 2000 περίπου μεταδιδακτορικοί επιστήμονες απ' όλον τον κόσμο και άλλοι τόσοι υποψήφιοι διδάκτορες φοιτητές-ερευνητές. Οι επί μέρους τομείς που δραστηριοποιούνται είναι: Πυρηνική Φυσική και Φυσική Υψηλών Ενεργειών, Φυ-

σική και Χημεία Υλικών, Φυσική Επιταχυντών, Νανουλικά, Περιβάλλον και Κλίμα, Έρευνα για την Ενέργεια, Βιολογία κ.α.

Το 1990 προήχθη σε βοηθό ερευνητή, ερευνητή το 1993 και μηχανολόγο μηχανικό το 1994, και κατάφερε σε σύντομο χρονικό διάστημα να αναγορευτεί σε επιστήμονα (Senior Scientist) και να καταρρίψει το ένα ρεκόρ μετά το άλλο.

Αργότερα εστίασε την έρευνά του στη δομική ανάλυση συστημάτων που βασίζονται σε επιταχυντές, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν στο μεγάλο πείραμα Spallation Neutron Source στο Oak Ridge National Laboratory.

Η έρευνά του για προηγμένα υλικά σε περιβάλλοντα υψηλής ακτινοβολίας οδήγησε σε προηγμένα σχέδια στόχων για χρήση σε πειράματα με βάση επιταχυντές, συμπεριλαμβανομένου του πειράματος Long Baseline Neutrino.

Ο Νίκος συνέβαλε σημαντικά στη δομική σχεδίαση του National Synchrotron Light Source II (NSLS-II), (Φωτογεννήτρια) χρησιμοποιώντας προηγμένα εργαλεία μοντελοποίησης για την ανάπτυξη λύσεων σχεδιασμού για ποικίλες εφαρμογές που κυμαίνονται από τα αποτελέσματα δόνησης του ανέμου, της κυκλοφορίας

οχημάτων και των μηχανημάτων σε διάφορες κατασκευές, των σεισμών, την πρόπτωση αεροπλάνων σε πυρηνικούς σταθμούς έως τις επιπτώσεις της καθημερινής μεταβολής του ηλιακού φωτός στη θερμική σταθερότητα στον επιταχυντή ή στους τερματικούς σταθμούς.

Για αυτό το έργο, ο Σίμος τιμήθηκε με ένα Βραβείο Μηχανικής το "Engineering Award 2012", μία από τις υψηλότερες διακρίσεις που έδωσε το Brookhaven στα στελέχη του. Πήρε τον τίτλο του ανώτερου μηχανολόγου μηχανικού τον ίδιο χρόνο.

Ο Νίκος είναι συγγραφέας ή συν-συγγραφέας σε περισσότερες από 100 δημοσιεύσεις, οι οποίες ασχολούνται κυρίως με την έρευνά του σχετικά με τη σεισμική απόκριση σε πυρηνικές κατασκευές, καινοτόμα υλικά για πυρηνικούς αντιδραστήρες επόμενης γενιάς και υλικά για συστήματα επιταχυντών και πειράματα,

Η ενασχόλησή του με την σεισμική απόκριση σε πυρηνικές κατασκευές και σε συνδυασμό με την τρομοκρατική ενέργεια της πτώσης των αεροπλάνων στους δίδυμους πύργους της Νέας Υόρκης το 2002, οδήγησε το υπουργείο έρευνας των ΗΠΑ να του αναθέσει ένα project το 2003 σχετικά με την ασφάλεια των υπαρχόντων πυρηνικών αντιδραστήρων σε όλο τον

κόσμο κατά την υποθετική πρόσκρουση οποιουδήποτε τύπου αεροπλάνων, πολεμικών ή πολιτικών. Υπό την εποπτεία του μια σειρά επιστήμονες από πολλές χώρες όπως την Ρωσία, Ουκρανία Γερμανία, Αμερική Αγγλία, Γεωργία και Τουρκία συνεργάστηκαν μελετώντας ο καθένας τα αεροπλάνα της χώρας του και τα αποτελέσματα τα παρουσίασαν σε ένα συνέδριο το οποίο έγινε στην Ελλάδα κατόπιν απαίτησης του Νίκου και συγκεκριμένα στο Πάπιγγο Ζαγορίου. Με αφορμή αυτή την συνάντηση μια ημέρα του Μαΐου του 2004 έφερε όλους τους επιστήμονες του συνεδρίου και επισκέφθηκαν την Δροσοπηγή!

Επίσης με δική του πρωτοβουλία και σε συνεργασία με την Αδελφότητα Δροσοπηγής τον Αύγουστο του 2012, διοργάνωσαν στο Συνεδριακό Κέντρο του χωριού, στη Δροσοπηγή, στα Μαστοροχώρια Κόνιτσας, το Διεθνές Επιστημονικό Συμπόσιο με θέμα «Σεισμική Μηχανική και Δομική Διαρθρωτική Μηχανική» με την παρουσία επιστημόνων και ερευνητών από ΗΠΑ, Ευρώπη, Τουρκία και από Πανεπιστήμια της Ελλάδας. Με ειδικό αφιέρωμα στα πέτρινα κτίρια και στα πέτρινα γεφύρια της Δροσοπηγής και της Κόνιτσας όπου κάθε χρόνο στη συνέχεια μελετούσε την στατικότητα τους απ' την φθορά

του χρόνου και τις πιθανές μετατοπίσεις. Μια τολμηρή απόφαση, για ένα μικρό χωριό, που όμως στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία χάρη στην αποφασιστικότητα και στον εθελοντισμό των χωριανών, δίνοντας την απόλυτη έννοια στη λέξη «Φιλοξενία». Πρωτοπόρα και πρωτόγνωρα πράγματα για την μικρή μας κοινωνία. Αυτή την εκδήλωση και πολλά άλλα από το χωριό τα είχε «ζωντανά» μέσα του σε κάθε συνάντησή μας.

Για την προσφορά του στην Επιστήμη και στο Εργαστήριο του Brookhaven κατά την ημέρα της συνταξιοδότησής του, σε μια συγχαρητήρια επιστολή προς τον Νίκο, ο Διευθυντής του Εργαστηρίου του BNL, Doon Gibbs στις 7 Ιούνη του 2017 έγραψε: “Σας παρέχεται η ιδιότητα του ομότιμου Καθηγητή ως μέλος του Τμήματος Collider-Accelerator (Επιταχυντών) με βάση την έρευνά σας και την ηγεσία σας σε μελέτες βλαβών από την ακτινοβολία νέων υλικών από πυκνές δέσμες πρωτονίων σε στόχους

υλικών από επιταχυντή υψηλής ισχύος. Κατά τη διάρκεια της 28ετούς καριέρας σας στο BNL, η έρευνά σας σχετικά με τη δομική ανάλυση προηγμένων υλικών σε περιβάλλοντα υψηλής ακτινοβολίας έχει οδηγήσει σε βελτιωμένο στόχο δέσμης και κατευθυντήρες σε εγκαταστάσεις σε όλο τον κόσμο. Η τεχνογνωσία σας ήταν επίσης κρίσιμη για το δομικό σχεδιασμό του NSLS-II.”

Ο Νίκος ανταπαντώντας ανάμεσα στα άλλα του ανέφερε: “Η θητεία μου στο Brookhaven ήταν ένα υπέροχο ταξίδι που μου έδωσε την ευκαιρία να αλληλεπιδράσω με πολλούς επιστήμονες και να ικανοποιήσω την περιέργειά μου σε πολλούς επιστημονικούς τομείς. Το πιο ικανοποιητικό ήταν η αλληλεπίδραση με νέους επιστήμονες, ασκούμενους και μαθητές που είδαν το Brookhaven ως ένα μοναδικό μέρος για να μάθουν ή να χτίσουν την επιστημονική τους σταδιοδρομία.”

Υπηρέτησε την επιστήμη με σθένος, αξιοκρατικά και με αξιοπρέπεια. Έκανε ατελείωτα ταξίδια για να ενημερώσει και να ενημερωθεί. Το στερνό του ταξίδι θα στερήσει από την διεθνή επιστημονική κοινότητα τις πολύτιμες γνώσεις του.

Ο Νίκος δεν ήταν μόνο ένας εξάιρετος και πολυβραβευμένος επιστήμονας αλλά και εξάιρετος οικογενειάρχης. Με την γυναίκα του Κατερίνα, το γένος Ζαρκαδούλα, απέκτησαν την κόρη τους Άννα-Ζωή, 24 ετών σήμερα. Στην οικογένειά του αφήνει μια τεράστια παρακαταθήκη ως πατέρας, ως επιστήμονας, ως Έλληνας...με σημείο αναφοράς το χωριό του, την Δροσοπηγή!!

Ο Νίκος ήταν απλός, ταπεινός και είχε το χάρισμα να κλέβει τις καρδιές των ανθρώπων, να δημιουργεί φιλίες και το πιο σημαντικό να τις σέβεται και να τις αναβαθμίζει. Πάντα με το χαμόγελο, με καλή διάθεση, με χιούμορ... Πρόσχαρος, ευγενικός.

Η αγάπη του για το χωριό του –την Δροσοπηγή–, για τον τόπο του ευρύτερα, αξεπέραστη.

Στο χωριό του εναπόθετε τα όνειρά του για ανάπαυλα και στοχασμό. Ήταν αυτή η κοινή αγάπη για το χωριό μας, για τον τόπο μας ευρύτερα που μας ένωνε πέραν των άλλων.

Η αγωνία του και η έγνοια του για τον μαρασμό του τόπου καταγωγής του, τον οδήγησε στην ανάλυση και στην υποβολή αναπτυξιακών προτάσεων αξιοποίησης του πολυδιάστατου φυσικού πλούτου της περιοχής και την δημιουργία θέσεων εργασίας.

«Πειραματική Μελέτη και Υλοποίηση ενός Πρωτοποριακού Αυτό-στηριζόμενου, Ενεργειακά Ανεξάρτητου και Περιβαλλοντολογικού Τουριστικού Θέρετρου ως Μοχλού Οικονομικής Ανάπτυξης.....

Ορμώμενοι από την φθίνουσα πορεία οικονομικών δραστηριοτήτων και ανάπτυξης του τόπου καταγωγής που συνεχίζει να οδηγεί στο μαρασμό της και το συμπέρασμα ότι η λύση των οικονομικών προβλημάτων σε μικρές,

απομακρυσμένες κοινωνίες σαν και αυτή δεν ήταν ούτε ποτέ θα είναι εισαγόμενη άλλα γέννημα - θρέμμα προσπάθειας που πηγάζει από τον ίδιο το χώρο οδηγηθήκαμε, μέσα από πολύχρονη ζύμωση, σε μια συγκεκριμένη αναπτυξιακή πρόταση που θα μπορούσε να στηριχθεί καθ' ολοκλήρου πάνω σε ως σημεία παραβλεφθείσες δυνατότητες που παρέχει ο ίδιος ο χώρος».

Εμείς οι Καντισιώτες όμως, άλλοι “κουρασμένοι” από την πολυετή ενασχόληση με τα κοινά, άλλοι θεωρώντας τον στόχο ανέφικτο, άλλοι “έτσι”, άλλοι “αλλιώς” δεν μπορέσαμε να τον παρακολουθήσουμε και να συμπορευθούμε στις ιδέες του και τους στόχους του.

Ενώνουμε τη μνήμη μας με τη δική σας και σας υποσχόμαστε πως...

‘Δεν θα ξεχάσουμε...’. Θα τον θυμόμαστε με αγάπη και σεβασμό.

Ιούνιος 2021

Ο Νίκος μας

Γεννήθηκε στο ωραίο μας χωριό, το λατρεμένο και απ' όλους μας, αγαπητό. Ξένοιαστο σαν τ' άλλα τα παιδάκια παίζοντας στις γειτονιάς τα σοκάκια. Γύριζε με τους φίλους του παρέα, περνούσανε όλοι καλά και ωραία. Ήταν υπάκουο παιδί και μελετούσε και διαβασμένος να πάει σχολείο προσπαθούσε. Ήταν πολύ έξυπνος, καλός και ικανός. Τα χαρίσματα αυτά του τα χάρισε ο Θεός. Προχωρούσε με γοργό ρυθμό στην ζωή του και είμασταν όλοι υπερήφανοι και οι γονείς του.

Η χαρά και η ευτυχία δεν κράτησε πολύ. Έχασε τον πατέρα του από μικρό παιδί. Ζούσε με την καλή και ικανή манούλα του και τη λα-

τρεμένη μικρή αδελφούλα του. Πολύ δύσκολα χρόνια περάσανε και τα χείλη τους δεν ξαναγέλασανε. Έβαλε στόχο να μορφωθεί και στην ζωή του να αναδειχτεί.

Ο Νίκος μας έφτασε πάρα πολύ ψηλά και όλοι αισθανόμασταν μεγάλη χαρά, τον θαυμάζαμε όλοι μας πάρα πολύ και τον εκτιμούσαμε, μεγάλοι και μικροί. Γεμάτος αξιοπρέπεια και καλοσύνη, σκεφτόταν το χωριό, τι θ' απογίνει. Αγαπούσε πάρα πολύ το χωριό και έκανε πολλά σχέδια γι' αυτό. Αγαπούσε την Κατερίνα και την Αννούλα.

Όσπου μία μέρα είχε την ατυχία κι έγινε το μοιραίο, τι δυστυχία... Αβάσταχτος ο πόνος της καρδιάς του όταν άκουσε πως έφυγε για πάντα η μαμά του. Λόγω της πανδημίας δεν μπόρεσε να ταξιδέψει και τη λατρεμένη манούλα του να κηδέψει. Ράγισε η καρδιά του η πονεμένη και ούτε κανείς ποτέ να το περιμένει ξαφνικά ο Νίκος έφυγε από κοντά μας, αλλά δεν θα σβήσει ποτέ από την καρδιά μας.

Καλόκαρδος και πάντα γελαστός σε όλους μας. Ήταν πολύ αγαπητός, σπάνιος άνθρωπος και ταπεινός, εύσπλαχνος, καλός και πολύ ευγενικός. Την Αννούλα τους νύφη ήθελε να δει και εγγονάκια κι αυτός να χαρεί, με την Κατερίνα του την αγαπημένη να ζήσουν την ζωή τους ευτυχισμένοι.

Αυτά ήταν όλα τα όνειρά του, τον πρόδωσε όμως η αδύναμη καρδιά του που σταμάτησε ξαφνικά να χτυπάει και το πένθος γύρω μας να σκορπάει. Η Κατερίνα μας και η Άννα-Ζωή χρειάζονται κουράγιο και δύναμη πολύ.

Χάσαμε όλοι μας ένα σπουδαίο παιδί που αγαπήσαμε και ποτέ δε θα ξεχαστεί. Κούλα, έχεις μια αξιοπρεπή οικογένεια γεμάτη καλοσύνη και ευγένεια. Τώρα από αυτή δύναμη θα παίρνεις και στην ζωή σου όλα θα τα καταφέρνεις.

Με πάρα πολύ αγάπη
οικ. Ιωάννου Πατσιωτού

Λίθοι φθεγγόμενοι

«Λίθοι φθεγγόμενοι» και θαυμαστές ανάγλυφες δημιουργίες των λαϊκών λιθοξόων της ηπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδας κατέχουν αναμφίβολα σημαντική θέση στην καλλιτεχνική παραγωγή της λαϊκής μας παράδοσης, από τον 18ο αιώνα έως τον Μεσοπόλεμο.

Οι λιθοξόοι, που αναδύθηκαν μέσα από τις επαγγελματικές συσσωματώσεις, τα ξακουστά πλανόδια μπουλούκια των μαστόρων της πέτρας, συνάρθρωσαν τη λαϊκή γλυπτική με τις απαιτήσεις της αρχιτεκτονικής και των εκκλησιαστικών ή κοσμικών εντολών τους. Μετουσίωσαν σε εικόνες, απέρριπτα σύμβολα απο-

τροπαϊκού - φυλακτικού ή εκκλησιαστικού χαρακτήρα. Επέλεξαν, συχνά, ως εικονολόγιο φιγούρες φαντασιακές δαιμονικές, ωστόσο κορωνίδα των γλυπτών τους συνθέσεων υπήρξε η ανθρώπινη μορφή, στην οποία διοχέτευαν πνοή τερπνή με την ιδιότυπη τεχνοτροπία τους. Απαθανάτιζαν σε επιγραφές κτητορικές, εκκλησιαστικές και ταφικές, άλλοτε με απλοϊκή κι άλλοτε με έξοχη γραφή και συμπλήματα γραμμάτων, λιτές, αλλά συνάμα σημαντικές πληροφορίες για την ανθρωπογεωγραφία, τις αστικές αντιλήψεις περί κοινωνικής προβολής, τα ονόματα τους ή εκείνα των ιδρυτών, καθώς και πολύτιμες χρονολογήσεις.

*Μποτσιφάρι (σήμερα Μοναστήρι) Κονίτσης, 1910.
Οικία ΧΡ. Β. ΚΥΡΚΕΛΗ (σήμερα Θωμά Μακάριου)
Τζάκι, έργο του Γαναδιώτη λιθοξόου
Γεωργίου Βασ. Γκούτου ή Κοντούλη (1852-1926).
Στο πανωπρέκι σκάλισε την επιγραφή:
ΟΙΚΟΣ ΧΡ. Β. ΚΙΡΚΕΛΙ
ΕΥΠΡΕΠΕΣ ΚΑΤΑΦΗΓΙΟΝ
ΙΠΟ Γ.Β.ΓΚΟΥΥντου
Φωτογραφία Βασίλη Γ. Παπαγεωργίου, 2020.*

Φωτογραφία Φανής Σαρρή, 2011

Βασίλης Γ. Παπαγεωργίου

Το λιθανάγλυφο της αγάπης

Καζαναίικα Αιτωλοακαρνανίας. Πέμπτη 9 Ιουνίου 2011. Μικρό χωριό, όμορφος τόπος, λίγοι άνθρωποι. Η ίδια εικόνα της ορεινής Ελλάδας.

Σε μικρή απόσταση από τα πρώτα σπίτια του χωριού, αριστερά σ' ένα ύψωμα ξεχωρίζει ο κοιμητηριακός ναός του Αγίου Γεωργίου. Πάνω από την τοξωτή κυρία είσοδο είναι εντοιχισμένη μια ασυνήθιστη κτητορική επιγραφή. Στενόμακρη και μεγάλη, όσο το άνοιγμα της πόρτας, μας γνωρίζει ξεκάθαρα το όνομα του πρωτομάστορα, ΤΕΚΤΩΝ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ, τη χρονολογία κατασκευής, 1131 και μια όμορφη γυναικεία κεφαλή.

Πολλοί μαστόροι από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και μετά με δική τους πρωτοβουλία σκαλίζουν στην πέτρα, όχι μόνον το όνομά τους, ή και τον τόπο καταγωγής τους, αλλά και με περηφάνεια δηλώνουν την ιδιότητά τους υπογράφοντας ως πρωτομάστορας, τέκτων, κτίστης, αρχιτέκτων, ή αναφέροντας το μπουλούκι τους με φράσεις όπως «συντροφία των...», «και της συνοδείας των...» ή «κτίσται του ιδίου χωριού...».

Αργά το μεσημέρι στα Καζαναίικα, στο καφενείο του χωριού μας καλοδέχτηκε ο Νικόλαος Χρήστου Καζανάς (1920-2017).

Χαρισματικός αφηγητής μας διηγήθηκε γελαστά και αβίαστα την ιστορία της κτητορικής επιγραφής του Αγίου Γεωργίου.

«Το 1931 που χτίζονταν η εκκλησία ήμουν μεγάλο παιδί. Όλη τη μέρα, πού μας άφηνες, πού μας εύρισκες, εκεί στην εκκλησία, με τους μαστόρους. Το έργο κράτησε ένα χρόνο.

Οι μαστόροι ήταν από την Αρτοτίνα (Φωκίδας) και δύο Ηπειρώτες από την Στράτσιανη, εκεί τα χωριά της Κόνιτσας.

Πρωτομάστορας ήταν ο Επαμεινώνδας Ντρεβίλος από την Αρτοτίνα. Είχε στην παρέα του και τον αδελφό του το Μήτρο, που παντρεύτηκε στο Παραδείσι, τον Κώστα Δολαβέρη με τα αδέρφια του τον Γιώργο και τον Περικλή και τον Γιώργο Μηραούντο.

Αυτός ο Επαμεινώνδας ήταν κοντά στα 35. Άνθρωπος μυστήριος και θαρραλέος.

Ερωτεύτηκε τη Μαρία Καζανά, την δασκαλομαρία. Έρωτας σου λέω, τον χτύπησε κατακούτελα. Ήταν αυτή η Μαρία όμορφη, πολύ όμορφη, τριαντάφυλλο ανθισμένο. Τη ζήτησε από τους δικούς της και δεν του την έδωσαν. Έπεσε σε στενοχώρια. Πήρε τα καλέμια και πελέκησε το πρόσωπό της και από κάτω πέρα-πέρα πελέκησε το δικό του όνομα με μεγάλα κεφαλαία γράμματα, ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ.

Ήταν και εκείνος ο Στρατιανίτης ο μάστορας, ο Χαρίλαος Πορφυρίου, δεν είχε το θεό του, ο αφιλότιμος. Δεν τον άφηνε ήσυχο, τι το πρωί, τι το απόγεμα ξεκινούσε το τραγούδι:

Πού πας αγγελικό κορμί
πού πας καμαρωμένα,
έχω δυο λόγια να σου πω
γλυκά και ζαχαρένια.

Μια μέρα πήρε ανάποδες ο Επαμεινώνδας και του πέταξε μάτρακα και καλέμι. Παραλίγο να τον βρει στο κεφάλι. Αυτός όμως εκεί, το χαβά του:

Άνοιξε θλιβερή καρδιά
και πικραμένο χέιλι,
όλα τα ταίρια σμίξανε
και το δικό μου εκάθη.

Πλάτανος Ναυπακτίας 1847,
Οικία Ροντήρη.
Ζεύγος άντρα και γυναίκας.
Λιθανάγλυφο έργο μαστόρων
από την Σταρίτσιανη
(σήμερα Πουρνιά) Κονίτσης
Φωτογραφία Φανής Σαρρή,
1988

Στρατσιανίτες μαστόροι στη Μονή Προυσού Ευρυτανίας: Ο πρωτομάστορας Γιώργος Ζήση Βαζούκης (1851-1927)

Απόσπασμα από την ανέκδοτη εργασία «Βαζούκηδες, μία ονομαστή οικογένεια μαστόρων από την Στράτσιανη (σήμερα Πύργος) Κονίτσης».

Οι Στρατσιανίτες μαστόροι από παλιά ταξίδευαν στην Αλβανία, Θεσπρωτία (Τσιάμ'κο), περιοχή Πρέβεζας και Άρτας και στην παλιά Ελλάδα (Ευρυτανία, Αιτωλοακαρνανία και σε όλη την Πελοπόννησο). Μία από τις σημαντικότερες παρουσίες των μαστόρων της Στράτσιανης σημειώνεται στη Μονή της Παναγίας της Προυσιώτισσας.

«Εκεί ιδιαίτερα αναδεικνύεται μια συγκεκριμένη, η πιο ακουστή στρατσιανίτικη οικογένεια μαστόρων: είναι οι Βαζούκηδες. Επιγραφές τεκμηριώνουν ότι εκτέλεσαν δύο έργα.

Οι Βαζούκηδες έκτισαν μέσα στον ίδιο χρόνο,

ΜΕΓΑ ΤΟ ΟΝΟΜΑ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ

†

ΠΑΝΑΓΙΑ ΘΕΟΤΟΚΕ ΠΡΟΥ
ΣΙΩΤΙΣΑ ΒΟΗΘΗΣΟΝ
ΗΜΑΣ ΤΟΥΣ ΤΕΚΤΟ
ΝΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΧΝΟΥ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Δ. ΜΠΙ
ΛΙ ΧΡΗΣΤΟΣ: Ζ: ΒΑ
ΖΟΥΚΗΣ ΚΟΝΙΤΣΙΩΤΑΙ
1883 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ

15

Εικ.1. Μονή Προυσού. Κυρία Πύλη. Η κτητορική επιγραφή των μαστόρων της Στράτσιανης, 1883, Νοεμβρίου 15.

Φωτογραφία Φανής Σαρρή, 2011.

το 1883, τουλάχιστον την Πύλη και τον ξενώνα της Μονής, αποδεικτικό και της δραστηριότητας του τότε ηγουμένου Ιερόθεου Δερματά από το Μικρό Χωριό της εκεί περιοχής. Αλλά αποδεικτικό και της φιλοφροσύνης του ίδιου προς τους μαστόρους μας είναι και το ότι τους επέτρεψε την τοποθέτηση επιγραφής με το όνομά τους, ιδιαίτερα στην πύλη. Η πύλη πυρπολήθηκε από τους Γερμανούς το 1944»¹.

Η επιγραφή διασώθηκε και φυλάσσεται στο σκευοφυλάκειο της Μονής (εικ.1).

Διαβάζουμε τα ονόματα μαστόρων από την Στράτσιανη που αυτοπροσδιορίζονται ΚΟΝΙΤΣΙΩΤΑΙ. Ο Χρήστος Ζήση Βαζούκης (1849- περρίπου 1920), είναι καταχωρημένος στο Μητρώο Αρρένων της κοινότητας Στράτσιανης με αύξ.αριθμό 1. Από την Στράτσιανη κατάγεται και ο Παναγιώτης Λ. Μπίλης. Οι μαστοροί της

οικογένειας Μπίλη ταξίδευαν στην Ευρυτανία, Αιτωλοακαρνανία και Πελοπόννησο.

Το δεύτερο έργο που πραγματοποίησαν οι Βαζούκηδες το 1883 ήταν η ανοικοδόμηση του λεγομένου Βορείου Κτηρίου ή παλαιού ξενώνα. Πρόκειται για ένα τριώροφο κτήριο, που χρησίμευε ως χώρος διαμονής των μοναχών, του προσωπικού και φιλοξενίας προσκυνητών.

Ακριβώς αυτήν την ανοικοδόμηση του 1883 πραγματοποίησαν οι Στρατσιανίτες με πρωτομάστορα τον Γιώργο Ζήση Βαζούκη σύμφωνα με την υπάρχουσα επιγραφή (εικ. 2) που φυλάσσεται στο σκευοφυλάκειο της Μονής.

«Η επιγραφή μαρτυρεί και τις δυσκολίες που αντιμετώπισε ο Ιερόθεος για την ανέγερσή του, αφού χρειάστηκε να μεταβεί προσωπικώς στα Ανάκτορα και να ζητήσει τη συμβολή του βασιλέως Γεωργίου.

ΙΣΤΗΣ ΙΝΙΚΑΙ
ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΕΜΠΡΗΣΜΟΝ ΜΕΤΑ
ΒΑΝΤΟΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΕΙΣ ΑΘΗ
ΝΑΣ ΖΗΤΗΘΕΙΣΗΣ ΑΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΘΕΙΣΗΣ ΑΛΛΑ
ΧΘΕΝ ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ ΑΛΛ' Η ΘΕ
ΛΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΙΣ ΤΟΥ ΒΑ
ΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΓΕ
ΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α'. ΑΝΗΡΕΣΕ ΤΑΣ
ΔΥΣΚΟΛΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΕΤΡΕΨΕ
ΤΗΝ ΑΔΕΙΑΝ ΤΗΣ ΕΚ ΝΕΟΥ
ΑΝΕΓΕΡΣΕΩΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ.
ΚΑΤΑ ΣΥΝΕΠΕΙΑΝ ΤΗ ΒΟΗ
ΘΕΙΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ
ΚΑΙ ΚΥΡΙΩΣ ΤΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙ
Α ΜΕΤΑ ΖΗΛΟΥ ΠΟΛΛΟΥ ΚΑΙ
ΚΟΠΟΥ ΠΟΛΛΟΥ ΤΟΥ ΚΤΙΤΟΡΟΣ
ΙΕΡΟΘΕΟΥ Κ'. ΔΕΡΜΑΤΑ ΙΕΡΟ
ΜΟΝΑΧΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΓΕΝΝΗ
ΘΕΝΤΟΣ ΕΝ ΜΙΚΡΟΧΩΡΙΩ ΤΟ
ΕΡΓΟΝ ΕΠΕΡΑΙΩΘΗ. 1883
ΓΕΩΡ. Ζ. ΒΑΖΟΥΚΗΣ

Εικ.2. Μονή Προυσού. Βόρειο κτήριο ή ξενώνας. Κτητορική επιγραφή με το όνομα του Στρατσιανίτη πρωτομάστορα Γιώργου Ζήση Βαζούκη. Φωτογραφία Φανής Σαρρή, 2011.

Όπως μας πληροφορεί η επιγραφή, το κτήριο αυτό κατασκευάστηκε μετά τον εμψησμό ενός παλαιότερου, που πιθανόν να κατελάμβανε τη θέση του. Για το παλαιότερο κτήριο δεν υπάρχουν στοιχεία που να δίδουν κάποιες πληροφορίες για την ιστορία ή τη μορφή του. Φαίνεται ότι το κτήριο καταστράφηκε πάλι από πυρκαγιά το 1908»².

Ο πρωτομάστορας Γιώργος Ζήση Βαζούκης (1851-1927) είναι καταχωρημένος στα Μητρώα Αρρένων της Στράτσιανης με αύξ. αριθμό 1. Στη Μονή Προυσού εργάστηκε με τα αδέρφια του Χρήστο (1849-περίπου 1920) και Απόστολο (1860-περίπου 1930).

Πέντε χρόνια γρηγορότερα, το 1878, ο Στρατσιανίτης μάστορας Δημήτριος Κυπαρίσση Δάρλας χτίζει τη βρύση που ευρίσκεται στον υπόγειο χώρο που σήμερα αναβλύζει το αγίασμα. Η λιθανάγλυφη επιγραφή (εικ.3) είναι εντοιχισμένη στην κλίμακα καθόδου στο αγίασμα «... 1878 ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΥΠΑΡΙΣΣΗ ΔΑΡΛΑ».

Αρκετοί μάστοροι από την οικογένεια Δάρλα δούλεψαν και εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην Αι-

τωλοακαρνανία (Αγρίνιο και στο χωριό Καινούργιο).

Σε καμία από τις τρεις λιθανάγλυφες επιγραφές με ονόματα Στρατσιανιτών μαστόρων στη Μονή Προυσού δεν υπάρχει αναφορά στη Στράτσιανη, το χωριό καταγωγής τους. Στην επιγραφή της κεντρικής πύλης το 1883 οι Στρατσιανίτες μαστόροι πελέκησαν τη λέξη ΚΟΝΙΤΣΙΩΤΑΙ.

Ο πρωτομάστορας Γιώργος Βαζούκης πέντε χρόνια μετά τις εργασίες στον Προυσό, το 1883, στο χωριό Μάνεσι Τριταίας, 29 χλμ. νότια της Πάτρας, χτίζει το σπίτι του Στρατσιανίτη Μήτρου Καρακώστα που εγκαταστάθηκε μόνιμα στο Μάνεσι. Άλλαξε το επίθετό του από Καρακώστας και το έκανε Ρουμελιώτης.

Σε αγκωνάρι του σπιτιού είναι σκαλισμένος ένας δικέφαλος αετός και σε ένα άλλο παρακάτω επιγραφή με το όνομα του πρωτομάστορα Γιώργου Βαζούκη. 1888 ΑΠΡΙ 10 ΓΕΩΡ ΒΑΖΟΥΚΗ.

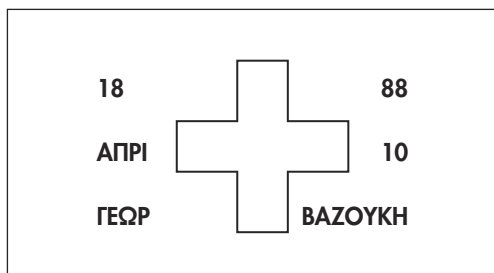
Το σπίτι αυτό μετά τους σεισμούς του 2008 κατεδαφίστηκε.

ΙΣΤΧΣ
ΝΙ ΚΑ

ΕΡΓΟΝ ΣΤΕΡΕΟΝ ΚΑΤΩΘΕΝ ΤΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΕΠΕΡΑΤΩΘΗ ΥΠΟ ΤΟΥ
ΑΝΑΞΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΙΕΡΟ
ΘΕΟΥ Κ ΔΕΡΜΑΤΑ ΕΚ ΚΩΜΗΣ
ΜΙΚΡΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΟΣ
1878 ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
ΚΥΠΑΡΙΣΗ ΔΑΡΛΑ.

Εικ.3. Μονή Προυσού. Επιγραφή, 1878, εντοιχισμένη στην κλίμακα καθόδου στο αγίασμα με το όνομα του Στρατσιανίτη μάστορα Δημητρίου Κυπαρίσση Δάρλα.
Φωτογραφία Ευθύμιου Δ. Περώνη (12-5-2018)

Άλλες δύο επιγραφές διασώζουν τις χρονολογίες και το όνομά του. Το 1894 εργάζεται στον κοιμητηριακό ναό του Οσιομάρτυρα Νικολάου του εν Βουνένοις στο χωριό Παλιάμπελα κοντά στη Βόνιτσα Αιτωλοακαρνανίας. Στη λιθανάγλυφη επιγραφή (εικ.4) για πρώτη φορά πελεκάει το όνομά του και δηλώνει την στρατσιανίτικη καταγωγή του: 1894 Γ. ΒΑΖΟΥΚΗΣ ΣΤΡΑΤΣΙΑΝΗΤΗΣ.

Εμβληματικό έργο της ωριμότητας του πρωτομάστορα Γιώργου Βαζούκη είναι ο ναός της Αγίας Παρασκευής στη γενέτειρά του Στράτσανη. Από τις δυο λιθανάγλυφες επιγραφές που είναι εντοιχισμένες στη νότια είσοδο με τα ονόματα του χορηγού Μάνθου Στεργίου και των μαστόρων Γιώργου και Αποστόλη Βαζούκη μαρτυρείται ότι εκτίσθη το 1895. Ο ναός είναι βασιλικού ρυθμού με δίρριχτη στέγη. Εξαιρετικά επιμελημένη κατασκευή με πλούσιο λιθανάγλυφο διάκοσμο.

Ο Γιώργος Βαζούκης με τα αδέρφια του Χρήστο και Αποστόλη οργάνωσαν ένα από τα πιο ονομαστά συνεργεία ναοδομίας.

«Ο πάππος μου, ο Γιώργος Βαζούκης – διηγείται ο εγγονός του, Σπύρος Κώστα Βαζούκης (1916–2008) παλιός μάστορας και στη συνέχεια γραμματέας της κοινότητας Στράτσανης– ήταν ένας ταλαντούχος λαϊκός αρχιτέκτονας. Πελεκούσε τις πέτρες και έβγαζε κεντήματα. Κάθε χέρι έχει την τεχνική του.

1894
Γ. ΒΑΖΟΥΚΗΣ
ΣΤΡΑΤΣΙΑΝΗ
ΤΗΣ

Εικ.4. Παλιάμπελα Αιτωλοακαρνανίας. Κοιμητηριακός ναός Οσιομάρτυρα Νικολάου του εν Βουνένοις. 1894. Έργο του Στρατσιανίτη πρωτομάστορα Γιώργου Βαζούκη. Φωτογραφία Φανής Σαρρή, 2011

ΔΑΠΑΝΗ ΜΑΝΘΟΥ ΣΤΕΡ

ΓΙΟΥ ΑΙΩΝΙΑ Η ΜΝΗΜΗ

1895 (Σ)ΒΡΙΟΥ 20

Γ. ΒΑΖΟΥΚΗΣ

Εικ.5. Πύργος/ Στράτσιανη. Ναός Αγίας Παρασκευής 1895. Κτητορική επιγραφή στη νότια είσοδο με τα ονόματα του χορηγού Μάνθου Στεργίου και του πρωτομάστορα Γιώργου Βαζούκη.

Φωτογραφία: Βαγγέλης Κυπαρίσσης, 2010

Δούλεψαν στην Αγία Παρασκευή και τα τρία πρώτα απ' τα πέντε παιδιά του, ο Παναγιώτης (1875-1955), ο Κώστας (1877-1932) και ο Λάμπρος (1880-1958). Ο Νίκος (1892-1958) και ο Σωτήρης (1906-1991) είναι οι μικρότεροι. Όλοι έγιναν πολύ καλοί τεχνίτες. Ο ένας καλύτερος απ' τον άλλον.

Ήταν αυτός ο μπάρμπας μου ο Νίκος πελεκάνος σπουδαίος. Ο πρώτος των πρώτων. Όπως έγραψαν και στο ημερολόγιο της Αδελφότητας (πελεκούσε κοφτερά αγκωνάρια όπου έσχιζε η μύγα το φτερό της).

Χόρευε το χέρι του με το καλέμι και το μάτρακαςαν να φιλούσε, σαν να αγκάλιαζε την πέτρα.

Η Στράτσιανη έβγαλε πολλούς και καλούς τεχνίτες. Μη κοιτάς τώρα που έπεσαν τα παλιά σπίτια. Να 'βλεπες οξώπορτες, παράθυρα και τζάκια

όλο καθαροπελέκι, γεμάτα από σχέδια, λουλούδια, ρόδακες, πουλιά.

Οι Βαζούκηδες είχαν γερό στέκι την περιοχή Αग्रινίου, Μεσολόγγι, Αιτωλικό, Βάλτο, Καρπενήσι. Δούλευαν κυρίως στο Αग्रίνιο (με το παλιό Βραχώρι) γι' αυτό κι έλεγαν «Γκιζιρήσεις, γκιζιρήσεις | στο Βραχώρ' θα γυρίσεις» (: «γκιζιρνάω» = γυρνάω, ταξιδεύω).

Κάθε χρόνο πολλοί απ' το σόι μας πήγαιναν στη Μονή Προυσού, έκαναν το τάμα στην Παναγία. Ήταν τα παλιά λημέρια των παππούδων.

Ο πατέρας μου και ο μπάρμπας μου ο Παναγιώτης δούλεψαν και στην Αφρική, στο Σουδάν, στα έργα των Άγγλων. Ο αδερφός μου Ζήκος (1909-1987) ταξίδεψε στο Ζαΐρ.

Από τα άλλα αδέρφια του πάππου μου ο Χρήστος είχε το Δημήτρη (1877-1955). Καλός τεχνίτης.

**ΑΙΩΝΙΑ Η ΜΝΙΜΗ
ΤΩΝ ΚΗΤΟΡΩΝ
ΚΑΙ ΣΥΝΔΡΟΜΗ
ΤΩΝ ! ΑΠΟΣΤ.ΒΑΖ
ΟΥΚΗΣ**

*Εικ.6. Πύργος/ Στράτσιανη. Ναός Αγίας Παρασκευής, 1895. Κτητορική επιγραφή στη νότια είσοδο με το όνομα του μαστόρα Απόστολου Βαζούκη.
Φωτογραφία: Βαγγέλης Κυπαρίσσης, 2010*

Παντρεύτηκε στο Νικάνορα και εγκαταστάθηκε εκεί. Ταξίδεψε και αυτός στο Χαρτούμ. Απ' τα παιδιά του ο Θωμάς (1927-2019) καλός μαστορας με όνομα. Ο άλλος αδελφός του πάππου ο Αποστόλης είχε τον Αχιλλέα (1896-1975) που παντρεύτηκε στο Πεκλάρι. Δούλευε εκεί στο Βλαχοζάγορο, ήταν άριστος τεχνίτης στην ξερολιθιά. Τα έργα που έκαναν οι μαστόροι απ' το σόι μου είναι αμέτρητα. Σχολεία, εκκλησίες, καμπαναριά, καπναποθήκες, μύλους, σπίτια. Θα σου τα γράψω όλα, όσα θυμάμαι...». Στράτσιανη, Ιούλιος 1994.

«Με τα “ταξείδια” τους οι μαστόροι μας στην Παλαιά Ελλάδα γνωρίστηκαν με την αρχιτεκτονική μορφολογία και τις λεπτομέρειες του κλασσικισμού. Κλασσικιστικά τέτοια στοιχεία εφάρμοσαν στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής της Στράτσιανης, 1895. Τα βλέπουμε συνδυασμένα με το παραδοσιακό τόξο, τόσο στην εξωτερική αψίδα του Ιερού Βήματος, και πάνω από τη νότια είσοδο όπου αέτωμα και τόξο, όσο και στο επίκρानο της εισόδου της που θυμίζει το επίκρानο της παλαιάς του 1883 κυρίας πύλης στη Μονή Προυσού³.»

Πύργος/ Στράτσειανη. Ναός Αγίας Παρασκευής, 1895 – Α' (αριστερά) επίκρανο παραστάδας ανοίγματος και χρονολογία κατασκευής – Β' Κόγχη Ιερού.

Φωτογραφία Βασίλη Γ. Παπαγεωργίου, 2021.

1,3. Αργύρης Π.Π. Πετρονώτης, Βασίλης Γ. Παπαγεωργίου «Μαστόροι χτίστες από τα Μαστοροχώρια της Κόνιτσας», Β' Τόμος (αδημοσίευτος).

Φωτογραφίες στην απέναντι σελίδα: Βαγγέλης Κυπαρίσσης, 2010

2. Η ΜΟΝΗ ΠΡΟΥΣΟΥ ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ – ΙΣΤΟΡΙΑ & ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΩΝ. ΓΙΑΝΝΙΤΣΑΡΗΣ – ΕΚΔΟΣΗ ΠΑΝΕΥΡΥΤΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ– ΑΘΗΝΑ 2018.

Άδειες οθωμανικών Αρχών για σχολεία και ναούς, 1890-1911

Σε πόνημα γραμμένο στην τουρκική από τον Δρ. Özkan Ertuğrul στο Πανεπιστήμιο Θράκης της Τουρκίας, που φέρει τον τίτλο (σε μετάφραση) **“Ορισμένες εκκλησίες και σχολεία που χτίστηκαν στα Ιωάννινα και την περίξ περιοχή κατά την οθωμανική περίοδο”**, με σχέδια και έγγραφα από κατονομαζόμενα οθωμανικά αρχεία, υπάρχουν μεταξύ πολλών άλλων και μερικές γραφές για κάποια χωριά της επαρχίας/καζά Κόνιτσας για την περίοδο 1890-1911. Ο αρχιτέκτων Γεώργιος Σμύρνης, καθ. στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, με διευκόλυνε στην ηλεκτρονική λήψη του και τον ευχαριστώ.

Θεώρησα σκόπιμο να παρουσιάσω εδώ ό,τι αναφέρεται στην επαρχία Κόνιτσας, κάνοντας απόδοση εκ της τουρκικής των σχετικών κειμένων και καταχωρώντας τα αντίστοιχα σχέδια, προς ακριβέστερη γνώση, τεκμηρίωση και ωφέλεια της τοπικής ιστορίας. Ίσως η απόδοση

στην ελληνική που έγινε με τη βοήθεια της τεχνολογίας να μην είναι συντακτικά επιτυχής σε κάποια σημεία. Αυτό καθόλου δεν εμπόδισε την ανάδειξη του πραγματικού νοήματος του κειμένου.

Ο ερευνητής Δρ. Özkan Ertuğrul ξεφυλλίζει το αχειοθετημένο υλικό και καταγράφει στο πόνημά του: τον αριθμό εγγραφής | το έτος που χορηγήθηκε η άδεια, μουσουλμανικά στη μορφή H.xxxx, π.χ. H.1313, και χριστιανικά στη μορφή (xxxx/xx), π.χ. (1895/96) | τη διοικητική ένταξη και το όνομα του οικισμού στον οποίο θα γίνει το έργο | το είδος του κτίσματος, π.χ. σχολείο ή ναός με την ονομασία του | το είδος του έργου, π.χ. ανέγερση ή ανακατασκευή | ενδεικτικά ένα σχέδιο εκ του φακέλου της άδειας, κάτοψη ή πρόσοψη | και τέλος κάνει μια περιληπτική περιγραφή του εκάστοτε κτίσματος με βάση τα σχέδια της άδειας.

Με αφορμή τις αδειοδοτήσεις σχολείων και ναών που παρουσιάζονται εδώ, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι περισσότεροι οικισμοί που εντάχθηκαν στο ελληνικό Κράτος το 1913 είχαν κάποιο ελληνικό σχολείο και μια κεντρική εκκλησία και πολλά εξωκλήσια, γεννήθηκε σε μένα, που διδάχτηκα για κρυφά σχολεία και θρησκευτικές διώξεις, η εξής απορία: Αν οι οθωμανικές Αρχές τα απαγόρευαν, τότε πώς χτίστηκαν και βρέθηκαν όλα αυτά; Η ίδια κατάσταση και στις πόλεις όπου έδρευαν οι οθωμανικές Αρχές, π.χ. στην Κόνιτσα, έδρα του καζά, ξαναχτίστηκε το 1842 ο πυρποληθείς το 1829 μητροπολιτικός ναός του Αγίου Νικολάου και ιδρύθηκαν σχολεία, ενώ στα Ιωάννινα, έδρα του βιλαετιού, χτίστηκε ο μεγαλοπρεπής μητροπολιτικός ναός και άλλες εκκλησίες, καθώς και τα λαμπρά ελληνικά σχολεία από ευάριθμους ευεργέτες. Αν προσθέσω και τις μεγάλες του γένους Σχολές που ιδρύθηκαν και λειτουργούσαν μέσα στην πρωτεύουσα Κωνσταντινούπολη, τη Σμύρνη και αλλού, τότε στην απορία αρμόζει αρνητικό πρόσημο. Ασφαλώς, όλα

αυτά δεν διασώθηκαν από το μακρινό χριστιανικό Βυζάντιο, καθώς μεσολάβησαν 500 χρόνια επικυριαρχίας των αλλόγλωσσων και ετεροδόξων Οθωμανών. Ούτε και μπορεί να είναι αποκλειστικά προϊόντα των επάλληλων μεταρρυθμίσεων (τανζιμάτ, 1839, 1856, κ.λπ.) του τελευταίου αιώνα της τουρκοκρατίας, διότι πάμπολλα εξ αυτών προϋπήρχαν των μεταρρυθμίσεων. Άλλωστε, αυτά τα τανζιμάτ τα αγνοούσαν, ή τα εφάρμοζαν κατά το δοκούν, οι επαρχιακές οθωμανικές Αρχές, καθώς έξω από τις μεγάλες πόλεις (π.χ. Ιωάννινα) δεν ήταν πρακτικά δυνατός ο έλεγχος από τους προξένους των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες είχαν επιβάλλει τανζιμάτ, αποβλέποντας στη θρησκευτική αυτονομία των ετεροδόξων, κυρίως των χριστιανών, και την προστασία τους από την τουρκική κρατική αυθαιρεσία. Πάμπολλα από αυτά τα αγαθοεργήματα έγιναν την εποχή της θριαμβεύουσας τουρκοκρατίας, ήτοι πριν το 1700, γι' αυτό θεωρώ μωρά την άποψη κάποιων ότι οι Οθωμανοί ήσαν «*τυφλοί τον τε νουν και τοις όμμασι*», κοινώς *μπουνταλάδες*, αυτοί που αξιώθηκαν να κυριεύσουν την υπερχιλιετή χριστιανική βυζαντινή αυτοκρατορία και να την υποκαταστήσουν με τη δική τους μουσουλμανική οθωμανική. Με δεδομένο, μάλιστα, ότι τους κατακτητές Οθωμανούς δεν τους ενδιέφερε η παιδεία των μη μουσουλμάνων υποτελών, παρά μόνον ο προσπλутισμός και η φορολόγησή τους, είναι βέβαιο ότι κάτι διαφορετικό συμβαίνει και πρέπει, με γνώμονα το «*εθνικόν το αληθές*», να δοθεί κάποια άλλη επιστημονικότερη και πειστικότερη απάντηση στη διατυπωθείσα απορία μου. Προς το παρόν, η απορία μου και δική σας.

Στη συνέχεια, πιο κάτω, παρουσιάζω όλα τα παραπάνω στην ελληνική γλώσσα, με προσθήκη και κάποιων δικών μου συγκριτικών σχολίων για να τα συνδέσω με το σήμερα, και πιστεύω ότι είναι κατανοητά από όσους τα διαβάσουν.

Βούρμπιανη/Verbiyani

(Σελίδα 96 - Χωρίς σχέδιο)

Η άδεια υπ' αριθ.Ι.ΑΖΝ.16-43 ζητήθηκε για την εκκλησία της Παναγίας (εκκλησία Κοίμηση Θεοτόκου) στο χωριό Βούρμπιανη του καζά Λεσκοβικίου (το Λεσκοβίκι βρίσκεται τώρα μέσα από τα σύνορα της Αλβανίας) στο βιλαέτι Ιωαννίνων και καταχωρήθηκε με χρονολογία Η.1313 (1895/96). Το κτίριο, σύμφωνα με το έγγραφο της αδείας, θα ξαναχτιστεί σε έναν μεγάλο κήπο και σε ένα έτοιμο να πέσει ερείπιο. Σύμφωνα με το σκαρίφημα που προτάθηκε για το κτίριο, αποφασίστηκε η κατασκευή 5-6 μέτρων μπροστά από το παλιό κτίριο και το ίδιο σχέδιο. Η εκκλησία έχει διαστάσεις 27x15μ. Έχει είσοδο με δύο κολώνες και τρία ανοίγματα, στα οποία μπορούν να φτάσουν με βαθμίδες/σκάλες. Το Πατριαρχείο έδωσε μεγάλη σημασία σε αυτή τη δομή και έστειλε ένα πολύ λεπτομερές σχέδιο. Από το νότο παρέχεται πρόσβαση προς το κτίριο από την πόρτα και μια σκάλα. Η δυτική πρόσοψη της εκκλησίας έχει τετράγωνους πύργους στις βόρειες και νότιες γωνίες. Η κύρια είσοδος στο νότο έχει τρία ανοίγματα. Οι βόρειες και νότιες προσόψεις έχουν σχήμα που προεξέχει ελαφρώς προς τα έξω μπροστά στην αψίδα. Η δομή εσωτερικά έχει οκτώ στήλες σε δύο σειρές. Ο τοίχος του εικονοστασίου περνάει από τις ανατολικές στήλες. Στα ανατολικά, εντοπίζεται η αψίδα/κοίλο και τα κελιά της πρόθεσης και του διακονικού. Τόσο η αψίδα όσο και τα κελιά έχουν άνοιγμα παραθύρου. Η αψίδα/κοίλο είναι χτισμένη ημικυκλική στο εσωτερικό και με τρεις γωνίες από έξω. Ο τοίχος του εικονοστασίου έχει τρεις βαθμίδες στην κατεύθυνση του ναού που εμφανίζουν καμπύλη στις εισόδους. Υπάρχουν ανοίγματα πόρτας στα βόρεια και τα νότια στο δυτικό τμήμα όπου βρίσκεται ο νάρθηκας με τους πύργους [καμπαναριά]. Επιπλέον, διαμορφώθηκαν πέντε ανοίγματα παραθύρων στο βορρά και στο νότο. Μέσα στην αψίδα/κοίλο υπάρχει

(Φωτ. Β): Η Κοίμηση της Θεοτόκου, κεντρική εκκλησία της Βούρμπιανης, το 2018. [Πηγή: Διαδίκτυο]

ένας βωμός με σταυροειδές μοτίβο. Επιπλέον, μια βεράντα προστέθηκε στο κτίριο από το νότο.

Σχόλιο: Δυστυχώς, το κείμενο δεν συνοδεύεται από το αντίστοιχο σχέδιο, από το οποίο ο ερευνητής κάνει την περιγραφή του ναού. Πράγματι, πρόκειται για την υπάρχουσα σήμερα κεντρική εκκλησία Κοίμηση της Θεοτόκου (Παναγία) της Βούρμπιανης [όρα (Φωτ. Β)], η οποία την περίοδο 1882-1903 υπαγόταν όντως στον καζά Λεσκοβικίου. Το 1895 η Βούρμπιανη ήταν πολύ μεγάλο χωριό με 1779 κατοίκους. Από το κείμενο συμπεραίνω ότι προϋπήρχε ομώνυμος ναός [του 1780 κατά την εντοχισμένη επιγραφή στον νέο ναό], ο οποίος ήταν ετοιμόρροπος τότε (1895/96), και ακριβώς πάνω του κατασκευάστηκε ο καινούργιος με το ίδιο σχέδιο και 5-6 μ μεγαλύτερος σε μήκος. Εντύπωση κάνει η αναφορά στο Πατριαρχείο. Με τη γραφή πύργου ασφαλώς εννοεί καμπαναριά, και επειδή είναι στο πληθυντικό θα προβλέπονταν στα σχέδια να κατασκευαστούν 2 συμμετρικά στη δυτική πλευρά (νάρθηκας), τα οποία δεν έγιναν τότε. Το υπάρχον σήμερα υψηλό καμπαναριό στη δυτική πλευρά είναι νεότερο κτίσμα (1987). Τα σχέδια για την άδεια ανέγερσης του ναού έγιναν από τον Βουρμπιανίτη μηχανικό Γεώργιο Στράτο στην Αθήνα. Η εκσκαφή των θεμελίων άρχισε το 1896/7, αμέσως μετά την αδειοδότηση, και κτίστηκε σταδιακά. Λαμπρά έγιναν τα επίσημα εγκαίνια το 1960. [Για περισσότερες πληροφορίες όρα *“Η Βούρμπιανη της Ηπείρου”*, του Αναστ. Ευθυμίου, τεύχ. Γ', σελ. 320-326, Ιωάννινα 1988].

Κάντσκο/Κανσεκο

(Σελίδα 95 - Σχέδιο 4)

Επίσης στον οικισμό Κάντσκο της επαρχίας Ιωαννίνων κατά την οθωμανική περίοδο ένα ελληνικό σχολείο που χρονολογείται το Η.1312 (1894/95), με αριθμό εγγραφής Ι.ΑΖΝ.11-9. Από την οικοδομική άδεια και την ημερομηνία στο έγγραφο κατανοούμε ότι η αίτηση υποβλήθηκε το 1893. Το σχολείο είναι ψηλό και χτίστηκε σε δύο ορόφους με χαμηλότερο τον κάτω όροφο. Το ισόγειο έχει ύψος 3,50 μ και ο πάνω όροφος 4,50 μ. Η πρόσοψη με την είσοδο έχει μια αψιδωτή θύρα στο ισόγειο, η οποία διευκολύνει την είσοδο στον όροφο με μια ορθογώνια θύρα. Η πρόσβαση στον πάνω όροφο γίνεται με ευθύγραμμη σκάλα. Επιπλέον, υπάρχουν τέσσερα παράθυρα στην πρόσοψη της εισόδου στο επάνω και το κάτω μέρος ομοιαστικά. Η κορυφή του κτιρίου καλύπτεται με στέγη. Η δομή του ορόφου επαναλαμβάνεται με το ίδιο σχέδιο στο ισόγειο. Στην είσοδο, υπάρχει μια μεγάλη ορθογώνια αίθουσα στη δεξιά πλευρά, ένας ορθογώνιος προθάλαμος ακριβώς μπροστά της, [ελληνής η περιγραφή], με τρία μεγάλα δωμάτια που ανοίγουν στην είσοδο. Η είσοδος χωρίστηκε σε δύο και το ένα μετατράπηκε σε δωμάτιο.

Σχόλιο: Από το άρθρο *«Επιγραφαί Καντσίκου»* του Χιονιάδη ιερέα Γεωργίου Παΐσου, [ιδέ περ. *«Κανταιώτικα»*, τεύχος 17/2011], έγιναν γνωστοί κάποιοι δάσκαλοι που θήτευσαν στη Σχολή κατά το 1847, 1856, 1857/60 και άφησαν το αποτύπωμά τους σε εκκλησιαστικά βιβλία. Αυτό σημαίνει ότι υπήρχε έκτοτε εν ενεργεία σχολείο στο χωριό. Ακόμη γνωρίζουμε εγγράφως ότι το 1874/75 λειτουργούσε στο Κάντσκο σχολείο κοινό με 28 μαθητές, [όρα *«Επετηρίς του εν Κωνσταντινουπόλει Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου»*, 1875]. Δεν είναι όμως γνωστό πότε πρωτοχτίστηκε το διδακτήριο αυτής της Σχολής που βρισκόταν μέσα στην πλατεία στο μεσοχώρι και είχε

Σχέδιο 4: Σχολή Καντσίκου

(Φωτ. Κν): Το νέο σχολείο Καντσίκου (Δροσπηγής) το 2018. [Πηγή: www.drosopigi.com]

καταστεί ετοιμόρροπη πολύ πριν το 1900. Παρόλο που το χωριό το 1895 ήταν αρκετά μεγάλος οικισμός με 668 κατοίκους, γράφεται ότι το 1898/99 το Κάντισκο «στερείται σχολείου» [όρα εφημ. «Αγών», φύλλο 47/11-02-1900, σελ. 3], προφανώς επειδή το σχολικό οίκημα είχε καταστεί ακατάλληλο. Τούτο επιβεβαιώνεται σε πρακτικό του 1900, με βούλα του τοπικού μητροπολίτη Κωνσταντίνου, που αναφέρει τη Σχολή ετοιμόρροπη και την εκλογή εφόρων που θα διαχειριστούν τα χρήματα της «Εν Αθήναις (Φιλεκπαιδευτικής) Αδελφότητος Καντζιωτών» για την ανέγερσή της. Ενώ η αίτηση για τη χορήγηση άδειας υποβλήθηκε το 1893 και αυτή δόθηκε από τις οθωμανικές Αρχές το 1894/95, η ανέγερση της Σχολής άργησε και έγινε την περίοδο 1901/02, μάλλον επειδή δεν είχαν μαζευτεί όλα τα απαιτούμενα χρήματα από την νεοϊδρυθείσα μόλις το 1892 Φιλεκπαιδευτική της Αθήνας. Τα υπό κλίμακα σχέδια της άδειας

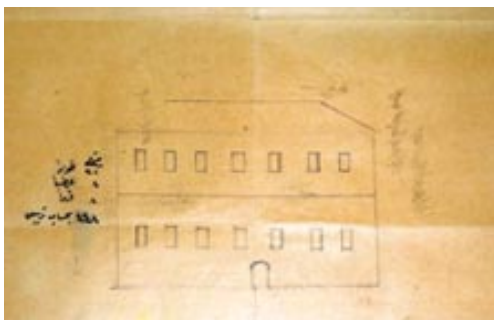
[ιδέ Σχέδιο 4] στάλθηκαν από την Αθήνα και έγιναν από μηχανικό. Το κτήριο αυτό κατεδαφίστηκε το 1943/44 για να διευρυνθεί η κεντρική πλατεία, αφού στο μεταξύ το 1928/30 είχε ανεγερθεί το υπάρχον σήμερα νέο διδακτήριο [ιδέ (Φωτ. Κν)] σε άλλη θέση εκτός κεντρικής πλατείας. [Περισσότερα στοιχεία στο άρθρο “Η παλιά ΣΧΟΛΗ στο μεσοχώρι”, του Θωμά Β. Ζιώγα, περ. ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ, τεύχ. 20/2013, σελ. 14-17].

Καστάνιανη/Festenyani

(Σελίδα 96 - Σχέδιο 10)

Η άδεια με αριθμό εγγραφής Ι.ΑΖΝ.16-42 αναφέρεται στην κατασκευή σχολείου, το οποίο βρίσκεται στον οικισμό Καστάνιανη του καζά Κόνιτσας στο βιλαέτι Ιωαννίνων, και χρονολογείται το έτος Η.1313 (1895/96). Το σχολείο είναι ορθογώνιο και καλύπτεται στην οροφή με στέγη. Χτίστηκε σε δύο ορόφους. Παρέχεται είσοδος στο κτίριο από τις στενές και τις μακριές πλευρές. Υπάρχουν επτά παράθυρα στο πάνω και στο κάτω μέρος. Το σχολείο έχει διαστάσεις 15x10μ περίπου.

Σχόλια: Βεβαίως και η γραφή Festenyani αναφέρεται στην Καστάνιανη, η οποία το 1895 ήταν αρκετά μεγάλο χωριό με 833 κατοίκους. Η εναλλαγή του F με το K εμφανίζεται και στο όνομα Φούρκα/Korka. Η νότια πρόσοψη, στο απλό σχέδιο/σκαρίφημα [ιδέ Σχέδιο 10] που συνοδεύει το

Σχέδιο 10: Κόνιτσα- Σχολείο Καστάνιανης.

(Φωτ. Κσ): Το σχολείο της Καστάνιανης το 2018. [Πηγή: Προσφορά Φάνη Βαρδάκη]

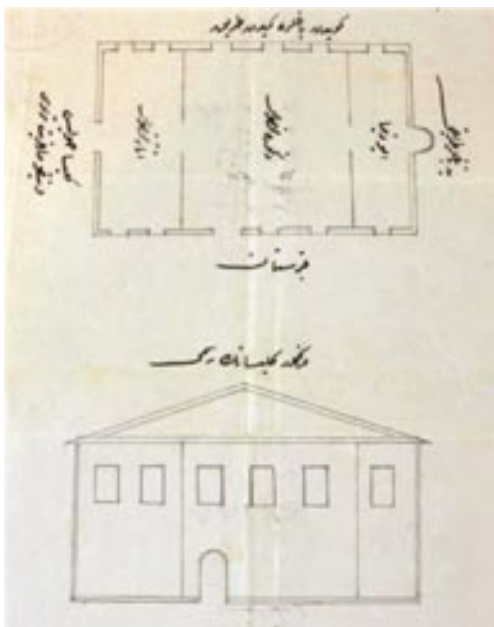
κείμενο, είναι όμοια με αυτήν στο υπάρχον και τώρα κτήριο του σχολείου [όρα (Φωτ. Κσ)] δίπλα στην κεντρική εκκλησία του Αγίου Νικολάου, απόδειξη ότι πρόκειται για το ίδιο κτίσμα. Το κτήριο βεβαίως και χτίστηκε μετά την αδειοδότησή του το 1895/96, ίσως από το 1897 και μετά, και σταδιακά ολοκληρώθηκε, γεγονός που καταφαίνεται από τη γραπτή μαρτυρία ότι το 1898/99 η Καστάνιανη «στερείται σχολείου» [όρα εφημ. «Αγών», φύλλο 47/11-02-1900, σελ. 3]. Η καθυστέρηση της ολοκλήρωσής του μάλλον θα οφείλεται στη μη επάρκεια και τη διαρκή συλλογή των αναγκαίων πόρων. Επομένως, η δια λόγου πληροφορία ότι χτίστηκε το 1894 δεν είναι ορθή. Θαυμάστο είναι ότι διασώθηκαν αλώβητες μέχρι σήμερα, δηλ. μετά παρέλευση περίπου 120 ετών, οι εξωτερικές λιθοδομές του, δείγμα της ευτεχνίας των μαστόρων που το έφτιαξαν, ενώ εσωτερικά θα ανακαινίστηκε κατά καιρούς για να προσφέρει καλύτερες εκπαιδευτικές λειτουργίες. Είναι εγγράφως τεκμηριωμένο ότι και πιο πριν, ήτοι το 1874/75, λειτουργούσε αλληλοδιδασκτικό σχολείο στο χωριό με 28 μαθητές, [όρα «Επετηρίς του εν Κωνσταντινουπόλει Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου», 1875], ενώ για το τότε διδασκτήριο δεν υπάρχουν πληροφορίες. Σημειώνω ότι, αν θεωρηθούν ακριβή όσα σχετικά γράφει ο Ι. Λαμπρίδης [ιδέ «Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων», μέρος Α', σελ. 115-116, Αθήνα 1880], στην Καστάνιανη «εγκατέστησεν Σχολείο» ο Πατροκοσμάς (1714-1779) και είχε χρηστή μετέπειτα διαχείριση.

Η όποια αμφιβολία οφείλεται στο γεγονός ότι τα γράφει 100 σχεδόν έτη μετά τον μαρτυρικό θάνατο του Πατροκοσμά και δεν αναφέρει πουθενά την πηγή από την οποία αρύεται την πληροφορία.

Κόνιτσα/Konice

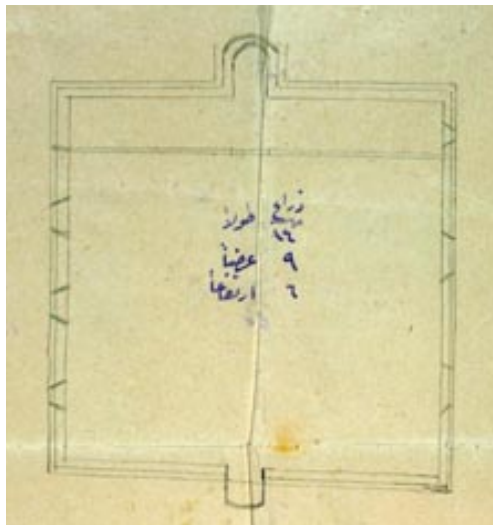
(Σελίδα 104 - Σχέδιο 46)

Ο αριθμός Υ.Α.ΡΕΣ.141-75 και το έγγραφο με χρονολογία Η.1324 (1906/07) αφορούν την ανακατασκευή μιας ελληνικής εκκλησίας στην περιοχή της Κόνιτσας. Το κτίριο διαστάσεων περίπου 10x15μ είναι μια εκκλησία με νάρθηκα και αποτελεί έναν ναό μονόχωρο. Ο τοίχος του εικονοστασίου είναι μπροστά από την αψίδα/κοίλο και έξι παράθυρα σημειώνονται στη νότια και βόρεια όψη. Παρέχεται είσοδος μέσω μιας θύρας.

Σχέδιο 46: Ελληνική εκκλησία Κόνιτσας.

Σχόλια: Δεν κατόρθωσα να ταυτοποιήσω αυτήν την ανώνυμη εκκλησία με κάποιο ναό που ανακατασκευάστηκε το 1906/07, ή ελάχιστα μετά, στην περιοχή της Κόνιτσας και είχε διαστάσεις κάτοψης 10x15 μ. Η παράληψη της ονομασίας δυσκολεύει τον προσδιορισμό. Οι διαστάσεις της παραπέμπουν σε εξωκλήσι, ενώ η στέγη είναι εσφαλμένα σχεδιασμένη, αφού τα αετώματα ποτέ δεν κατασκευάζονται πάνω από τις μεγάλες πλευρές ενός ορθογώνιου κτίσματος. Όποιος, με βάση και το δημοσιευμένο εδώ σχέδιο της άδειας [όρα Σχέδιο 46], μπορεί να βοηθήσει στον προσδιορισμό, ας το πράξει. Εικάζω ότι πρόκειται για το εξωκλήσι της Αγίας Βαρβάρας, το οποίο κείται σε κοντινή περιοχή της πόλης, έχει παραπλήσιες διαστάσεις και μαρτυρημένα ανακατασκευάστηκε κάποια εποχή (19??) πάνω σε κατάλοιπα πρότερου λιθοκτιστού ναού τα οποία ακόμη και τώρα είναι εμφανή στο Α και ΝΑ τμήμα του, παρ' όλες τις κατοπινές δομικές παρεμβάσεις και προσθήκες που άλλαξαν τη μορφή του. Ο παλιός ναός μνημονεύεται από τον Άγγλο περιηγητή Th. Hughes όστι υπήρχε το 1814 με την εξής γραφή «*Πάνω σε ένα βραχώδες ύψωμα, ακριβώς πριν φθάσουμε στην κορυφή του βουνού, παρατηρήσαμε μία αρχαία ελληνική εκκλησία αφιερωμένη στην **Αγία Βαρβάρα**, αλλά το ίδιο το ερειπωμένο φρούριο τίποτε το αξιόλογο δεν περιείχε για παρατήρηση·*» [μετάφραση Παν. Δήσιος, περ. "Κόνιτσα", τεύχ. 167/2012, σελ. 407-409].

Σχέδιο 3: Κόνιτσα - Πάδες- Εκκλησία

με την άδεια που απαιτείται από την Αρχή, αφού η εκκλησία στην πραγματικότητα κατεδαφίζεται. Είναι κατανοητό ότι το κτίριο, που δείχνεται με ένα πολύ απλό σχέδιο, είναι μια πολύ απλή δομή, εκτός από τον τοίχο του εικονοστασίου που βρίσκεται μπροστά από την αψίδα/ κοίλο. Πρόκειται για παράδειγμα μιας ανεπιτήδευτης εκκλησίας με τρία παράθυρα στις νότιες και βόρειες προσόψεις, απλή αψίδα/κοίλο στην ανατολή και μια τοξωτή πόρτα προς τη δύση.

Πάδες/Badis

(Σελίδα 94 - Σχέδιο 3)

Ένα άλλο κτίσμα, κατονομαζόμενο με ταξινόμηση Ι.ΑΖΝ.10-9, είναι η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων. Όπως φαίνεται στα αρχεία, σχετίζεται με την πόλη Κόνιτσα στο βιλαέτι Ιωαννίνων, που σήμερα βρίσκεται στα σύνορα της Ελλάδας. Στο έγγραφο της οικοδομικής άδειας του έτους Η.1311 (1893/94) βλέπουμε και το σχέδιο της εκκλησίας. Το κτήριο βρίσκεται στην περιοχή Πάδες/Badis της επαρχίας Κόνιτσας, 250 μ από το χωριό. Η δομή σχετίζεται

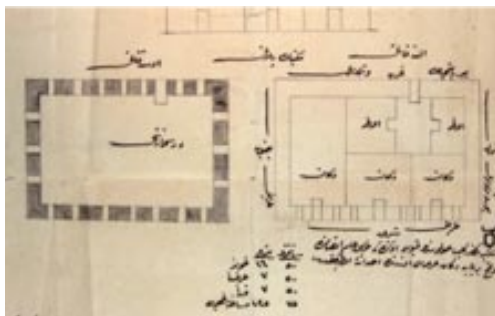
(Φωτ. Π1): Πάδες - Το εξωκλήσι Άγιοι Απόστολοι το 2020.
[Πηγή: Φωτογράφιση Χαρίλαου Κοντογιάννη]

Σχόλια: Από το κείμενο καταλαβαίνω ότι πρόκειται για το ομώνυμο εξωκλήσι [ιδέ (Φωτ. Π1)] στο χωριό Πάδες/Badis, το οποίο όντως χτίστηκε το 1895, δηλ. το επόμενο έτος από την αδειοδότησή του το 1893/94. Τότε το χωριό ήταν αρκετά μεγάλο με 880 κατοίκους. Η διαφορά στο όνομα οφείλεται στη μεταγραφή στην τωρινή τουρκική γραφή από την παλιά αραβοπερσική, στην οποία πολλά γράμματα είναι ομοιόσχημα και διαφέρουν μόνο στις στιγμές/νοκτάδες, ενώ κάποτε είναι και φωνολογικά συγγενή (b/p, d/δ). Το συνοδευτικό του κειμένου σχέδιο [ιδέ Σχέδιο 3] είναι ένα πολύ απλό σκαρίφημα. Το εξωκλήσι απέχει κάποια απόσταση από το χωριό, πάντως μεγαλύτερη από τα αναφερόμενα 250 μ. Σημαντική είναι η πληροφορία ότι προϋπήρχε εκεί παλιός ναός που κατεδαφίζεται, ίσως επειδή είχε ερειπωθεί, και αδειοδοτείται η ανέγερση νέου.

Πάδες/Bertis

(Σελίδα 98 – Σχέδιο 19)

Το σχολείο που βρίσκεται στον οικισμό Μπέρτις/Bertis του καζά Κόνιτσας στο βιλαέτι Ιωαννίνων, η οποία βρίσκεται επίσης στα σύνορα της Ελλάδας, εμφανίζεται με αριθμό Ι.ΑΖΝ.35-24 και χρονολογείται το έτος Η.1317 (1899/1900). Το κτίριο κτίστηκε σε δύο ορόφους. Στο ισόγειο υπάρχουν τρεις ξεχωριστές πόρτες. Υπάρχουν έξι παράθυρα στον κάτω όροφο και επτά παράθυρα στον επάνω όροφο. Είναι καλυμμένο με στέγη και κεραμίδι. Ο κάτω

Σχέδιο 19: Σχολείο Πάδες

(Φωτ. Π2): Πάδες - Το οίκημα του σχολείου όπως ήταν το 2016, ως ξενώνας «Σμόλικας».

[Πηγή: Διαδίκτυο, www.pades.gr].

όροφος αποτελείται από πέντε δωμάτια, ένα από τα οποία είναι μεγάλο. Ο επάνω όροφος έχει προγραμματιστεί ως ενιαία αίθουσα.

Σχόλια: Κώμη ή οικισμός Μπέρτις/Bertis δεν υπήρχε το 1900 στην επαρχία Κόνιτσας. Μόνο το όνομα της συνοικίας Μπέρκος (Μπερκομαχαλάς) της Κόνιτσας ταιριάζει κάπως με την παραδοθείσα ονομασία, αλλά κανείς δεν αναφέρει ότι εκεί υπήρχε κάποτε σχολείο. Το μέγεθος του διώροφου σχολείου [ιδέ Σχέδιο 19] παραπέμπει σε κάποιο μεγάλο χωριό, ενώ εντύπωση κάνει η ενιαία αίθουσα του πάνω ορόφου. Παρόμοια ενιαία κατ' όροφο διαμόρφωση παρουσιάζεται και στο σχολείο της Φούρκας [όρα Σχέδιο 36]. Την εποχή εκείνη οι Πάδες ήσαν αρκετά μεγάλο χωριό, γεγονός που επιβεβαιώνει η οθωμανική απογραφή του 1895, στην οποία απογράφεται με 168 νοικοκυριά και συνολικά 880 κατοίκους. Άλλωστε, και το διασωζόμενο διώροφο κτίσμα του σχολείου (λειτουργεί τώρα σ' αυτό ο ξενώνας και η ταβέρνα «Σμόλικας») ομοιάζει με εκείνο του σχεδίου. Η διαφορά στην ονομασία δικαιολογείται από τη μεταγραφή της παλιάς αραβοπερσικής γραφής του πρωτοτύπου, στην οποία παραλείπονταν τα φωνήεντα ε και α, το b συγχέεται με το p καθώς διαφέρει μόνο στις στιγμές/νοκτάδες, ενώ κάποτε και το r συγχέεται με το d.

Με βάση αυτά δεν αμφιβάλω ότι πρόκειται για το χωριό Πάδες, όπου βεβαιωμένα το 1898/99 λειτουργούσε «*Δημοτικόν σχολείον* [μαθηταί 75 | *δαπάνη* δρχ 350]», [όρα εφημ. «Αγών», φύλλο 47/11-02-1900, σελ. 3-4]. Εγγράφως μαρτυρείται ότι και πιο πριν, ήτοι το 1874/75, το χωριό είχε εν

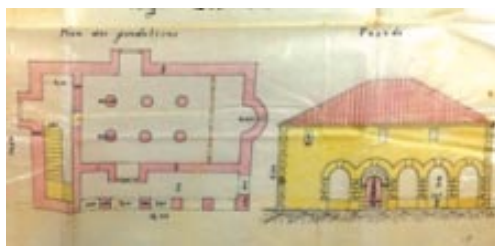
(Φωτ. Π3): Πάδες- Η επιγραφική πλάκα στο σχολείο με έτος ανέγερσης 1901. [Πηγή: Φωτογράφιση Χαρίλαου Κοντογιάννη, 2020].

λειτουργία μικτό σχολείο. Φαίνεται πως, αν προ-
ϋπήρχε ειδικό σχολικό οίκημα/διδακτήριο στο χω-
ριό, αυτό δεν επαρκούσε πλέον για το πλήθος των
μαθητών, ή είχε καταστεί ακατάλληλο για εκπαι-
δευτήριο, γι' αυτό και ζητήθηκε άδεια να γίνει το
νέο κτήριο. Το νέο αυτό διδακτήριο [όρα (Φωτ.
Π2)] κατασκευάστηκε το 1901, όπως βεβαιώνει η
επίτοιχη σ' αυτό επιγραφική πλάκα [ιδέ (Φωτ. Π3)].

Στράτσιανν/Estercani

(Σελίδα 97 - Σχέδιο 13)

Με αριθμό Ι.ΑΖΝ.17-8 φαίνεται η εκκλησία Αγία
Παρασκευή, που χτίστηκε για την ελληνική κοι-
νότητα στο χωριό Στράτσιανν/Esterciani (Stra-
cani) του καζά Λεσκοβικίου στο βιλαέτι Ιωαν-
νίνων, επίσης το έτος Η.1313 (1895/96). Το

Σχέδιο 13: Στράτσιανν – Εκκλησία Αγία Παρασκευή.

κτίριο τοποθετήθηκε σε ένα ακανόνιστο κήπο
διαστάσεων 52x24,60x20x35,30 μ. Η εκκλησία
χτίστηκε με διαστάσεις 15x10,50 μ και ανοιχτή
βεράντα στο νότο. Το κτίριο, που χτίστηκε σαν
γκαλερί, παρέχει ένα πέρασμα με ξύλινες σκά-
λες στον επάνω όροφο. Το κτίριο έχει μια θέση
με μορφή ευρέως ανοίγματος στην δυτική
κοντή πλευρά και στα βόρεια και νότια του κτι-
ρίου. Το άνοιγμα στο νότο οδηγεί στη βεράντα
με μια πόρτα. Στον κεντρικό χώρο υπάρχουν
έξι στήλες σε δύο σειρές. Στα ανατολικά υπάρ-
χει ο τοίχος με την ημικυκλική ασπίδα/κοίλο εν-
τός και εκτός του κελύφους, και μπροστά του
ο τοίχος του εικονοστασίου με τρία ανοίγματα.
Στα δυτικά, είναι ο νάρθηκας με τους οδοντω-
τούς τοίχους και η είσοδος της εκκλησίας. Οι
σκάλες που οδηγούν στον επάνω όροφο είναι
χτισμένες στο τμήμα του νάρθηκα. Αν και ο
επάνω όροφος επαναλαμβάνει τον κάτω
όροφο, δεν έχει βεράντα και εμφανίζει μια
μορφή σχήματος L που προστίθεται στο κεν-
τρικό χώρο. Η βεράντα στον κάτω όροφο έχει
πέντε ανοίγματα με τέσσερις διόδους. Ένα από
αυτά τα ανοίγματα χρησιμεύει ως κύρια πόρτα,
ενώ τα άλλα έχουν ανυψωμένο τόξο με κυ-
κλική καμάρα στην κορυφή. Στο νότο, υπάρ-
χουν πέντε παράθυρα, συμπεριλαμβανομένου
του νάρθηκα. Η ασπίδα/κοίλο έχει ένα μόνο πα-
ράθυρο. Υπάρχουν τρία παράθυρα στην κο-
ρυφή, νότια και βόρεια. Η είσοδος έχει δύο πα-
ράθυρα στην κορυφή και μια πόρτα ανοίγεται
στο κάτω μέρος. Το κελί του παστοφορίου που
βρίσκεται στα νότια της ασπίδας/κοίλου και το
κελί [της πρόθεσης] στα βόρεια φαίνονται με
τη μορφή μιας μικρής γωνιακής θέσης. Αυτά
τα κελιά εμφανίζονται συχνά στην ύστερη πε-
ρίοδο, όπως στην εκκλησία του Ιωάννη της Με-
γάλης Γέφυρας (Uzunköprüloannes).

(Φωτ. Σ1): Η Αγία Παρασκευή της Στράτσιανης το 2018. [Πηγή: Προσφορά Φάνη Βαρδάκη]

Σχόλια: Η πανέμορφη εκκλησία της Αγίας Παρασκευής [όρα (Φωτ. Σ1)] βρίσκεται μέσα στον οικισμό της Στράτσιανης στην κάτω συνοικία «Τσιαμάτες». Όντως χτίστηκε το 1895, όπως γράφεται σε επίτοιχη επιγραφική πλάκα [όρα (Φωτ. Σ2)], δηλ. ξεκίνησε η ανέγερσή της την ίδια χρονιά που αδειοδοτήθηκε από τις Αρχές το 1895/96. Τότε η Στράτσιανη ήταν μεγάλο χωριό με 991 κατοίκους. Η περιγραφή στο κείμενο και το εξαιρετικό έγχρωμο σχέδιο της κάτοψης και της νότιας όψης [ιδέ Σχέδιο 13] που υπάρχει στο αρχείο και δημοσιεύεται εδώ μας αποκαλύπτουν ότι ο σχεδιασμός δεν τηρήθηκε κατά γράμμα στην ανέγερση του ναού, αφού ο νάρθηκας στη νότια όψη του ναού δεν κατασκευάστηκε.

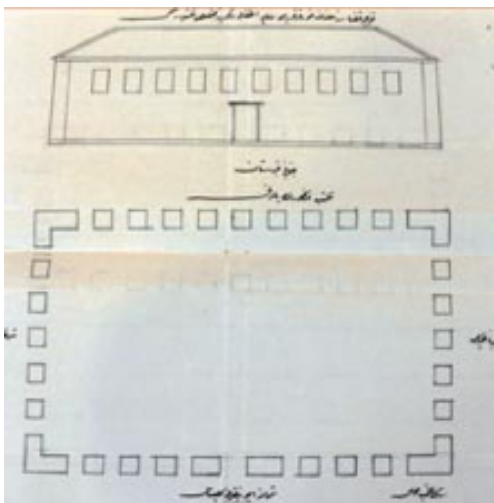

(Φωτ. Σ2): Η επίτοιχη πλάκα με χρονολογία 1895 στο ναό Αγία Παρασκευή Στράτσιανης το 2018. [Πηγή: Προσφορά Φάνη Βαρδάκη]

Φούρκα/Korka

(Σελίδα 102 - Σχέδιο 36)

Ο αριθμός Ι.ΜΦ.18-36 και το έγγραφο με χρονολογία Η.1329 (1911) αφορούν την κατασκευή ενός ελληνικού σχολείου στα όρια της εκκλησίας Άγιος Νικόλαος στο χωριό Φούρκα/Korka του καζά Κόνιτσας της πόλης Ιωάννινα. Πρόκειται για μια εξαιρετικά απλή και ανεπιτήδευτη δομή σε σχέση με την άλλη. Πρόκειται για ένα κτίριο με μια ενιαία αίθουσα διδασκαλίας, με διαστάσεις περίπου 10x15m, με δέκα παράθυρα σε μακριές πλευρές, έξι παράθυρα στις κοντές πλευρές και μια στέγη με κλίση.

Σχέδιο 36: Φούρκα - Σχολείο

(Φωτ. Φ1): Το παλιό διδακτήριο της Φούρκας το 1934. [Πηγή: Βιβλίο Χρήστου Γ. Εξάρχου]

(Φωτ. Φ2): Το ανακαινισμένο νεότερο Σχολείο της Φούρκας σε άλλη θέση, 2019. [Πηγή: Διαδίκτυο].

Σχόλια: Βεβαίως και η γραφή Korka παραπέμπει στη Φούρκα. Η εναλλαγή του F με το K παρατηρείται και στην Καστάνιανη/Festenyani. Το σφάλμα στην ονομασία οφείλεται στη μεταγραφή από την παλιά αραβοπερσική γραφή στη σύγχρονη τουρκική. Το υπερυψωμένο μονώροφο διδακτήριο που αδειοδοτήθηκε το 1911 χτίστηκε όντως [όρα (Φωτ. Φ1)] κοντά στην τότε νεότευκτη κεντρική εκκλησία Άγιος Νικόλαος (1906). Την εποχή εκείνη η Φούρκα είχε εξελιχθεί σε μεγάλο χωριό· το 1913 αριθμούσε περί τους 900 κατοίκους. Προϋπήρχε όμως στο χωριό σχολείο, αφού βεβαιωμένα γράφεται ότι το 1888/89 λειτουργούσε εκεί «*Δημοτικόν σχολείον μετά μιας τάξεως Ελληνικού σχολείου | μαθηταί 70 | δαπάνη δρχ. 500*», [όρα εφημ. «Αγών», φύλλο 47/11-02-1900, σελ. 3-4]. Λειτουργούσε στη Φούρκα σχολείο και πιο πριν, σύμφωνα με τον Ι. Λαμπρίδη που το 1880 έγραψε, χωρίς να αναφέρει την πηγή του: «*Άξιον δε σημειώσεως είνε, ότι η κατά την κώμην Φούρκα εύπορος Μονή της Κλαδόρμης επιλεγομένη (εξομωνύμου κοινότητος διαλυθείσης και εν τέταρτον της ώρας ταύτης απεχούσης) προσέφερεν άλλοτε γρ. 1.000 προς διατήρησιν Σχολής εν τη αλληλογλώσσω ταύτη κοινότητι, εν ώ ώφειλε σήμερον και προς συντήρησιν Παρθεναγωγείου γενναίως να χορηγή*», [ιδέ «Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων», μέρος Α', σελ. 59, Αθήνα 1880]. Τούτο επιβεβαιώνεται από έγγραφη μαρτυρία ότι το 1874/75 λειτουργούσε στο χωριό σχολείο αλληλοδιδασκτικό με 15 μαθητές, ενώ για το αν τότε

υπήρχε και ειδικό διδακτήριο δεν υπάρχουν πληροφορίες, [όρα «Επετηρίς του εν Κωνσταντινουπόλει Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου», 1875]. Το σχολείο αυτό ήταν ενεργό ήδη από το 1866 τουλάχιστον και αναφέρεται στη διαθήκη του Φουρκιώτη χορηγού Στέργιου Νικολαΐδη (Γαλιλαίου;;), [ιδέ εφημ. ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ, φύλλο 169/29-12-1895, σελ. 2]. Για προγενέστερους χρόνους δεν υπάρχουν τεκμηριωμένες μαρτυρίες. Εντύπωση προκαλεί το δημοσιευόμενο σχέδιο της κάτοψης ισογείου [όρα Σχέδιο 36] που δείχνει μια μοναδική ενιαία αίθουσα σε όλη την έκταση του κτίσματος, ενώ η πρόσωση ταιριάζει αρκετά με την κατασκευασθείσα. Παρόμοια ενιαία διαμόρφωση εμφανίζεται και στο σχολείο στις Πάδες [όρα Σχέδιο 19]. Το διδακτήριο της άδειας κατασκευάστηκε με κάποιες μικρές τροποποιήσεις στην πρόσωπή του και δεν υπάρχει πλέον. Κατεδαφίστηκε, επειδή είχε ερειπωθεί από τα πολεμικά γεγονότα της δεκαετίας του 1940, αλλά και για να διαμορφωθεί ορθότερα η πλατεία της εκκλησίας, αφού προηγουμένως χτίστηκε σε άλλη θέση, δημοσία δαπάνη, νεότερο κατάλληλο σχολικό οίκημα [όρα (Φωτ. Φ2)]. [Περισσότερα στοιχεία στο βιβλίο «Η Φούρκα της Ηπείρου», σελ. 167-169, του Φουρκιώτη δάσκαλου Χρήστου Γ. Εξάρχου (1911-2012), Θεσσαλονίκη 1987].

Αθήνα, 24-05-2020

Θωμάς Β. Ζιώγας

Email: thovaziogas@gmail.com

Το Κάντσικο των αμπελιών και η πανδημία της φυλλοξήρας

«Με κράσον και με πράσον!»

► **Κατά την Π. Διαθήκη** ο Νώε, μετά τον κατακλυσμό, έγινε ο πρώτος γεωργός της γης: «εφύτευσεν αμπελώνα και έπιεν εκ του οίνου και εμεθύσθη και εγυμνώθη εν τω οίκω αυτού « [...] και λαβόντες ο Σήμ και ο Ιάφεθ το ένδυμα... εσκέπασαν την γύμνωσιν του πατρός αυτών» (Γεν.9.20 – 23).

► **Στην υμνογραφία** της Ορθόδοξης Εκκλησίας το σταφύλι είναι δώρο της Παναγίας: Παναγιά η βοτρυοδώρος. «Παναγιά μου Αμπελιώτισσα, αφέντρα του κρασιού και της χαράς», αναφωνεί ο Ν. Καζαντζάκης στον Καπετάν Μιχάλη, που έντυσε μελωδικά ο Μ. Χατζιδάκις.

► **Στο χωριό μου.** Για τους Καντσιώτες το αμπέλι και τα λάχανα ήταν πηγή και ρίζα της επιβίωσής τους. Είναι χαρακτηριστικά τα σκωπτικά σχόλια των κατοίκων των γύρω χωριών που έλεγαν ότι οι μακρινοί προπατορές μου Καντσιώτες τρέφονταν με: «Με κράσον και με πράσον!» και εννοούσαν ότι στο Κάντσικο κυριαρχούσαν τα επαγγέλματα του αμπελουργού και του πρασο-λαχανοκαλλιεργητού.

Πράγματι, όπως μολογούσαν οι παππούδες, στο χωριό δεν υπήρχε σπίτι που να μην είχε το αμπέλι του (μικρό ή μεγάλο) και ότι η αμπελουργία στο Κάντσικο ξεκινούσε από το βάθος των χρόνων της ίδρυσης του χωριού. Και μάλλον είχαν δίκιο. Και λέω «μάλλον», γιατί δεν υπάρχουν συγκεκριμένα στοιχεία, αλλά μόνον πληροφορίες και ενδείξεις περισσότερο ή λιγότερο αξιόπιστες και διασταλτικά ερμηνευμένες:

Οι ενδείξεις:

α) Τοπωνύμια:

Ψηλά, σε κεντρικό σημείο του χωριού, «στ' Βακ τ' αλών», (έδιναν την ερμηνεία ότι ο «χώρος» ήταν» αφιερωμένος στο Βάκχο-Διόνυσο) παλαιότερα συγκεντρώνονταν (Κυριακή και σχόλη) οι κοπέλες του χωριού, τραγουδούσαν, χόρευαν και προέβαιναν σε διάφορες παγανιστικές τελετές και εκδηλώσεις που θεωρούνταν ότι γίνονταν προς τιμήν του Θεού Διονύσου ή Βάκχου. Άλλες τοποθεσίες που φαίνεται πως καλλιεργούνταν με αμπέλια ήταν: Η «Πέβιτα» (λέξη λατινική που σήμαινε αμπελόκηπος), το «Προσήλιο» και τα «Παλιάμπελα». Αργότερα,

όταν ο πληθυσμός του χωριού αυξήθηκε και μαζί του πληθύναν οι ανάγκες διαβίωσης, οι αμπελοκαλλιεργούμενες εκτάσεις κάλυψαν πολλές άλλες τοποθεσίες του χωριού όπως: τα «Καστανάδικα», «Χατζή», «Λασιώτικο», «Ντραγασιά», «Λιβιάδια», «Παναγιά», «Μεσολάκκια», «Αλατσία» κλπ. (συνολικό εμβαδόν περίπου 2000 έως 4000 χιλιάδες στρέμματα).

β) Παράδοση:

Λένε πως παλιά το Κάντσικο ήταν ξακουστό χωριό βαρελάδων-κλαδευτάδων, που ταξίδευαν ομαδικά σε διάφορες αμπελουργικές περιοχές της Ελλάδος για να εργασθούν σαν ειδικοί τεχνίτες και ότι σε κάποιο ναυάγιο που έγινε στο Ιόνιο πέλαγος, χάθηκαν πολλοί Καντσιώτες βαρελάδες που πήγαιναν για να εργαστούν στα Επτάνησα.

Οι κάτοικοι των γύρω περιοχών της κοιλάδας του Σαρανταπόρου αποκαλούσαν τους Καντσιώτες «αμπελάδες», και ότι “οι Καντσιώτες θρέφονται με κράσον και πράσον”, (δηλαδή αντί άλλων φαγητών έτρωγαν μόνο «κρασόψωμο» = “ψωμί τριμμένο μέσα σε κρασί, η γνωστή μας παπάρα” και πράσα), πράγμα που συνηγορεί στην από χρόνια ύπαρξη του αμπελιού στο χωριό μας.

γ) Μαρτυρία της μητέρας μου:

Η μητέρα μου, διηγούνταν ότι τα παλιά τα χρόνια τα στέφανα του γάμου (γαμπρού και νύφης) ήταν φτιαγμένα από κληματόβεργες (Πολύ αργότερα η Εκκλησία του χωριού είχε αγοράσει δικά της μεταλλικά στέφανα).

Και μια και το ξεκινήσαμε, αγαπητοί μου φίλοι, συγχωρήστε μου το θράσος που παίρνω, χωρίς την άδειά σας, να σας μιλήσω για το πώς καλλιεργούσαν οι πρόγονοί μου τα αμπέλια τους. (Η μεγάλη αγάπη και το καμάρι του παππού ήταν το αμπέλι μας στην Αλατσία!).

Οι εργασίες του αμπελιού

«Έτσι, το κρασί και έτσι το μέλι /για να γίνει, θέλει/ πάλεμα κι οργή μαθές / να γλυκάνουνε τα χείλη», Γ. Ρίτσος

Οι εργασίες για τη δημιουργία αμπελιού άρχιζαν την Άνοιξη. Το μέρος, που επιλεγόταν να φυτευτούν τα κλήματα, σκαβόταν βαθιά ως ένα μέτρο, γνωστό ως *στρεμμάτισμα*, κατά το οποίο το χώμα καθαριζόταν από πέτρες, ρίζες και τα παρόμοια. Έτσι γινόταν αφράτο και ακολουθούσε το φύτεμα: Πρώτα ο αμπελουργός «έβαζε το ράμμα» από τη μια άκρη στην άλλη του χωραφιού και στη συνέχεια «σημάδευε» την απόσταση όπου έπρεπε να ανοικτούν οι λακκούβες (ανά δύο (2) μέτρα μήκος και ενάμισι (1,5) πλάτος από κλήμα σε κλήμα). Το νέο αμπέλι χρειαζόταν τρία και περισσότερα χρόνια για να αποδώσει καρπό.

Η ετήσια χρονική καλλιεργητική περίοδος διαρκούσε 8 μήνες: Άρχιζε το μήνα Μάρτιο με το κλάδεμα και τελείωνε το μήνα Οκτώβριο με τον τρύγο.

Η συντήρηση του αμπελιού είναι μια επίπονη και συνεχής ενασχόληση: Το Γενάρη θέλει κλάδεμα («Γενάρη μήνα κλάδευε φεγγάρι μη κοιτάξεις»). Αργότερα, όταν ανοίξουν τα φύλλα,

θέλει βλαστολόγημα, κορφολόγημα, θειάφισμα ή ράντισμα με γαλαζόπετρα και συχνή παρακολούθηση μέχρι και την ώρα του τρύγου.

Η δουλειά γινόταν με ξεχωριστό μεράκι. Έλεγαν ότι «το αμπέλι είναι σαν άνθρωπος. Είναι σαν το μικρό παιδί. Για να μεγαλώσει, θέλει χάδια και τραγούδια, θέλει καρδιά ζεστή και γεροντική φροντίδα».

Όλα τα νοικοκυριά του χωριού, όπως είπα και παραπάνω, είχαν αμπέλια (μεγάλα ή μικρά) και όλοι γνώριζαν τις αμπελουργικές εργασίες (άντρες και γυναίκες). Το κάθε σπίτι ήταν εφοδιασμένο με όλα όσα ζητούσε το αμπέλι για τη φροντίδα του: Εργαλεία, τσαπιά, δικάλλια, ψεκαστήρες, κουσιώρες (κουσιώρα = μεγάλο καλάθι χωρίς χερούλια που φόρτωναν συνήθως τα γαϊδούρια), κλαδευτήρια, μαχαίρια για μπόλισμα, βαένια και μικρούς και μεγάλους κάδους (κάδιους τους λέγαμε στο χωριό μας). Τα *βαένια* κατασκευάζονταν από ξύλο ειδικό, το *ρόμπολο*, ένα είδος μαύρου πεύκου, που ευδοκίμοιζε στα γύρω βουνά πάνω από 1600 μέτρα υψόμετρο και έδινε στο κρασί άρωμα και ιδιαίτερη γεύση. Το καλό βαένι έδινε όχι μόνο καλό κρασί αλλά και «καλό όνομα» στον νοικοκύρη, κάτι στο οποίο έδιναν ιδιαίτερη σημασία οι Καντσιώτες.

Ο ντραγάτης και οι «ντραγασιές»

Για να προστατέψουν την αμπελουργική ζώνη από τα κοπάδια των κτηνοτρόφων και την παραγωγή από τους ... «περαστικούς» (κάτοικοι των γύρω χωριών, ή. Αλβανών της Κολώνιας κλπ.), οι δημογέροντες του χωριού διόριζαν φρουρούς, τους γνωστούς ντραγάτες. Οι ντραγάτες έπιαναν δουλειά από το μήνα Ιούνιο μέχρι τον Οκτώβριο και φύλαγαν τ' αμπέλια κατά τη διάρκεια της καρποφορίας. Η παρουσία τους ήταν σε 24ωρη βάρδια κοντά στα αμπέλια. Εκεί κοιμούνταν και πολλές φορές κινδύνευαν από τα μπουλούκια των Κολωνιάρηδων ληστών της Αλβανίας. Γι αυτό και ήταν πάντοτε οπλισμένοι.

Ήταν παράλληλα και ο φόβος και τρόμος των παιδιών. Αλλοίμονο σε όποιον «εφωράθη κλέπτων οπώρας», κατευθείαν κλείσιμο στον Αμπηλιακό!

Ο ντραγάτης, (έτσι έλεγαν το «δραγάτη» στο χωριό) έστηνε τα παρατηρητήρια του, τις «ντραγασιές», σε διάφορα περίοπτα σημεία που ήταν συνήθως πάνω σε ψηλά δέντρα ή τις έστηνε ο ίδιος πάνω σε 4 ψηλές κολώνες από ξύλο για να έχει τον απόλυτο έλεγχο της περιοχής. Ένα τέτοιο σημείο του χωριού είναι και η περιοχή κάτω από τη Λιάσκα με τοπωνύμιο: «ΝΤΡΑΓΑΣΙΑ».

Ο ντραγάτης, όπως προείπαμε, οπλοφορούσε πάντα και συνήθως είχε μαζί του και ένα ζαγάρι (σκυλί) να διώχνει τις αλεπούδες, τις νυφίτσες, τις κάργιες και άλλα είδη πτηνών και ζώων που έτρωγαν τα σταφύλια όταν άρχιζαν να παρδαλιάζουν (ροδίζουν). Τότε έριχνε και καμιά τουφεκιά για το φόβο των κλεφτών και των άγριων πουλιών που κατά κύματα κατέβαιναν για να φάνε τις ώριμες ρώγες.

Ημερομηνία του τρύγου

Ο τρύγος γινόταν κάπου στο τέλος Σεπτεμβρίου με αρχές Οκτωβρίου, ανάλογα με τον καιρό. Η ημερομηνία αποφασιζόταν από τους δημογέροντες του χωριού και πάντα σύμφωνα με τον εθιμικό νόμο και την παράδοση. Δηλαδή, ο τρύγος να γίνεται από όλους την ίδια ημερομηνία, η οποία ημερομηνία ανακοινωνόταν από τον ντελάλη από «τ' Βακ τ' αλών». Αν κάποιος είχε ιδιαίτερο λόγο να τρυγήσει πιο μπροστά από τους άλλους, έπρεπε να έχει ειδική άδεια (τεσκερέ) από τη δημογεροντία.

Εδώ, νομίζω, είναι το κατάλληλο σημείο να διηγηθώ μια παλιά ιστορία και μια δική μου ζωηρή εικόνα-ανάμνηση:

α). Ντραγάτης ο γερο-Μαρανής, αγαθός άνθρωπος και λίγο αφελής. Ένας μπαταχτής του χωριού (ποτέ και σα καμιά εποχή δεν λείπουν

από την κοινωνία οι τύποι αυτοί) ξεκίνησε να πάει για τρύγο, πριν από την καθορισμένη ημερομηνία. Όπως ήταν φυσικό τον είδε ο ντραγάτης και τον σταμάτησε.—»Δεν μπορείς να πας για τρύγο χωρίς από τους άλλους», του είπε.—»Έχω άδεια» του απάντησε ο λεγάμενος—»Άμα είναι έτσ', πήγαινε...», του απάντησε ο Μαρανής. Όταν το βράδυ ο Μαρανής γύρισε στο χωριό και πήγε στο καφενείο, όπως ήταν αναμενόμενο, οι χωριανοί του τον κατσάδιασαν.—»Μα μου είπε πως έχει άδεια» δικαιολογήθηκε.—»Κι εσύ τί έκανες; Γιατί δεν του είπες αφού έχεις άδεια πού είναι ο τεσκερές»;

Άνοιξε διάπλατα από την έκπληξη τα μάτια ο γερο-Μαρανής που δεν το είχε σκεφθεί και απάντησε αφηρημένα και με κατεβασμένο το κεφάλι σαν να είχε κάνει κανένα φοβερό έγκλημα και μονολόγησε: « Άι, ντε, άι, να μη τ' πω ιγώ που είνι ου τεσκερές»;

Μέρες και μέρες ο γεροΜαρανής περπατούσε στους δρόμους και μονολογώντας επαναλάμβανε συνέχεια: «Άι, ντε, άι, να μη τ' πω ιγώ που είνι ου τεσκερές»; « Άι, ντε, ά, να μη τ' πω ιγώ που είνι ου τεσκερές»;

**Η κάδη είναι ξύλινο ανοικτό βαρέλι και ανάλογα με το μέγεθός της χρησιμοποιούνται σε διάφορες ανάγκες/εργασίες του σπιτιού, π.χ. για το άρμεγμα (καρδάρι), για την παραγωγή βουτύρου [μικρή κάδη ή «καδούλι»], στον τρύγο για το πάτημα των σταφυλιών (μεγάλη κάδη ή κάδιος) κλπ.

β). Ο περκασμός (το παρδάλιασμα) των σταφυλιών), μια δική μου ζωντανή εικόνα-ανάμνηση:

Μόλις τα σταφύλια άρχιζαν να χρυσοροδίζουν (να παρδαλιάζουν, όπως λέγανε)στο αμπέλι μας στην Αλατοιά, (ήταν τα κλήματα κοντά στην καλύβα) ο παππούς μου ο Χρήστος, ο Τσιαμαλιάρης, διάλεγε και έκοβε τα πιο ώριμα, τα έβαζε αντί για καλάθι μέσα στο μαντίλι του, που του είχε δέσει κόμπο κάθε άκρη του και το έκανε σαν καλάθι, έβαζε μέσα τα σταφύλια, και τα έφερνε με καμάρι στα τα εγγόνια του στο αλώνι, όταν αλωνίζαμε. Καθόταν κάτω από μια αχλαδιά που ήταν δίπλα, μας φώναζε κοντά του και μας έδινε από τρία ... σπυριά (ρώγες) σταφύλι στον καθένα!!! Είναι τα πιο γλυκά σταφύλια που έφαγα από τότε μέχρι σήμερα.

Ας είναι ελαφρύ το Καντσιώτικο χώμα που σε σκεπάζει, σεβαστέ κι αγαπημένε μου παππού...

Η ώρα του τρύγου

Προς το τέλος Σεπτεμβρίου με αρχές Οκτωβρίου, όταν τα σταφύλια είχαν πάρει όλα τα χρώματα και τα αρώματα από τη φύση, όλη η οικογένεια ήταν στο πόδι.(« Θέρος Τρύγος, Πόλεμος»). Με τα κοφίνια, τα μαχαίρι και όλα τα απαραίτητα σύνεργα στο χέρι πρωί-πρωί στο αμπέλι. Άρχιζε ο τρύγος.

Τα σταφύλια κόβονταν από το κλίμα με προ-

σοχή και τοποθετούνταν στις κάσες ή τα κοφί-
νια. Από εκεί μεταφέρονταν με τα ζώα στο σπίτι
και αδειάζονταν στο κατώι κοντά στους μεγά-
λους κάδιους. Όταν όλα τα σταφύλια είχαν κου-
βαληθεί στο σπίτι, ήταν η ώρα για το πάτημα.
Μέσα σε ένα μικρό «καδούλι», ** ρίχνανε στα-
φύλια και με τον «πατή» πατούσαν (στούμπιζαν)
και ανακάτευαν τα σταφύλια μέχρι που να βγει
όλος ο χυμός (μούστος ή γλεύκος) από τις ρώ-
γες του. Ύστερα με ένα κουβά ή κατσαρόλα με-
τάγγιζαν το υγρό μαζί με τα τσάμπουρα από το
καδούλι στο μεγάλο κάδιο.

Ο μούστος ή γλεύκος αφηνόταν στον κάδιο
να βράσει (ζύμωση) μαζί με τα τσάμπουρα για
να πάρει άρωμα και χρώμα. Πολλοί πρόσθεταν
και λίγο ρετσίνι. Μόλις σταματούσε το βράσιμο
(η ζύμωση), σφράγιζαν τον κάδιο (συνήθως με
προζύμι) και όλοι εύχονταν «καλά κρασιά».

Ο κάδιος έμενε έτσι σφραγισμένος, σαράντα
μέρες, περίπου, μέχρι τα τέλη Νοεμβρίου ή αρ-
χές Δεκεμβρίου. Τότε άνοιγαν τον κάδιο και
από τον πίρο έβγαζαν («τραβούσαν») το κρασί
καθαρό και απαλλαγμένο από τα τσίπουρα (τσί-
πουρα, δηλαδή τα απομεινάρια από το πάτημα
των σταφυλιών από τα οποία αργότερα έβγαζαν
το ρακί) και το έβαζαν στο κρασοβάρελο, το
οποίο προηγουμένως είχαν καλά καθαρίσει και
πλύνει. Έκαιγαν μέσα και λίγο θειάφι για απο-
λύμανση από τυχόν μύκητες.

Το Καντσιώτικο Ρακί ή τσίπουρο

Επόμενη εργασία, μετά το «τράβηγμα» του κρα-
σιού, ήταν το «βγάλισμο» (η απόσταση) του ρα-
κιού. Από το καλοκαίρι οι αμπελουργοί του χω-
ριού μεριμνούσαν και γι' αυτήν την εργασία:
Πρώτα να μεριμνήσουν για την προμήθεια καυ-
σόξυλων. Το καζάνι ήθελε πολύ χοντρά και γερά
ξύλα γιατί θα έκαψε μερόνυχτα ολόκληρα μέχρι
να τελειώσουν τα τσίπουρα όλο το χωριό. Συ-
νήθως τα ξύλα ήταν από την «καρδιά» ή τις ρί-
ζες πεύκων με πολύ ρετσίνι ή κουφάλες από

δέντρα, κυρίως από βελανιδιές παλιές οι οποίες
είχαν ξεραθεί. Ύστερα έπρεπε να καθαρίσουν
και να επισκευάσουν το καζαναριό, τους μεγά-
λους κάδιους και τα κρασοβάρελα. Τέλος,
έπρεπε να βγάλουν από το Τελωνείο τη σχετική
άδεια.

Την πρώτη άδεια για τσίπουρο την έβγαλε ο
παππούς μου ο Τσιαμαλιάρης το 1922. Στα κα-
τώγια μας θα βρούμε και σήμερα τους μεγά-
λους κάδιους για το μούστο, τα βαγένια για το
κρασί και σε μια κώχη αραχνιασμένο το καπάκι
του ρακοκάζανου (Ο άμβακας, ο μεγαλύτερος
του χωριού. Το καζάνι του χωρούσε εξήντα
(60) οκάδες και τα πρώτα χρόνια εδώ ερχόταν
όλο το χωριό για να «βγάλει» τα τσίπουρα, όπως
έλεγαν την απόσταση.

Η διαδικασία της απόσταξης

Αμέσως μετά το «τράβηγμα» του κρασιού ακο-
λουθούσε τα βγάλισμο (απόσταση) της ρακής:
Στήνεται το καζαναριό: Χτίζεται μια εστία κα-
τάλληλη να στέκεται σταθερά επάνω το καζάνι
με αρκετό χώρο από κάτω για τα ξύλα και τη
φωτιά και σε απόσταση από τη δεξαμενή του
νερού τέτοια ώστε να διευκολύνεται η συνδε-
σμολογία:

Τοποθετούσαν το καζάνι στη θέση του. Βά-
ζανε πρώτα λίγα άχυρα στο κάτω μέρος για να
μην «πιάσουνε» τα τσίπουρα και μυρίζει κα-
πνίλα το ρακί και το γεμίζανε με τσίπουρα (χω-
ρίς καμία άλλη πρόσμειξη αρωματικών ή άλλων
φυτών) κατά τα εννέα δέκατα, περίπου, αφή-
νοντας ένα μικρό κενό προς αποφυγήν υπερ-
χειρίσης κατά το βράσιμο. Προσαρμόζανε
επάνω το καπάκι (εικόνες. 1 και 2) έτσι ώστε
το ρύγχος του άβακα να μπαίνει μέσα στο στό-
μιο του γουλά και σφραγίζανε τις ενώσεις
(λευκή λουρίδα στις εικόνες 2 και 3) με προζύμι
καμιά φορά και με σβουινιές («βούλτα», όπως
τις λέμε στο χωριό). Ο γουλάς περνούσε δια-
γώνια από πάνω προς τα κάτω μέσα από μια
δεξαμενή με τρεχούμενο κρύο νερό και κατέ-

ληγε στο κάτω εξωτερικό μέρος της δεξαμενής (εικ. 3). Προσθέτανε στη έξοδο του γλα ένα στάχυ για να κυλάει ομαλά η ρακή. Μετά άναβαν τη φωτιά και σε δύο ώρες περίπου το μείγμα άρχιζε να βράζει και οι πρώτες σταγόνες ρακής έπεφταν σε μια κατασρόλα ή άλλο δοχείο.

Καθώς το καζάνι αρχίζει να βράζει, σταγόνα-σταγόνα ξεκινούσε να ρέει και το πρώτο σώμα του αποστάγματος, το πρωτοράκι, είναι πολύ δυνατή ρακή, σκέτο οινόπνευμα. Όσο συνεχίζεται η απόσταξη, η ρακή παίρνει τις σωστές αναλογίες και βαθμούς. Ο καζανάς κάθε λίγο και λιγάκι δοκιμάζει πρακτικά και εμπειρικά την περιεκτικότητα του οινοπνεύματος στο απόσταγμα, ρίχνοντας λίγο επάνω στη φωτιά. Όσο αναφλέγεται ζωηρά, έχει καλώς. Όταν όμως η ανάφλεξη μειώνεται και αρχίζει να ... σβήνει τα κάρβουνα, τότε σταματά και η απόσταξη. Συνήθως το καζάνι «κλείνει» περίπου στους 17- 18 βαθμούς. Ό,τι μένει από την απόσταξη, αποτελεί πολύ καλή κοπριά για τα αμπέλια.

Το γραδομέτρημα

Πριν το αποθηκεύσουν στις νταμιτζάνες μετρούσαν, και μετρούν ακόμα στο χωριό, τα γράδα με το γραδομέτρο. **(Γράδα είναι ένα μέτρο της πυκνότητας του οινοπνεύματος (αλκοόλης) στη ρακή ή το κρασί. Η βαθμολογία του (κλίμακα) εκτείνεται εντελώς αυθαίρετα από 0 βαθμούς (καθαρό νερό) έως 44 βαθμούς (καθαρό οινόπνευμα (αλκοόλη). Το καλό, πόσιμο ρακί το άφηναν στα 17-18 γράδα πριν το μεταγγίσουν στις νταμιτζάνες.**

Η παραγωγή του τσίπουρου είναι μια διαδι-

κασία λίγο ... σχολαστική. Θέλει μεγάλη προσοχή, υπομονή και χρόνο. Θέλει ήπια θέρμανση (λίγα –λίγα λοιπόν τα ξύλα στη φωτιά), όσο διαρκεί το βράσιμο και μέχρι να έρθει η ώρα αλλαγής του περιεχομένου του καζανιού. Δυσκολότερες είναι οι νύχτες. Οι καζανάδες παλαιότερα για να περνάει η ώρα κατέφευγαν στις διηγήσεις, ιστοριών, αινιγμάτων των παραμυθιών και θρύλων. Ύστερα ήρθε το ραδιόφωνο και σήμερα έχουν την τηλεόραση.

Νυχτοκάματο με άδειο στομάχι δεν νοείται.

Παλαιότερα η οικοδέσποινα έφτιαχνε λαγγίτες (λουκουμάδες) και πίττες και ψωμοτύρι και τα πήγαινε για βραδινό στο καζαναριό. Σπάνια έψηναν εκεί και κανένα λουκάνικο.

Στον καιρό μας δουλεύει το delivery. Έτσι η διαδικασία της απόσταξης και της ... υποδοχής του αποστάγματος δεν γίνεται ... «ξεροσφύρι». «Τσίπουρο και μεζές πηγαίνουν ... αγκαζέ, γι αυτό ας φάμε και καμιά, πίτσα, καμιά μπριτζόλα ή κανένα

παιδάκι παραπάνω δεν χάλασε ο κόσμος.

Το πρόστιμο

Η χορηγηθείσα από το τελωνείο άδεια για παραγωγή της ρακής είχε περιορισμένη διάρκεια για συγκεκριμένες ημέρες και ώρες. Η παραβίαση αυτών των περιορισμών είχε και τις ανάλογες επιπτώσεις.

Σκαλίζοντας το αρχείο μου βρήκα μια απόφαση του Ειρηνοδικείου της Κόνιτσας, η οποία έλεγε ότι: «Ο Χρήστος Ιωάννου Μουκούλνης», (ο παππούς μου), «καταδικάζεται να πληρώσει πρόστιμο 100 δραχμών για παραβίαση του ωραρίου λειτουργίας του άμβακος». Λεπτομέρεια: Σύμφωνα με την τότε ισχύουσα νομοθεσία

από το πρόστιμο αυτό δικαιούνταν και το ελάμβανε αυτός που είχε κάνει την καταγγελία...

Ο πόλεμος του τρύγου

Τις μέρες του τρύγου ολόκληρη η περιοχή των αμπελιών βούιζε από το ανθρώπινο μελίσσι. Το γνωστό *θέρος-τρύγος-πόλεμος* ήταν εκείνες τις ώρες πραγματικότητα. Άλλοι τρυγούσαν, άλλοι κουβαλούσαν τα κοφίνια, τις γνωστές *κουσιώρες* και τα φόρτωναν στα ζώα, άλλοι μετέφεραν τα φορτία στο χωριό και άλλοι πατούσαν τα σταφύλια στα μεγάλα *βαένια* που είχε κάθε Καντισιώτικο σπίτι.

Τα περασμένα μεγαλεία: «Τα παλιά χρόνια, λέγανε οι γέροντες, τότε που η αμπελουργία ήταν το κυριότερο επάγγελμα στο χωριό, ο τρύγος κρατούσε πολλές μέρες. Οι άνθρωποι κοιμούνταν στ' αμπέλια, εκεί πατούσαν (σύνθλιβαν) τα σταφύλια και τα έβαζαν σε δερμάτινα ασκιά, *κουζίνια*, να τα μεταφέρουν στα *βαένια* στο χωριό.

«Κατά την περίοδο του τρύγου, η διαδρομή απ' τα αμπέλια μέχρι το χωριό ήταν γεμάτη ζωή

και χαρά. Οι κουβαλητές όποιον συναντούσαν του πρόσφεραν από τα σταφύλια τους. Ήταν έθιμο τελετουργικό. Τότε έβρισκαν ευκαιρία και διάφοροι ξένοι: Γύφτοι, ζητιάνοι, περαστικοί και αραδιάζονταν στο δρόμο, περιμένοντας να τους φιλέψουν με σταφύλια οι χωριανοί. Κυριότερο στέκι τους ήταν το πηγάδι στις *Λούτσες* ή ο δρόμος προς την *Αλατσία*..

Η απόδοση των αμπελιών ήταν μεγάλη. Τη χρονιά του 1905 η συνολική παραγωγή στο Κάντσικο ήταν πάνω από 200.000 οκάδες κρασί.

Τα τσάμπουρα τα πήγαιναν στο καζαναριό μας που ήταν στην αχυρώνα μας για το τσίπουρο. Το χωριό είχε παράδοση στο τσίπουρο από τα παλιά χρόνια και όταν τα αμπέλια ήταν πολλά περίσσευε και το πούλαγαν στο κράτος για να γίνει οινόπνευμα».

Οι εχθροί του αμπελιού, η πανδημία της φυλλοξήρας και όχι μόνο

Ένας από τους μεγαλύτερους εχθρούς του αμπελιού είναι και φυλλοξήρα, ο κορωνοϊός της αμπέλου θα τη χαρακτήριζα. Και λέω «ο κορωνοϊός» γιατί το 19ο αιώνα και μέχρι τα μέσα του 20ου η φυλλοξήρα είχε πάρει την έκταση της «πανδημίας» με αποτέλεσμα να καταστρέψει την παγκόσμια αμπελοκαλλιέργεια.

Λίγα λόγια για την αφεντιά της μια και «μας έκανε την τιμή!» να αρχίσει τη δραστηριότητά της από το Κάντσικο

Το βιογραφικό της ... φυλλοξήρας

Είναι το έντομο που το συναντούμε με πολλές μορφές και με πολύπλοκο κύκλο της ζωής του. Ανήκει στην ομάδα των εντόμων που είναι γνωστή ως αφίδες, μελίγκρες ή φυτόψειρες.

Στα αμερικάνικα είδη αμπέλου, που αποτελούν και τον κύριο ξενιστή, οι αφίδες ζουν τόσο στις ρίζες όσο και στο φύλλωμα εμφανίζοντας πέντε (5) μορφές ατόμων:

α) φυλλόβια,

- β) ριζόβια,
- γ) φυλογόνα,
- δ) αρσενική και
- ε) θηλυκή.

Κατά τη διάρκεια του βιολογικού της κύκλου η αφίδα μετακινείται από τις ρίζες στα φύλλα και πάλι πίσω, με ενδιάμεση σεξουαλική και παρθενογενετική αναπαραγωγή.

Προκαλεί καρκινώματα στις ρίζες και κηλίδες στο κάτω μέρος του φύλλου. Ακολουθεί σήψη των προσβεβλημένων ριζών, ενώ στο υπέργειο τμήμα παρατηρούνται χλωρώσεις, φυλλόπτωση, καθυστερημένη βλάστηση και τελικά ξήρανση του πρέμνου. (Η μετάδοση του εντόμου στον αμπελώνα γίνεται μέσω του εδάφους (από ρίζα σε ρίζα ή από επιφάνεια του εδάφους), από μολυσμένα μοσχεύματα, καθώς και από μολυσμένα καλλιεργητικά εργαλεία.

Ο εμβολιασμός στο κατάλληλο υποκείμενο συνιστά το μοναδικό τρόπο αντιμετώπισης του εντόμου.

Η αμπελική φυλλοξήρα στο Κάντσκο

Η αμπελική φυλλοξήρα, και μάλιστα στην ολέθρια ριζόβια μορφή της, εμφανίστηκε στα Μαστοροχώρια το 1929, διαδοθείσα από τη Δυτ. Μακεδονία, όπου είχε ενσκήψει πριν από το 1900 και κατέστρεψε σταδιακά όλες τις εκεί αμπελοκαλλιέργειες. Τα πρώτα αμπέλια που προσβλήθηκαν στα Μαστοροχώρια και κατ' επέκταση στην Ήπειρο ήταν οι αμπελώνες του γενέθλιου χωριού μου, το Κάντσκο (τόωρα Δροσοπηγή) της επαρχίας Κόνιτσας. Την παραπάνω πληροφορία αντλούμε από το βιβλίο «ΑΜΠΕΛΟΥΡΓΙΑ», του Βασίλη Χ. Λογοθέτη, Ηπειρώτη, τακτικού καθηγητή της Γεωπονικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 193).

«...Εις την Ελλάδα», γράφει, «η φυλλοξήρα ήρchiσε να μας απασχολή κυρίως από του έτους 1912, ότε απηλευθερώθησαν η Μακεδονία, η Θράκη και αι νήσοι του Αιγαίου (Χίος, Μυτιλήνη,

Σάμος). Εις την Μακεδονία η φυλλοξήρα διεπιστώθη το πρώτον εις την Πυλαία (Καπουτζήδες) της Θεσσαλονίκης τω 1898. Αύτη εισέβαλεν εκ Βουλγαρίας και Σερβίας, η οποία είχε προσβληθή από του 1892, ή από άλλας περιοχάς της Τουρκίας, εις τας οποίας διεδόθη μεταξύ των ετών 1883 και 1888. Εις την Σάμον, την Χίον, την Λέσβον και την Ικαρίαν διεδόθη μεταξύ των ετών 1892 και 1908. Ολίγον κατ' ολίγον και μέχρι του 1929 η φυλλοξήρα κατέστρεψε τους αμπελώνες ολόκληρου της Μακεδονίας και Θράκης, και επίσης διεπιστώθη εις το χωρίον Κάντσκο της Κόνιτσας εν Ηπείρω. (Δική μου η υπογράμμιση). Εκ της Μακεδονίας, κατά την αυτήν περίοδον, επροχώρησε και νοτιώτερον και προσέβαλε πρώτον τον Τύρναβον, και ακολούθως σποραδικώς μέχρι του 1935 ολόκληρον την Θεσσαλίαν. Το 1946 η φυλλοξήρα διεπιστώθη εις την κεντρικήν Εύβοιαν και εις την Σκόπελον και το επόμενον έτος 1947 εις τον Ωρωπόν Αττικής. Το 1953 ολόκληρος η Αττική εκηρύχθη φυλλοξηνώσις και το 1960 ολόκληρος η Βοιωτία...» κλπ.

Η παραπάνω πληροφορία του καθηγητή Β. Λογοθέτη για το Κάντσκο (νυν Δροσοπηγή) επιβεβαιωνόταν, όπως τουλάχιστον τη θυμούνταν και τη μολογούσαν και κάποιοι γέροντες κατά τη δεκαετία 1950.

Οι συνέπειες της πανδημίας της φυλλοξήρας

Στο Κάντσκο, όπως προαναφέραμε, η αμπελοκαλλιέργεια ήταν πολύ αναπτυγμένη. Μια τεράστια περιοχή του χωριού ήταν κατάφυτη από αμπέλια. Τα τοπωνύμια που σώζονται μέχρι σήμερα, (Πέβιτα, «Παλιοπέβιτα» , Παλιάμπελα κλπ), είναι αδιάψευστοι μάρτυρες. Κάθε τόπος, όπως ορθά ειπώθηκε, κουβαλά μαζί του και την ιστορία του. ΤΑ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ, είναι «η υπόγεια φωνή της Ιστορίας».

Φίλεργοι οι Καντσιώτες, περιποιούνταν με το παραπάνω τα αμπέλια τους (Τα κλήματα είναι

φυτά που ήθελαν και θέλουν μεγάλη φροντίδα. Θέλουν και αισθάνονται, σαν τα μωρά παιδιά, το χάδι και τη διαρκή περιποίηση του αμπελουργού. Χωρίς αυτήν δεν προκόβουν), κι εκείνα άμειβαν τους κόπους τους. «Τη χρονιά του 1905», θυμόταν ο Γιάννης Κοτσίνας (δάσκαλος), που τότε ήταν περίπου 10 χρονών, «η συνολική παραγωγή κρασιού στο Κάντσικο ήταν 200.000 οκάδες (256.000 λίτρα σημερινά) κρασί. Και τί το κάνανε τόσο κρασί; Η απάντηση ήταν αποστομωτική: «Το πίναμε!»- πρωί, μεσημέρι, βράδυ, στο όργωμα, στα πρόβατα, παντού έπιναν κρασί, το περίφημο Καντσιώτικο κρασί, που πολλές φορές αντικαθιστούσε και το φαγητό, φτιάχνοντας το «κρασόψωμο». Είχαν δικιοι ξενοχωρίτες που έλεγαν: «Οι Καντσιώτες τρώνε κράσον και πράσον». Με άλλα λόγια ήταν βασική τους τροφή, αλλά και ένα προϊόν που τους έλυνε και κάποια οικονομικά προβλήματα, όταν το εμπορευόταν.

Αυτά τις «καλές εποχές», τις εποχές των «παχέων αγελάδων», γιατί τα πράγματα άλλαξαν άρδην κατά τη δεκαετία που ακολούθησε, δηλ. μέχρι το 1940. Η φυλλοξήρα εξαφάνισε το ένα μετά το άλλο τα αμπέλια στο χωριό και διαδόθηκε σταδιακά σε όλα τα χωριά της επαρχίας Κόνιτσας.

Από την πανδημία της φυλλοξήρας δύο (2) μόνο αμπέλια επιβίωσαν για πολλές ακόμα δεκαετίες, επειδή οι αμπελουργοί τους είχαν φροντίσει να τα εμβολιάσουν σε στελέχη «αμερικάνικα»: Το «Λιασσιώτικο;» του Κώστα Κοτσίνα και η «Αλατσία» του Τσιαμαλιάρη, (του παππού μου Χρήστου Ιωάννου Μουκούλη)

Σήμερα δεν υπάρχουν αμπέλια στο χωριό. Το άλλοτε μεγάλο αμπελοχώρι μαράζωσε και τα σκόρπια μισοξεραμένα ακαλλιέργητα κλήματα της Αλατσίας μαρτυρούν τα περασμένα μεγαλεία. Τα βαένια και οι κάδοι που φυλάγονται στα κατώγια, έπιασαν αράχνες και τα εργαλεία του αμπελιού σκούριασαν από την αχρησία.

Τέτοιο θέαμα θ' αντικρύσει κανείς αν ανοίξει το κατώι του συγχωρεμένου του Αντρέα Μουκούλη (Σκάρκα) και δει το μεγάλο κάδο (χωρούσε 2000 οκάδες σταφύλια) και επειδή δεν ήταν εύκολο να γεμίσει από κάτω είχαν ανοίξει γκλαβανή στο επάνω δωμάτιο και τον γέμιζαν από εκεί.

Αλλά και το σπίτι των κληρονόμων του πολυτεχνίτη Χρήστου Μουκούλη (του παππού μου του Τσιαμαλιάρη): Αμπελουργός, βαρελάς, ξυλουργός, κτίστης και καλός γεωργός. Η εργασία του ήταν γρήγορη, «φτουρούσε», όπως λέγανε, και γι' αυτό του είχαν κολλήσει το παρατσούκλι «Τσιαμαλιάρης». Στα κατώγια του θα βρούμε τους μεγάλους κάδους για το μούστο, τα βαγένια για το κρασί και σε μια κώχη το καπάκι του ρακιού, σφραγισμένο με βουλοκέρι πριν από 50 χρόνια από την εφορία, περιμένει τον απόγονο που θα το ξεσφραγίσει και θα βάλει το καζαναριό να βγάλει πάλι το θαυμάσιο ρακί του!

Μα η ευλογημένη εκείνη ώρα, χάθηκε για πάντα και ανεπιστρεπτί «Χαμαί πέσε Δαίδαλος αυλά»....

Στις μέρες μας δεν υπάρχει ούτε ένα αμπέλι στο Κάντσικο. Μόνο κάποιες διάσπαρτες κληματαριές μέσα στις αυλές των σπιτιών θυμίζουν ότι κάποτε ο Βάκχος, θεός του αμπελιού, του κρασιού και της χαράς, λημέριαζε και στον τόπο μας!

Όσοι εξακολουθούν να βγάζουν δικό τους κρασί και ρακί, προμηθεύονται την πρώτη ύλη, δηλαδή τα σταφύλια, από τον Τύρναβο ή τη Μακεδονία μας!!!

Πηγές:

1. «Κάντσικο – Δροσοπηγή, συγγραφή για ένα Μαστοροχώρι της Ηπείρου», Αθήνα 1993, σελ.83.
- 2, Περιοδικό «ΤΑ ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ», τεύχος 24/1967, σ. 36.
- 3.Διάφοροι ιστότοποι του διαδικτύου

Ο οικισμός της παλιάς Λυκορράχης

Λυκορράχη, γειτονιά Φασουλαίων στα μέσα της δεκαετίας του '50. φωτ. Τάκη Φασουλή (1)

Εχουν περάσει πενήντα χρόνια σχεδόν από τότε που οι κάτοικοι της πρώην Λυκορράχης (Λούψικου), ύστερα από μακροχρόνιες ενέργειες της κοινοτικής αρχής και με απόφαση της δικτατορικής κυβέρνησης εγκατέλειπαν τα σπίτια τους, εξαιτίας του γεωλογικού φαινομένου των κατολισθήσεων, για να μεταφερθούν στο νέο οικισμό, το σημερινό Κεφαλοχώρι, με την προσδοκία ότι θα βελτιωθούν οι συνθήκες διαβίωσής τους. Η νέα θέση μεταφοράς του οικισμού, ήταν σαφώς σε πλεονεκτικότερη θέση από εδαφολογικής πλευράς από την προηγούμενη. Εξασφάλιζε στοιχειώδεις ανέσεις όπως, της οδικής και συγκοινωνιακής πρόσβασης, του ηλεκτροφωτισμού, της ύδρευσης και του λουτρού. Παρόλα τα παραπάνω πλεονεκτήματα η μεταφορά του χωριού δημιούργησε στους κατοίκους του συναισθήματα απώλειας και πόνου, γιατί έπρεπε να αποχωρισθούν τις πατρογονικές εστίες αιώνων

στις οποίες είχαν στεγάσει τα όνειρά τους και είχαν ποτίσει με το δάκρυ της χαρμολύπης. Δημιούργησε συναισθήματα ανασφάλειας, αφού έπρεπε να οικοδομήσει ο καθένας από μηδενική βάση το σπιτικό του. Προέκυψαν ζητήματα που τα οποία είχαν άμεση σχέση με την καθημερινότητά τους, την εργασία τους και την οικονομική τους δραστηριότητα και παραγωγικότητα. Ο νέος οικισμός βρίσκονταν στο νότιο άκρο της κτηματικής έκτασης της κοινότητας και τον καθιστούσε απόμακρο από τα χωράφια τους και τα βοσκοτόπια. Ακόμα, με τη μεταφορά του χωριού στη νέα θέση χάθηκε η παλιά προγονική γειτονιά, γεγονός, το οποίο αποδιοργάνωνε τον κοινωνικό ιστό του χωριού.

Τον οικισμό της πρώην Λυκόρραχης αποτελούσαν έξι κυρίως μαχαλάδες, οι οποίοι στη γέννησή τους προέρχονταν από μια οικογένεια ή «σύνολα συγγενικών οικογενειών κοινής καταγωγής»¹. Αυτοί οι μαχαλάδες εξελίχθηκαν σταδιακά σε τρεις γειτονιές: των Φασουλαίων, με πηγή ύδρευσης των κατοίκων της από τη θέση Τρικαλινή. Τη γειτονιά των Σδουκαίων, η οποία προήλθε από τη συγχώνευση με το μαχαλά των Κολωνιαιών και υδρεύονταν από τις πηγές Συρράδες και Μάτσιακα και τη γειτονιά των Καρανικάδων στην οποία ενσωματώθηκαν οι μαχαλάδες των Τσιάδων και των Νουτσαίων με πηγή ύδρευσης στη θέση Μάτσιακα. Οι παραπάνω υπαίθριες κρήνες - βρύσες, βρίσκονταν πολύ κοντά στην κοίτη του αστεΐρευτου χείμαρρου της Ντιβόϊκας ή Λυγερής, από τα νερά του οποίου ποτίζονταν, όλες οι καλλιέργειες του χωριού.

Οι γειτονιές απείχαν αρκετά μεταξύ τους, επειδή η μορφολογία του εδάφους ήταν έντονα επικλινή και επειδή ήταν χτισμένες μεταξύ δύο ρεμάτων. Ωστόσο, αυτό το γεγονός των απομακρυσμένων γειτονιών διευκόλυνε την οικολογική κτηνοτροφία. Γενικότερα το χωριό ήταν

αραιοκατοικημένο, με διάσπαρτα σπίτια σε έκταση περίπου ογδόντα στρεμμάτων. Ενδεικτικό είναι ότι το πρώτο σπίτι της γειτονιάς των Νουτσαίων, στο δυτικό άκρο του οικισμού(υψ. 928μ.), με το τελευταίο σπίτι της γειτονιάς των Φασουλαίων, στο άλλο άκρο, το ανατολικό (υψ.1088μ.), απείχε περίπου ένα χιλιόμετρο. Στο κέντρο του χωριού ήταν η γειτονιά των Σδουκαίων, καθώς ανέκαθεν εκεί προϋπήρχαν το σχολείο, η κεντρική εκκλησία και τα καφενεία. Στα μέσα της δεκαετίας 1950-1960 οι γειτονιές συνδέθηκαν μεταξύ τους με έναν κεντρικό λιθόστρωτο δρόμο (καλντερίμι) μήκους επτακοσίων μέτρων περίπου, κατασκευασμένο από Καντσιώτες μαστόρους, με εργολάβο τον Απόστολο Βαζούκη, ο οποίος κατάγονταν από τον Πύργο (Στράτσιανη).

Στην ίδια χρονική περίοδο Καντσιώτες, με πρωτομάστορα τον Νίκο Λέκκα, έκτισαν σε κάθε γειτονιά μια πέτρινη σκεπαστή βρύση με οπλισμένο σκυρόδεμα. Οι τρεις βρύσες σώζονται ακόμα και εντυπωσιάζουν με τα εξάγωνα σχήματα από ημιλαξευτή ντόπια πέτρα, αρμολογημένη με ελάχιστη χρήση αμμοκοιλάματος (φόρμα). Επίσης ο Αντώνης Σιούτης (Καζάκης), το έτος 1963, έχτισε το πρώτο πέτρινο σπίτι με χρήση τσιμέντου, ιδιοκτησίας του Γιώργου Παππά.

Ένα άλλο αντιπροσωπευτικό κτίσμα των Καντσιωτών μαστόρων είναι η Εκκλησία της Αγίας Παρασκευής, η οποία βρίσκεται στο χώρο του πρώην νεκροταφείου, σε μικρή απόσταση από τον οικισμό. Η Εκκλησία αυτή παρουσιάζει αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, καθώς έχει σταυροειδές σχήμα, κτίσθηκε το 1946 με υλικά από την παλαιότερη Εκκλησία που βρισκόταν 15μ. βορειοδυτικά και είχε καεί το έτος 1944. Κτήτοράς της ήταν ο Θωμάς Δημητρίου Φασούλης (1914-1946) και χτίσθηκε από τους Τάκη Σιούτη, τον Ηλία Γαζώνα και τον Χρήστο Γαζώνα (Κόκκινο). Το 1985 ο Φιλοπρόοδος Σύλλογος Κεφαλοχωρίου, η Εκκλησιαστική Επιτροπή Κε-

¹ Βλ. Ελευθ. Π. Αλεξάκης Οικιστική και σημειολογία του χώρου στην Ήπειρο. Συγκριτική προσέγγιση σελ. 12.

Η Βρύση της Λυκορράχης, έργο Ν. Λέκκα, περίπου 1959. Φωτ. Τάκη Φασούλη

φαλοχωρίου το 2001 και ο Δήμος Μαστοροχωρίων το 2005 προέβησαν σε επεμβάσεις συντήρησης και αντικατάστασης της στέγης. Ωστόσο, σήμερα υπάρχει σοβαρό στατικό πρόβλημα, γιατί στο κτίσμα εμφανίζονται ρωγμές στην τοικοποιία και το δάπεδο.

Εκτός από τα παραπάνω κτίσματα, σώζονται ακόμα το διατηρητέο κτίριο του παραδοσιακού νερόμυλου, του σχολείου και ο Ναός των Αγίων Παμμεγίστων Ταξιαρχών, προστατών Αγίων του Χωριού μας. Ο Ναός χτίστηκε το έτος 1928 από το χωριανό εργολάβο Χαράλαμπο Βάσο (1860-1940) και το μπουλούκι των Πυρσογιαννιτών μαστόρων Γιώργη Χ. Μπέτσου, Βασίλη Στύλου, Θωμά Τσιρώνη και Μήτσιου Τσέμπου (πληροφορία Βασίλη Παπαγεωργίου). Το κτίριο του Δημοτικού σχολείου χτίστηκε το έτος 1956 από Τζουμερκιώτες μαστόρους. Στο προαύλιο χώρο του υπήρχε το παλιότερο κτί-

σμα του σχολείου, το οποίο κάηκε το έτος 1948.

Το παλαιό ερειπωμένο σήμερα χωριό Λούψικο, το οποίο μετονομάστηκε σε Λυκόρραχη το έτος 1928, αντιστέκεται στο χρόνο και με το δικό του τρόπο μιλάει για τα περασμένα. Η εξέλιξη του έχει σχέση με την ανθρώπινη εγκατάσταση σ' αυτόν το χώρο. Από τις υπάρχουσες κυρίως προφορικές μαρτυρίες είναι αποδεκτό ότι στην κτηματική περιοχή που ορίζει σήμερα το Κεφαλοχώρι και παλιότερα η Λυκόρραχη υπήρχαν, άλλοι δύο οικισμοί, του Μεσοχωρίου και της Ράμουστας, οι οποίοι την περίοδο της Τουρκοκρατίας εγκαταλείφθηκαν.

Κάποιες οικογένειες από αυτούς τους οικισμούς συμπυκνώθηκαν στον οικισμό του Λούψικου και άλλες μετοίκησαν σε πιο ασφαλείς περιοχές. Η πιο πιθανή αιτία εγκατάλειψης είναι αυτή που επικαλείται ο Σταύρος Ματθ. Γκατζόπουλος (1899-1983), δάσκαλος του χωριού

από το 1921 μέχρι το 1924.² Μας πληροφορεί ότι στα μέσα του 17^{ου} αι. το χωριό έχασε την αυτονομία του και «έγινε τσιφλίκι των Κολωνιάρηδων ένοπλων ληστών». Αυτή η εκδοχή, χωρίς να αποκλείονται ως αιτίες διασποράς των κατοίκων τα Ορλωφικά ή κάποιες θανατηφόρες επιδημίες, επιβεβαιώνεται από υπαρκτά και μη αμφισβητήσιμα στοιχεία καθώς τρεις Ιερομόναχοι μας άφησαν με ανεξίτηλο τρόπο την καταγωγή του χωριού τους. Η λιθανάγλυφη επιγραφή της μονής Ρογκοβού (Τσεπέλοβο) μας πληροφορεί ότι «Ανηγέρθη εκ βάθρων δι' εξόδου κυρ. Νικόδημου μοναχού εξ επαρχίας Βελλάς εκ κόμης Λούψκου κατά το έτος 1749». Ο ίδιος διετέλεσε και Ηγούμενος της μονής Βελλάς.³ Ένας άλλος Ιερομόναχος ο Ιάκωβος, ο Λουσιώτης (1720-1795), μόνασε στη μονή Αγίου Αθανασίου Ζηκόβιτσας - Καστανοχωρίων Καστοριάς. Υπάρχει προσωπογραφία του, αγιογραφημένη από το Δημήτριο Μπουρμπουτσιώτη και το Μιχάλη Χιονιαδίτη, με την επιγραφή «Παπα Ιάκωβος όπου επλείρωσε και ιστορήθει ο Νάρθηκας» το έτος 1785.⁴ Επίσης ο μοναχός Ακάκιος (1850-1931), κατά κόσμο Ιωάννης Κολωνιάρης⁵ υπήρξε αγιογράφος και Γέρων της Ιεράς Σκήτης Καυσοκαλυβίων στο Άγιο Όρος.⁶

Είναι ιστορικά αποδεδειγμένο ότι ο οικισμός του Λούψικου «επιβίωσε» επειδή τέθηκε υπό την προστασία του εμβληματικού προσώπου του Γούσια Λούψκα ή Σδούκα Λούψκα (1760-1840) και το χωριό απαλλάχθηκε από την φορολογία και τις ληστρικές επιδρομές των τουρκοαλβανών. Σ' αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι από αφιερωτικό γραπτό τεκμήριο

του έτους 1782 προκύπτει ότι ο Νικόλας, μουχτάρης του χωριού και πατέρας του Γιούσια Λούψκα, αναφέρεται ως Ζτούκος και όχι Σδούκος που γράφεται και προφέρεται σήμερα αυτό το επώνυμο (πρ. αρχείο).

Δείγμα της κοινωνικής υπεροχής της οικογένειας των Σδουκαίων αποτελεί το επιβλητικό δώροφο σπίτι, το Τρουλέϊκο, όπως αποκαλείται από τους ντόπιους. Σώζεται για παραπάνω από τρεις αιώνες στο κέντρο του παλιού οικισμού και συνδέεται με την εγκατάστασή τους στο χωριό. Δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε ακριβώς την κατασκευή του, καθόσον η λιθανάγλυφη επιγραφή με το έτος ανέγερσης δεν υπάρχει πλέον. Με κάθε επιφύλαξη καταθέτω την προσωπική μου οπτική εικόνα του έτους που έχω συγκρατήσει, να είναι αυτό του 1712. Το σπίτι επικοινωνούσε περιμετρικά με άλλα κτίσματα της ίδιας οικογένειας. Ήταν τριώροφο, δηλαδή είχε ένα πάτωμα ακόμα, το οποίο κατεδαφίστηκε από τους ιδιοκτήτες του περίπου το 1935. Διέθετε πολεμίστρες, από τις οποίες κάποιες σώζονται ακόμα. Το ισόγειο για μια εικοσαετία περίπου (1953-1971) λειτουργήσε αρχικά ως τσαγκαράδικο και αργότερα το καφε-παντοπωλείο του αείμνηστου γαμπρού μου Θωμά Παν. Σδούκου (1927-2011). Ο πρώην δάσκαλος Σταύρος Γκατζόπουλος με το δημοσίευμα που αναφερθήκαμε παραπάνω, στηριζόμενος στις τότε μαρτυρίες των κατοίκων του χωριού, μας ενημερώνει ότι το σπίτι αυτό χτίστηκε από τους «Κολωνιάρηδες μπέηδες», όταν το χωριό έγινε τσιφλίκι. Στέγαζε τον εκπρόσωπό τους, τον «Σιούμπαση»⁷, και χρησίμευε ταυτόχρονα ως αποθήκη περισυλλογής του «γεώμορου»⁸ και του 1/3 της γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής των κατοίκων του.

Υπάρχει εντύπωση ότι η Λυκόρραχη ήταν

² Πρβλ. Περιοδικό Κόνιτσα τεύχος 13-14/1963, σελ.6-11.

³ Χαρ. Γ. Γκούτου, Οι Οικισμοί της Επαρχίας Κόνιτσας στο Παρελθόν, Λειμών, Αθήνα 2015. Σελ. 84.

⁴ Α. Δάρλα, Τα Μοναστήρια της Μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης, σελ. 315, 317, 320.

⁵ Προφορική μαρτυρία Χρ. Κολωνιάρη (1911-2006) στις 25-12-2001.

⁶ Περιοδικό, Ο Εφημέριος, έτος ΜΕ' 1996, αρ.1, σελ. 21.

⁷ Άτομο με αστυνομικά και διοικητικά καθήκοντα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

⁸ Η ποσότητα, το μερτικό που δίνει ο καλλιεργητής της γης στον ιδιοκτήτη της.

Σπίτι Σδουκαίων, Τρουλείκο

ανέκαθεν κτηνοτροφικό χωριό. Αυτό δεν ισχύει, καθώς υπάρχουν αδιάψευστα στοιχεία από τα οποία προκύπτει ότι το παλιό Λούψικο (Λούψ'κο) ήταν μαστοροχώρι, όπως τα όμορα χωριά της περιοχής. Σε λιθανάγλυφη επιγραφή της Ναού Αγίας Τριάδας Ελληνικού Ιωαννίνων (Λοζέτσι) αναφέρεται ότι χτίσθηκε από Λουσιώτες και Σελτσιώτες μαστόρους το έτος 1800.⁹ Η οικογένεια του πρωτομάστορα Τσαντήλα Δημ. Κων/νου, ο οποίος γεννήθηκε το έτος 1849 στο Λούψ'κο, μετόικησε στις Παπαδάτες Αργινίου και το έτος 1870 έχτισε την εκκλησία των Αγίου Κων/νου και Ελένης.¹⁰ Επίσης τα αδέρφια Νι-

κόλας και Μάνθος Φασούλης περίπου στα μέσα του 19^{ου} αι. έφυγαν από το χωριό και εγκαταστάθηκαν στο χωριό Κουνινά Αιγίου. Τα παιδιά του Νικόλα, ο Γιάννης, ο Βασίλειος και ο Χαράλαμπος τις πρώτες δεκαετίες του 1900 είχαν συγκροτήσει κομπανία μαστόρων στο Αίγιο. Ο πατέρας μου Βασίλειος Νικ. Φασούλης (1906-1971), εργάστηκε μαζί τους στα μέσα της δεκαετίας 1920-30. Τα μεγαλύτερα αδέρφια μου θυμούνται τις προφορικές αφηγήσεις του, το δε απολυτήριο του στρατού έχει ως τόπο κατοικίας το Αίγιο. Ο πατέρας μου εργάστηκε ως κτίστης «ταξιδεύοντας», ανά την Ελλάδα την περίοδο του Μεσοπολέμου με το μπουλουίκι των Ζωγαίων από το Κάντισκο και τις συντεχνίες των συχωριανών του μαστόρων.

⁹ Ταυτοποίηση Β. Παπαγεωργίου

¹⁰ Βλ. Α. Πετρονάκη - Β. Παπαγεωργίου Μάστοροι και Κτίστες από τα Μαστοροχώρια Κόνιτσας σελ. 665.

Τις πρώτες δεκαετίες μετά την απελευθέρωση από την τουρκοκρατία και μέχρι στις αρχές της δεκαετίας του 1940, με την οικονομική ανάκαμψη των κατοίκων, προέκυψε η ανάγκη για μεγαλύτερα και πιο λειτουργικά σπίτια καθώς και η ανέγερσή τους ήταν εφικτή σε θέματα τεχνικών (μαστόρων) και υλικών. Αυτήν την περίοδο στο χωριό δραστηριοποιούνταν δύο τρία μπουλούκια ντόπιων μαστόρων, τα οποία λειτουργούσαν με βάση το εθιμικό δίκαιο και την ανάλογη ιεραρχία αρχιμάστορας, κτίστες, καλφάδες και τσιράκια.

Υπολογίζεται ότι κατά την περίοδο της μεταφοράς του χωριού (1971-1973), παραπάνω από είκοσι σπίτια του χωριού Λυκόρραχης ήταν χτισμένα από το μπουλούκι των Κολουσαίων μαστόρων. Το συγκροτούσαν τα παιδιά και εγγόνια του Νικόλα (Κολούση) Σδούκου, ήτοι του Δημοσθένη με τα εγγόνια του Σωτήρη (1905-1948), Νικολάκη (1907-1949) και Θωμά (1910-1988). Επίσης των παιδιών του από τη δεύτερη σύζυγο Χαράλαμπο Σδούκο (1892-1976) και τον ετεροθαλή αδελφό του Χρήστο Σινάνη ή Φασούλη (1870-1938) με καταγωγή της μητέρας των από τη Χρυσή Καστοριάς, ο οποίος έφερε το ψευδώνυμο του «Καλόγερου», επειδή είχε εργασθεί στο Άγιο Όρος.¹¹ Ο τελευταίος μας άφησε το σπουδαίο κτίσμα της Εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου με λιθανάγλυφη κτητορική επιγραφή του έτους 1923. Μια άλλη αξιόλογη κομπαρία μαστόρων ήταν αυτή των Καρανικάδων (Καράν'κάδων), την οποία αποτελούσαν ο αρχιμάστορας και πολύ καλός πελεκάνος Καρανίκας Ευάγγελος του Στεργίου (1884-1956), με τα αδέρφια του Γρηγόρη (1889-1969), Χρήστο (1902-1962) και Μιχαήλ (1900-1993), αλλά και τα συγγενικά πρόσωπα Καρανικά Θεόδωρο του Κων/νου (1859-1949) και Καρανικά Θωμά του Κων/νου (1910-1988).

Ο τρόπος χτισίματος των λιθοδομών ήταν οριζόντιος, καθώς θεωρούσαν ότι ήταν πιο ανθεκτικός. Τα σπίτια ήταν χτισμένα από ένα μίγμα ακατέργαστης και ημικατεργασμένης σχιστολιθικής ή ασβεστολιθικής πέτρας, οι οποίες ήταν διάσπαρτες στα παρακείμενα ρέματα του χωριού. Τα αγκωνάρια ήταν συνήθως ήταν μαλακές πέτρες βγαλμένες από την περιοχή Κρυονέρια, οι οποίες κατεργάζονταν από έμπειρους λιθοξόους. Για την αντισεισμική ασφάλεια η τοιχοποιία ενισχύονταν με ανθεκτικές κέδρινες και δρύινες ξυλοδοσιές.

Όλα σχεδόν τα σπίτια των παραπάνω μαστόρων ήταν ορθογώνια και ημιδιώροφα. Ένα πετρόκτιστο κλασσικό αγροτικό σπίτι, με ισόγειο με υποτυπώδη πάνω όροφο, είχε την παρακάτω διαρρύθμιση. Μπαίνοντας στο ισόγειο, αριστερά ήταν το μαντζάτο, το οποίο χρησίμευε ως χειμερινό δωμάτιο, διότι εκεί υπήρχε το τζάκι και πρόσφερε τη θέρμανση σ' όλη την οικογένεια. Ο απέναντι και προς τα δεξιά χώρος, χρησίμευε ως αποθήκη των τροφίμων. Στο διάδρομο υπήρχαν τα αμπάρια με τη γεωργική παραγωγή (σιτάρι, καλαμπόκι, κριθάρι κ.α.). Ο επάνω όροφος, ο οποίος συνδέονταν με το ισόγειο με εσωτερική ή εξωτερική σκάλα, ήταν ο νουντάς, δηλαδή το επίσημο δωμάτιο που δεχόταν τους επισκέπτες στις γιορτές και τις άλλες κοινωνικές εκδηλώσεις. Τον υπόλοιπο χώρο τον αποτελούσαν η σάλα και ένα δωμάτιο ή δύο δωμάτια τα οποία ήταν κρεβατοκάμαρες με ντουλάπες ρούχων και κλινοσκεπάσματα. Δίπλα από κάθε σπίτι, ανάλογα με το εμβαδόν κάθε ιδιοκτησίας, υπήρχαν πρόσθετα κτίσματα τα οποία εξυπηρετούσαν τις γεωργοκτηνοτροφικές ανάγκες του νοικοκυριού. Εξάλλου στη συντριπτική πλειοψηφία τα σπίτια της παλιάς Λυκόρραχης δεν διέθεταν αυλόγυρο.

Τα μετεμφυλιακά χρόνια στο χωριό παρέμειναν ελάχιστοι κτίστες και τα ντόπια μπουλούκια διαλύθηκαν. Κάποια από τα μέλη τους «χάθη-

¹¹ Πληροφορία Σωτήρη Β. Σδούκου.

καν» στον πόλεμο και κάποιοι άλλοι βρέθηκαν πολιτικοί πρόσφυγες στις πρώην σοσιαλιστικές «λαϊκές» χώρες. Ωστόσο οι ανάγκες για ανοικοδόμηση ήταν μεγάλες, τόσο επιτακτικές που ο Αλέκος Βασιλείδης, από τη Χρυσή, που εργάστηκε ως μαστορόπουλο τότε, είπε, «εμείς του Λούψ' κουτούχαμαν για ψωμοτύρ', όταν μένα μαναπ' δ' λειά ερχόμασταν στου χωριό σας». Η πλειοψηφία των νέων σπιτιών αυτή την περίοδο ήταν μικρότερα και ισόγεια (στρωτά), προφανώς λόγω της οικονομικής ανέχειας. Τα περισσότερα χτίστηκαν από μπουλούκια μαστόρων από τη γειτονική Χρυσή ή Σλάτινα Καστοριάς, αφού και αυτό το χωριό ανήκε στον ορεινό όγκο του Γράμμου και ήταν μαστοροχώρι. Διοικητικά επί τουρκοκρατίας υπάγονταν στην Ερσέκα και εκκλησιαστικά μέχρι το έτος 1928 ανήκε στη Μητρόπολη Βελλάς. Τα μπουλούκια απαρτίζονταν από συγγενείς ή γείτονες και ήταν των παρακάτω πρωτομαστόρων: Παύλου Βλαχάβα, Μιλτιάδη Τσιγάρα, Φωτόπουλου Ηλία και του Αλέξη Μπαλντούμα του οποίου η γυναίκα του κατάγονταν από τη Λυκόρραχη και το σόϊ των Νουτσαίων.

Ο συνολικός πληθυσμός του χωριού, σύμφωνα με την απογραφή του έτους 1971, ήταν 199 άτομα, τα οποία κατανέμονταν σε εβδομήντα πέντε νοικοκυριά. Διέμεναν αντίστοιχα σε εβδομήντα ανεξάρτητες κατοικίες (σπίτια), δηλαδή σε κάθε σπίτι αντιστοιχούσαν περίπου

τρία άτομα. Ποσοστό πολύ χαμηλότερο από το μέσο όρο των μελών των νοικοκυριών της υπόλοιπης χώρας. Το γεγονός αυτό αποδίδεται στη νοοτροπία κάθε πατέρα για την οικιστική αποκατάσταση των παιδιών (αγοριών) μετά το γάμο τους, στο ότι το χωριό μάλιστα η μετανάστευση των νέων ανθρώπων, αλλά και επειδή μεγάλο μέρος των πολιτικών προσφύγων δεν είχε επαναπατριστεί.

Όταν μεταφέρθηκε το χωριό τουλάχιστον δέκα σπίτια είχαν κτισθεί την τελευταία δεκαετία και ανήκαν σε επαναπατριζόμενους πολιτικούς πρόσφυγες από την Αλβανία. Αυτές οι οικογένειες αναγκάστηκαν, μέσα σε λίγα χρόνια, να υποβληθούν στη σκληρή ψυχολογική και οικονομική δοκιμασία της ανέγερσης δύο σπιτιών. Η πλειοψηφία των πολιτικών προσφύγων επαναπατρίστηκε την περίοδο 1975-1981. Όσο ήταν στην προσφυγιά κράτησαν ζωντανές τις μνήμες του χωριού, τις μεταλαμπάδευσαν στα παιδιά τους και ζούσαν με τη νοσταλγία του χωριού. Όταν η επιθυμία τους εκπληρώθηκε, ήρθαν αντιμέτωποι με την οδυνηρή πραγματικότητα και υπέστησαν διπλό δυσβάσταχτο πόνο. Βρήκαν ένα χωριό ακατοίκητο, δίχως να υπάρχει κάποια πρόβλεψη για την δική τους στεγαστική αποκατάσταση στο νέο οικισμό.

Email: nik68001@gmail.com

«Το όνειρο»

Πλείστοι από εμάς έλκουμε την καταγωγή από επαρχία και συγκεκριμένα από κάποιο χωριό. Ο τόπος που πρωτοείδε κανείς το φως της ημέρας, εκεί που έπαιξε, γέλασε, έκλαψε, γαλουχήθηκε και μεγάλωσε μένει ανεξίτηλα κολλημένος στη μνήμη του.

Παράλληλα με τον «ΚΟΡΩΝΟΪΟ» που έπληξε την υφήλιο καλπάζει και εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς ατόνισε τα πάντα και οδήγησε στο αγύριστο ταξίδι εκατομμύρια συνανθρώπους μας, έχουμε ειδικότερα εμείς οι ξενιτεμένοι και τον ιό της νοσταλγίας, αυτής της βαρύθυμης ανάμνησης παρελθουσών ευάρεστων καταστάσεων που χτυπά την πόρτα μας φέροντας στη σκέψη μας σκηνές, εικόνες και γεγονότα λαμ-

βάνοντα χώρα στα διάσπαρτα ανά την Ελλάδα χωριά μας.

Όσον με το πέρασμα του χρόνου τα σφριγηλά Νιάτα, το ευσταλές παρουσιαστικών, τα δυνατά κότσια και η παλληκαριά καταπτοούνται παίρνοντας την κατιούσα, τόσο οι διαθέσεις για ταξιδιωτικές εξορμήσεις αυξάνουν.

Επειδή όμως τα υπερπόντια trexάματα είναι για μας ακατόρθωτα, η δύναμη του ΝΟΣΤΟΥ φρόντισε σε ακαριαία για το μέσο μεταφοράς μου που ανέμενε έξω από την αυλή μας έτοιμο το γοργόφτερο, άνετο και ευκολοχειρήστο όχημα της «ΦΑΝΤΑΣΙΑΣ» το οποίο υπακούει τυφλά δίχως αντίρρηση εξυπηρετώντας και σπεύδοντας νοερά όπου δει.

Σ' αυτό το με όλα τα κομφόρ εξοπλισμένο σκάφος οδηγούμενο με τον ΝΟΥ του επιβαίνοντος επιβιβάστηκα σχίζοντας τους αιθέρας πάνω από στεριές και θάλασσες με υπερηχητικές ταχύτητες.

Φθάνοντας στον τόπο προορισμού στο χωριό σε χρόνο μηδέν προσγειώθηκα στην τοποθεσία «ΛΙΑΣΚΑ» απ' όπου απολάμβανα την πανοραμική θέα παρατηρώντας τον γαλάζιο ουρανό και τις λαμπερές ακτίνες του πρωινού ήλιου καθώς χτυπούσαν τα παράθυρα των σπιτιών και η φλογάτη αυτή αντανάγεια καθιστούσε το χωριό έτι θεαματικότερον.

Με ερευνητικό μάτι πρόσεξα ότι καθώς το χωριό ανατολικά τοποθετημένο και αναπαυτικά πλαγιασμένο με προσκεφάλι το δασύλλιο «ΚΟΥΡΙ» σε συνδυασμό με την πράσινη απόχρωση των κήπων «ΣΚΗΠΣ» στον ποδόγυρο του όπου παλαιότερα το πρασολάχανο υπερερουσε. Πιο πάνω βλέπω το βράχο της τριανταφυλλιάς ακλόνητο και περήφανο ο οποίος ορώμενος από τους πρόποδες του δίδει την εντύπωση ότι η κορυφή του βρίσκεται σε δυσθεώρητο ύψος έτοιμη ν' ακούσει τους ύμνους των αγγέλων.

Από τη θέση του Αγίου Παντελεήμονος κατηφόρισα προς τη «ΜΕΚΑ» μετά πάνω από το

9-7-2013

γεφύρι του τρανού λάκκου κατόπιν στο πρώην πλυσταριό της «ΤΖΙΚΑΣ» και εν συνεχεία βρέθηκαν στην πλατεία κοιτώντας αχόρταγα γύρω και προχώρησα προς τη βρύση «ΧΩΡΑ» όπου το δροσερό νερό ρέει άφθονο από τα δύο στόμια εκροής τα κατά την καντσιώτικη διάλεκτο ονομαζόμενα «Σιουρνάρια» για να κατευνάσω τη δίψα μου.

Το αναγκαίο για την ζωή αυτό αγαθό της πηγής αποτελεί μια ξεχωριστή πινελιά που προκαλεί το θαυμασμό του επισκέπτη.

Πιο κάτω η εκκλησία της Αγίας Παρασκευής της οποίας το κάθε χτύπημα της καμπάνας ανακοινώνει κάθε δυσάρεστο άμα και ευχάριστο γεγονός.

Λίγο νοτιότερα αγνάντεψα το αναβαθμισμένο ΣΧΟΛΕΙΟ που συγκεντρώνει πλήθος κόσμου με τα εκθέματά του.

Κάθισα στο πεζούλι έχοντας πάνω μου τον πλάτανο. Η λαϊκή μούσα δεν παράλειψε να συμπεριλάβει στο ρεπερτόριό της το άσμα του πλάτανου ο οποίος κρατεί τα κάτωτι αυτού γινόμενα με απόλυτη μυστικότητα.

Καλωσορίζει τους ανθρώπους με ένα θορυβώδες θρόισμα και τους αποχαιρετά κουνώντας τα φυλλωμένα κλωνάρια του ειδικότερα όταν κάποιος λαμβάνει την άγουσαν προς το ανοικτό μνήμα ψιθυρίζοντας με τα φύλλα του το γνωστό: «Τούτη γης που την πατούμε όλοι μέσα θε' να μπούμε».

Ο γνωστός τροβαδούρος ΝΙΚΟΣ ΓΟΥΝΑΡΗΣ λανσάρισε το τραγούδι:

«Γέρο - γέρο πλάτανέ μου
με τις κορφές σου τις ψηλές
πόσα βλέπεις πόσα ξέρεις
μα σε κανένα δεν το λες»

Εκατοντάδες γλεντοκόπια τελέστηκαν κάτω από τη σκιά του. Εκεί όπου άνδρες, γυναίκες, νέοι και νέες έσυραν και σέρνουν το χορό με χάρη, κέφι, επισημότητα, κύρος και αξιοπρέπεια που συγκινεί και πλήττει τις λεπτές χορδές των συσσωρευμένων χωριανών.

Τελικά αργά-αργά ανηφόρισα για το σπίτι, όπου με το άνοιγμα της εξώπορτας τα λουλούδια στις γλάστρες σκόρπισαν τις ευωδιές τους και τα πετούμενα αραδιαστά στα ηλεκτροφόρα σύρματα το κελάηδημά τους.

Η δε ανοιξιάτικη βλάστηση ικανοποιούσε όλες τις αισθήσεις.

Ακουμπώντας στα κάγκελα της αυλής η απειριόριστη θέα μου επέτρεπε ν' απολαύσω την απέναντι πλευρά στην οποία διέκρινα μεταξύ άλλων βοσκοτόπια με κοπάδια από λευκά πρόβατα και πολύχρωμες αγελάδες ευδιάκριτες στην καταπράσινη πλαγιά. Σπατάλησα αρκετή ώρα θαυμάζοντας τη φυσική ομορφιά του τοπίου.

Η ιστορική μουριά που δεσπόζει στη γειτονιά εκείνη τη στιγμή μια ελαφρά αύρα θορύβησε τα φύλλα της σαν να έλεγε: Ο ήλιος είναι καυτός έλα κάτω στη δροσερή σκιά μου κινήθηκα προς τα εκεί για ξεκούραση αφήνοντας ένα δάκρυ στο πλακόστρωτο φορτωμένος συναισθηματικά με χιλιάδες αναμνήσεις και καθώς ξάπλωσα παραδόθηκα στην αγκαλιά του ΜΟΡΦΕΑ.

Συνειδητοποίησα όμως αυτό το καθ' ύπνον ταξίδι ήταν ΟΝΕΙΡΟ όταν η γυναίκα μου είπε: σήκω ο ήλιος ανέβηκε στον ουρανό ένα «θκέντρ» και ο πρωινός καφές είναι έτοιμος.

Καναδάς, 2021

Μνήμες από το παρελθόν

Τύχη αγαθή το έφερε, το 2005 στο πλαίσιο εμπορικής συναλλαγής στην Κυψέλη των Αθηνών, να γνωρίσω τον κ. Μακρή Δημήτριο του Γεωργίου και της Αγορίτσας (το γένος Παπαδημητρίου). Γεννημένος το 1923 στο Κάντζικο Κονίτσας, ορφάνεψε νωρίς. Στα επτά του χρόνια, έζησε κρυμμένος εδώ και εκεί, γλιτώνοντας όπως έλεγε το ορφανοτροφείο, μέχρι που τελείωσε το δημοτικό σχολείο και μετά ακολούθησε την μοίρα όλων των παιδιών της περιοχής μας, ξενιτιά απ' τα τρυφερά τους χρόνια. Αρχικά ακολουθώντας στα ξένα

(1950) ο Δημήτριος Μακρής στρατιώτης.

τον θείο του Παπαδημητρίου (το όνομα του δεν το ενθυμούμαι), έγινε γρήγορα, λόγω ανάγκης και ορφάνιας, ένας πολύ καλός μάστορας, σύμφωνα με τα λεγόμενα όλων με όσους είχε συνεργαστεί.

Δεν θα ξεχάσω την λάμψη στο πρόσωπό του, την πρώτη φορά που συναντηθήκαμε, μετά τις πρώτες συστάσεις, όταν έμαθε ότι είμαστε από το Κεράσοβο. Δεν χρειάστηκαν χαρτιά, διατυπώσεις κ.λπ., δώσαμε τα χέρια και όλα πήγαν κατ' ευχήν. Τον είδα να φεύγει ήσυχος, ήρεμος και ξαλαφρωμένος, γιατί, όπως μου έλεγε κατόπιν, με τους Κερασσοβίτες στα ξένα δούλεψαν μαζί, μοιράστηκαν το ψωμί τους, στήριξε ο ένας τον άλλον στα δύστυχα χρόνια της κατοχής, γυρίζοντας για μεροκάματο στη Θεσσαλία, τα χωριά του Ολύμπου και στη Μακεδονία, όπως και πολλοί άλλοι κυνηγημένοι απ' τα σπίτια τους και τα χωριά τους. Όσες φορές βρισκόμασταν δεν έχανε την ευκαιρία να ξεκινάει ιστορίες για τα περασμένα, καλός αφηγητής σε καθήλωνε, σε μετέφερε παραστατικά στα περασμένα και ποτέ δεν καταλάβαινες πως πέρασε η ώρα.

Αλλά ας τα πάρουμε απ' την αρχή. Ο πατέρας του Γεώργιος Μακρής ήταν δάσκαλος στο χωριό το 1924, και είναι γνωστό ότι τα χρόνια εκείνα τον παπά και τον δάσκαλο τους συντηρούσε το χωριό. Εξ αιτίας αυτού δεν ασχολούνταν με την γεωργία, την κτηνοτροφία και τις λοιπές βαριές εργασίες που ήταν απαραίτητες για την επίβιωση στο χωριό. Το μεράκι του ήταν ένα αμπελάκι το οποίο αγαπούσε, το περιποιούνταν και αφιέρωνε εκεί όλον τον ελεύθερο χρόνο του. Κάποια στιγμή διαπίστωσε ότι κάποιος του κλέβει τα σταφύλια. Προβληματίστηκε αν είναι κάποιος χωριανός(1) ή καμιά αρκούδα. Για να του λυθεί η απορία αποφάσισε να παραφυλάξει ένα βράδυ. Φοβούμενος όμως τις αρκούδες κρύφτηκε πάνω σε ένα δένδρο στην άκρη του αμπελιού, έχοντας μαζί του και το δίκαννο για παν ενδεχόμενο. Σκοτάδι πήχτρα, κάθε ήχος να σου ταραξεί την ψυχή και η αγωνία στο κα-

τακόρυφο. Κάποια στιγμή άκουσε θόρυβο και μέσα στο βαθύ σκοτάδι είδε έναν σκιερό όγκο να έρχεται προς το αμπέλι και να τον πλησιάζει. Αναρωτήθηκε τί να είναι, και πριν κάνει οτιδήποτε φώναξε επανειλημμένως «αν είσαι άνθρωπος μίλα, γιατί θα πυροβολήσω». Απόκριση δεν πήρε· λογικό, γιατί αν ήταν άνθρωπος και μίλαγε θα τον καταλάβαινε και η ντροπή γι' αυτόν μεγάλη. Όταν ο άγνωστος επισκέπτης κινήθηκε να φύγει, με την βεβαιότητα πλέον ότι πρόκειται για κάποιο αγρίμι ή αρκούδα, πυροβόλησε. Κακιά ώρα και για κακή του τύχη ήταν άνθρωπος, συγχωριανός (δεν ενθυμούμαι το όνομά του), τον οποίο και σκότωσε.

Από εκεί και πέρα, τί να πεις και τί να γράφεις! Όσα φέρνει η ώρα δεν τα φέρνει ο χρόνος. Όλη του η ζωή γυρίζει ανάποδα. Επιλαμβάνονται του θέματος τα αρμόδια κρατικά όργανα της εποχής και έγινε ό,τι προέβλεπε ο νόμος. Τελικά απαλλάσσεται χωρίς καμία συνέπεια και γυρίζει στο χωριό. Που να πάει, όμως, και που να σταθεί! Οι τύψεις τον κυνηγάνε, ο πόνος που προκάλεσε αβάσταχτος, η ζωή ανυπόφορη. Σύμφωνα, το 1926, πεθαίνει από τύψεις και στενοχώρια. Άφησε πίσω του, χωρίς στον ήλιο μοίρα, τη γυναίκα του Αγορίτσα και τέσσερα παιδιά, τη Ματούλα, την Γιάννω, τον Στέργιο και τον Δημήτρη. Από τη μια στιγμή στην άλλη η ζωή της αλλάζει. Καλομαθημένη καθώς ήταν, χωρίς κανένα πλέον εισόδημα και με τέσσερα στόματα να περιμένουν, αναγκάζεται να καλλιεργήσει τα χωράφια και ν' ασχοληθεί με όλες τις δουλειές του χωριού για να επιβιώσει. Άμαθη από βαριές δουλειές, αρρωσταίνει από πνευμονία και πεθαίνει το 1930.

Το σπίτι χάνει τα στηρίγματά του και διαλύεται. Τα τέσσερα παιδιά, ηλικίας από 12 έως 7 χρονών, μένουν ορφανά και όπως συνηθίζονταν την εποχή εκείνη το σπίτι λεηλατείται απ' τους γείτονες και τους χωριανούς(2). Τα παιδιά μένουν σαν καλαμιές στον κάμπο, χωρίς κουτάλι και πιάτο για φαγητό, σκέπασμα για να σκεπα-

στούν. Σκορπίζουν από εδώ κι' από κεί, ζουν από θελήματα και την ελεημοσύνη από συγγενείς και χωριανούς. Τα κορίτσια υποχρεώνονται σε γάμο στην ηλικία των δεκατεσσάρων χρονών. Τ' αγόρια, τότε σχολείο, τότε θελήματα και μόλις ποδαρώσανε κοντά στους μαστόρους, όπως όλα την εποχή εκείνη. Κατ' αυτόν τον τρόπο ξεκίνησε το ταξίδι του στη ζωή, με τα μαστόρικα μπουλάκια(3) να γυρίζει όλη την Ελλάδα, να συμμετέχει στην αντίσταση κατά των Γερμανών και ν' απέχει από τον εμφύλιο.

Έφτασε κάποτε (πριν το 1950), μάστορας πλέον, στην Ηλιοκώμη Σερρών, στην οποία συνάντησε συγχωριανούς μαστόρους που έμεναν μόνιμα εκεί και χτίζανε σπίτια. Εκεί γνωρίζει την Φλώρα Νταή. Παντρεύονται, αποκτούν δύο κόρες, την Ερμιόνη(4) και την Ανδρομάχη, η οποία συνεχίζοντας την παράδοση γίνεται δασκάλα. Περιπλανιέται σε όλη την Μακεδονία αφήνοντας το αποτύπωμά του ως μάστορας, και το 1976 ταξιδεύει στην Αθήνα, όπου ριζώνει μέχρι το 2009 που αφήνει την στερνή του πνοή στην Κυψέλη, με έντονη την νοσταλγία για το χωριό να τον συνοδεύει.

Σημειώσεις

1. Υπήρχε συνήθεια τότε και μέχρι τις μέρες μας να κλέβουμε καρπούς απ' τα ξένα χωράφια, το θεωρούσαμε εξυπνάδα και κατόρθωμα, κατάλοιπο απ' τους κλέφτες επί τουρκοκρατίας.
2. Αντίστοιχο παράδειγμα έχουμε και στο Κεράσσοβο το 1917, λεηλασία του σπιτιού του Αθανασίου Παπανικολάου (Βάιλα), μετά και τον θάνατο της γυναίκας του Μαρίας, αφήνοντας τρία ορφανά, το μικρότερο τριών χρονών.
3. Στο επόμενο τεύχος θα γράψω δύο ιστορίες που μου διηγήθηκε, δουλεύοντας την περίοδο της κατοχής στον Πολύγυρο Χαλκιδικής ζευγάρι με τον χωριανό μου Δημήτριο Γ. Τζίνα (Μήτσος).
4. Ευχαριστώ την κόρη του Ερμιόνη για την φωτογραφία και τις πρόσθετες πληροφορίες.

Αθήνα, Μάιος 2021

Τα χωριά της Μόλιστας

Ιστορικά στοιχεία

Μόλιστα σημαίνει *Δεομένη* ή *Ικετεύουσα* στα παλαιοσλαβικά. Πιθανότατα, στην μονή η οποία είχε ιδρυθεί το 1326 στην τοποθεσία Σουπόστιανη, υπήρχε εικόνα της Παναγίας της Δεομένης, γι' αυτό η μονή εκείνη ονομάστηκε μονή της Μόλιστας. Ύστερα από την ερήμωση της Σουπόστιανης λόγω επιδημίας, η μονή μετεγκαταστάθηκε το 1672 σε χώρο γειτονικό προς τη σημερινή θέση της μέχρι το 1819, οπότε, λόγω κατολίθησης, μετεγκαταστάθηκε στην σημερινή θέση της πλησίον του χωριού Μοναστήρι. Έτσι, η κοινότητα των τριών χωριών Γαναδιό, Μεσαριά και Μοναστήρι, που βρισκόταν κοντά στη μονή της Μόλιστας, ονομάστηκε Μόλιστα. Μετά τη διαίρεση της κοινότητας αυτής σε τρεις κοινότητες (που άρχισε το 1920), το όνομα Μόλιστα δόθηκε επισήμως στη Μεσαριά. Όμως, ανεπισήμως, τα τρία χωριά εξακολουθούσαν να ονομάζονται χωριά της Μόλιστας ή Μόλιστα.

Για το χωριό Μποτσιφάρι, λέγεται ότι έλαβε το όνομα αυτό από τη φάρα/γένος του *Μπότσιου*, που ήταν από παλιά η σημαντικότερη του χωριού. Το 1934 μετονομάστηκε Μοναστήρι, επειδή βρίσκεται δίπλα στην μονή της Μόλιστας.

Το όνομα Γαναδιό πιθανολογείται ότι προ-

ήλθε: είτε α) από το όνομα *Γενάδας*, του άρχοντα του αρχαίου μολοσσικού γένους των *Γενοαίων*, είτε β) από το όνομα του γαιοκτήμονα *Καναδαίου*, ο οποίος εγκαταστάθηκε εδώ κατά τις επιδρομές που έγιναν στην Ήπειρο τον 11^ο και τον 12^ο αιώνα από τους Νορμανδούς της Νότιας Ιταλίας, είτε γ) από το όνομα του φυτού *καννάβι*, το οποίο εκαλλιεργείτο εδώ και χρησιμοποιείτο προς κατασκευή υφασμάτων και σχοινιών.

Κοντά στα σύνορα της Μόλιστας, πιθανότατα υπήρξε η κώμη Τράμπυα, πλησίον της οποίας ο Οδυσσέας ίδρυσε το πρώτο ελληνικό μαντείο που λεγόταν Βούνειμα (περίπου το 1200 π.Χ.). Σε τοποθεσίες των τριών χωριών, έχουν βρεθεί αρχαία αγγεία, νομίσματα, κτερίσματα, ασπίδα, ξίφη, κ.λπ.. Δίπλα στον Σαραντάπορο και στον Βουρκοπόταμο διερχόταν οδική αρτηρία επικοινωνίας της Ηπείρου με την Μακεδονία κατά την αρχαιότητα και μετέπειτα. Η αρτηρία αυτή, μεταξύ της τοποθεσίας Παλιχειμάτα και του βουνού Ταμπούρι (πλησίον του χωριού Φούρκα), κατά τους αιώνες 17^ο και 18^ο τουλάχιστον, φυλασσόταν από φρουρούς ως δερβένι, επειδή διερχόταν από στενωπούς. Την ίδια εποχή, στο Καπηλιό, κοντά στα Παλιχειμάτα, λειτουργούσε περιοδικώς υπαίθρια αγορά και συνεδρίαζαν οι προεστοί των γύρω χωριών για τα κοινά ζητήματά τους. Κατά τα έτη 1730-1811, δίπλα στον Βουρκοπόταμο, λειτουργούσε ένας από τους τρεις ταμπακόμυλους που υπήρχαν στην επαρχία Κόνιτσας για την παραγωγή *ταμπάκου*. Το 1797 στην περιοχή της Κόνιτσας έδρευε οπληρχηγός, ο οποίος δήλωσε σε αντιπροσώπους της Ρωσίας και της Γαλλίας ότι, αν οι χώρες τους βοηθήσουν για την απελευθέρωση της Ηπείρου, θα διαθέσει 4000 οπλίτες.

Οι παλιότερες γνωστές πληροφορίες για τον συνολικό πληθυσμό των τριών συνοικιών έχουν ως εξής: το 1845 κάτοικοι 623, το 1874 κάτ. 1482, το 1888 κάτ. 1250, το 1911 κάτ. 961, το 1928 κάτ. 629. Στη μονή και στις τρεις συ-

νοικίες το 1813 υπηρετούσαν 14 ιερείς.

Τον 18^ο αιώνα (ή και νωρίτερα) μέχρι το 1960, οι Μολιστινοί βιοπορίζονταν στον τόπο τους με την καλλιέργεια δημητριακών, κηπευτικών, αμπελουργικών, κανναβιού, λιναριού, μεταξιού, καπνού, κ.ά., με την εκτροφή λίγων οικόσιτων ζώων, με τη απασχόλησή τους στον ταμπακό-μυλο, στους αλευρόμυλους και στα χάνια του δερβενιού, με την άσκηση των επαγγελλμάτων του οικοδόμου, του ξυλουργού, του αγωγιάτη, κ.ά., με το κυνήγι κ.λπ.. Τα παραγόμενα προϊόντα προορίζονταν κατά το πλείστον για αυτοκατανάλωση.

Οι περισσότεροι άνδρες εργάζονταν εποχικά ως οικοδόμοι σε άλλες ελλαδικές περιοχές μέχρι το 1850 περίπου, ενώ έπειτα πολλοί από αυτούς μετανάστευσαν στην Ρουμανία, στην Αίγυπτο και στην Αμερική. Με τα χρήματα που έστελναν οι απόδημοι στις οικογένειές τους, κατασκευάστηκαν, κατά την περίοδο 1860-1915 κυρίως, νέα σπίτια, αυτά που εξακολουθούν να υπάρχουν μαζί με άλλα νεότερα. Ο Γαναδιώτης Γ. Ξεινός κληροδότησε στην Μόλιστα το 1845 ένα κτήριο που είχε στο Βουκουρέστι. Με τα εισοδήματα εκ της κληροδοσίας αυτής, κατασκευάστηκαν στο Γαναδίό: η εκκλησία Παναγία (1859), ο ξενώνας (αμιλικό) και η βρύση της πλατείας (1864), η ενοριακή εκκλησία (1870), το καμπαναριό της (1876), η Σπυριδώνειος σχολή (1878), το οίκημα των δασκάλων (1880 στη θέση του σημερινού καφενείου), και το Παρθεναγωγείο (1888). Στην Σπυριδώνειο σχολή λειτουργούσε και σχολαρχείο, στο οποίο φοιτούσαν και παιδιά γειτονικών χωριών, κατά τα έτη 1935-1940 υπήρχε και κινηματογράφος. Με ευεργεσίες χωριανών κτίστηκαν και τα σχολικά κτήρια της Μεσαριάς και του Μοναστηριού.

Στους τόπους των τριών χωριών, έγιναν

ιστορικές μάχες κατά τους πολέμους των ετών 1912-13, 1940 και 1947-49. Μέχρι τη δεκαετία του 1980, λειτουργούσαν ταχυδρομικό γραφείο και σταθμός χωροφυλακής στην Μεσαριά. Με διάταγμα του 1980, το Γαναδίό κηρύχθηκε διατηρητέος οικισμός. Μετά το 1960, αυξήθηκε προοδευτικά η μετανάστευση στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Την δεκαετία του 1990 και μετέπειτα αναμορφώθηκαν οι δρόμοι και οι πλατείες των χωριών και επισκευάστηκαν πολλά σπίτια τους, με δάνεια που δόθηκαν λόγω των σεισμών και με την εργασία Αλβανών. Στην Μεσαριά αγοράσθηκαν σπίτια από Κερκυραίους.

Ισόδομη λαξευτή πρόσοψη οικίας Γ. Γιούτσου στο Γαναδίό. [Πηγή: Αρχείο Θωμά Β. Ζιώγα, λήψη 1995].

Το φυσικό περιβάλλον

Τα τρία χωριά της Μόλιστας βρίσκονται στις δυτικές υπώρειες του Σμόλικα, που είναι το δεύτερο σε ύψος βουνό της Ελλάδας (2637 μ). Το υψόμετρό τους κυμαίνεται μεταξύ των 850 και των 950 μ. Στην περιοχή τους, ο Βουρκοπόταμος που πηγάζει από τον Σμόλικα ενώνεται με τον Σαραντάπορο που πηγάζει από τον Γράμμο και χύνεται στον Αώο (τον συναντά πλησίον της Μολυβδοσκεπάστης μονής). Ο ευρύς ορίζοντας των τριών χωριών στα βόρεια και στα δυτικά τους φθάνει μέχρι τις κορυφογραμμές του Γράμμου (2520 μ), του Καμενίκου (2042 μ), της Μαριάς (1637 μ) και της Νεμέρτσικας (2209 μ), η οποία μοιάζει με τεράστιο γλυπτό κοιμώμενης γυναίκας. Στα νότια, το βουνό Τσιουμπάνι καλύπτεται από μεγάλο πυκνό δάσος ορεινών πεύκων και ελάτων. Πυκνή βλάστηση καλύπτει και τις άλλοτε καλλιεργούμενες περιοχές των χωριών. Σήμερα καλλιεργούνται μόνον λίγοι από τους κήπους που υπάρχουν μέσα στα χωριά. Περισσότερα αρδευτικά νερά έχουν η Μεσαριά και το Μοναστήρι. Στους κατάφυτους γύρω τόπους ζουν λαγοί, αγριόχοιροι, αρκούδες, ασβοί, σκίουροι, κ.λπ.. Εδώ κυνηγούν ντόπιοι και ξένοι κυνηγοί. Η εδαφική έκταση των χωριών υπάγεται στην περιφερειακή ζώνη του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου.

Αξιοθέατα

► Η πυκνή δόμηση των χωριών με λιθόκτιστα σπίτια, διώροφα συνήθως, κτισμένα την περίοδο 1860-1915 κατά το πλείστον. Ένα σπίτι στο Γαναδιό κτίστηκε το 1740 και λίγα άλλα το 1840 περίπου. Οι γραφικοί δρόμοι είναι λιθόστρωτοι. Οι κεντρικές πλατείες καλύπτονται από τους κλώνους δυο μεγάλων αιωνόβιων πλατάνων. Το πεταλοειδές πολεοδομικό σχήμα του Γαναδιού και η κεντρική πλατεία του προσέλκυσαν το ενδιαφέρον με-

Λεπτομέρεια εξωτερικής όψης κούλου ιερού στον ενοριακό ναό Αγίων Ταξιαρχών (1870) στο Γαναδιό. [Πηγή: Αρχείο Θωμά Β. Ζιώγα, λήψη 1995].

λετητών του Πολυτεχνείου Θεσσαλονίκης.

- Το σχολαρχείο και το Παρθεναγωγείο στο Γαναδιό, τα σχολεία των δυο άλλων χωριών, και οι παλιοί ξενώνες των τριών χωριών (αμιλικά), για την αρχιτεκτονική τους και για τον ιστορικό ρόλο τους.
- Οι παλιές στεγασμένες βρύσες κάθε συνοικίας, για τους ίδιους λόγους.
- Οι ενοριακές εκκλησίες δίπλα στις κεντρικές πλατείες των χωριών. Στο Γαναδιό και στην Μεσαριά, εντυπωσιάζουν τα περίτεχνα παλιά τέμπλα των ναών αυτών και οι φορητές εικόνες τους που ζωγραφήθηκαν τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα, και το όμορφο καμπαναριό του Γαναδιού.
- Η μονή των Εισοδίων της Θεοτόκου, που είναι προσιτή και με αυτοκίνητο. Το καθολικό και το διώροφο κτήριο κελλιών διατηρούνται σε καλή κατάσταση. Έχουν χαθεί η παλιά

Το τρικάμαρο «Περατινό πηγάδι» στις παρυφές του Γαναδιού. [Πηγή: Αρχείο Θωμά Β. Ζιώγα, λήψη 1995]. Λήψη 1995].

νονται οι κορυφές του Σμόλικα, της Τύμφης, κ.λπ., καθώς και το μεγαλύτερο μέρος της επαρχίας, με τις πυραμοειδείς κορυφές των υψωμάτων να απλώνονται κυματιστές μέχρι ψηλά στον ορίζοντα. Στο ύψωμα Σιούμο συναντάμε και ίχνη από δυο υπόγεια καταφύγια που είχαν φτιάξει οι αντάρτες το 1948.

► Βαδίζοντας σε μονοπάτια μέσα στα γειτονικά δάση, βλέπουμε πανύψηλα πυκνά πεύκα και έλατα και το έδα-

φος σκεπασμένο με παχύ *πούσι*, επισκεπτόμενοι δε τα δυο ποτάμια, ακούμε το αχολόγημά τους και βλέπουμε στις *οβίρες* τους ψάρια.

θαυματοουργή εικόνα της Παναγίας, νομοκανόνας βυζαντινής γραφής, παρρησία του 18^{ου} αιώνα και άλλα παλιά βιβλία.

- Οι χοροί που γίνονται, με δημοτικά τραγούδια, την 15^η Αυγούστου στο Γαναδιό, (μουσική χωρίς μεγάφωνα), την 17^η Αυγούστου στην Μεσαριά και την 6^η Αυγούστου στο Μοναστήρι, καθώς και η συνεστιάση που γίνεται στην κεντρική πλατεία του Γαναδιού την 20^η Αυγούστου, επέτειο της θαυματοουργικής εφίδρωσης της εικόνας του Εσταυρωμένου το 1930. Επίσης ο εκκλησιασμός στην μονή την 8^η Σεπτεμβρίου και την 21^η Νοεμβρίου. Στις ως άνω εορταστικές εκδηλώσεις προσέρχονται και ξένοι.
- Τα 24 εξωκκλήσια που βρίσκονται από παλιά χρόνια σε κορυφές υψωμάτων ή σε άλλες τοποθεσίες.
- Από τις κορυφές των υψωμάτων Σιούμος και Τζιαντόρα (όπου υπάρχει στέγαστρο), φαί-

Χρηστικές πληροφορίες

■ Η Μεσαριά απέχει από την Κόνιτσα 21,50 χλμ (από την εθνική οδό 4,50 χλμ), από το Γαναδιό 1,00 χλμ, και από Μοναστήρι 2,00 χλμ. Ο αυτοκινητόδρομος είναι ασφαλτόστρωτος. Μια ημέρα κάθε εβδομάδα διέρχεται και από τα τρία λεωφορείο του ΚΤΕΛ Ιωαννίνων.

■ Σε κάθε συνοικία λειτουργεί καφενείο-εστιατόριο· στο Γαναδιό όλο το έτος (τηλ. 6986148700) στη Μεσαριά όλο το έτος (τηλ. 2655024090), στο Μοναστήρι τους θερινούς μήνες (τηλ. 6942617707).

■ Στη Μεσαριά λειτουργεί όλο το έτος ο ξενώνας «Αρχοντικό του Σερίφη» (τηλ. 2655024090). Στο Γαναδιό ετοιμάζεται η μετατροπή σε ξενώνα των κτηρίων του Σχολαρχείου και του Παρθεναγωγείου.

■ Κατά την τελευταία δεκαετία, ο πληθυσμός των τριών χωριών κυμαίνεται ποσοτικώς μεταξύ 350 και 100 κατοίκων από τον Απρίλιο μέχρι τον Νοέμβριο, ενώ τους υπόλοιπους μήνες ελαττώνεται σε 12 περίπου κατοίκους.

Ο καπετάν Σιώμος Καντσιώτης

Στην εφημερίδα ΠΕΝΤΑΛΟΦΟΣ(1), φύλλο 104/2020, σελ. 10-11, δημοσιεύεται σε συνέχειες άρθρο που τιτλοφορείται «Αναμνήσεις του μακεδονομάχου Στέργιου Τσούμα (εκ Βυθού)». Τις έγραψε, όπως αναφέρεται σ' αυτό, το 1959 ο τότε μαθητής γυμνασίου Απόστολος Σπ. Ντέλλας, εγγονός του μακεδονομάχου από την κόρη του Φωτεινή, ακριβώς όπως τις διηγήθηκε ο πάππος του που ζούσε ακόμη τότε. Στο κείμενο αναφέρεται και ο «καπετάν Σιώμος(2) Καντσιώτης (από το Κάντσιο Ηπείρου-Κονίτσης)».

Κατά τα διηγούμενα, το 1905 ο τότε 25χρονος Στέργιος Τσούμας εργαζόταν κτίστης στην Τρίπολη της Πελοποννήσου. Ήταν η εποχή που είχε κορυφωθεί ο μακεδονικός αγώνας. Όλες οι ελλαδικές εφημερίδες έγραφαν για τα εγκλήματα των Βουλγάρων κομιτατζήδων στη Μακεδονία. Από δική του πατριωτική παρότρυνση και με την παρότρυνση κάποιου αξιωμα-

τικού αποφάσισε να αφήσει το τσοκάνι και να πιάσει το ντουφέκι, για να υπερασπισθεί τους συμπατριώτες του Μακεδόνες που δεινοπαθούσαν. Εγκαταλείπει, λοιπόν, στην Τρίπολη τη μαστόρικη παρέα του και έρχεται στην Αθήνα, όπου κάνει τις επαφές του, για τις οποίες επί λέξει διηγείται τα εξής:

«..... **Άφιξις εις Αθήνας – Εγγραφή εις το πατριωτικό κομιτάτο.**

Όταν έφθασα στην Αθήνα επήγα σε μια ταβέρνα για να φάω. Εκεί στην άκρη είδα καθισμένους δυο φουστανελάδες. Τους εκοίταξα προσεκτικά και αμέσως υποψιάστηκα ότι, από τη φυσιογνωμία τους που έδειχναν, έπρεπε να είναι αντάρτες.

Εζήτησα συγγνώμην και τους παρεκάλεσα να μου επιτρέψουν να τους πλησιάσω. Μετά μεγάλη μας χαρά, μου απαντούν, έλα κοντά μας. Κάθισα δίπλα τους και μόλις άρχισαν οι γνωριμίες είδα ότι ο ένας από αυτούς ήταν ο καπετάν **Σιώμος Καντσιώτης** (από το Κάντσιο της Ηπείρου – Κονίτσης), ενώ ο άλλος, αν θυμούμαι καλώς, ελέγετο Περικλής από την Σαμαρίνα.

Χάρηκαν με όσα τους είπα, ότι κατάγομαι από το Ντόλο(3) και άρχισαν να με επικαλούν πατριώτη τους. Αμέσως διέταξαν και μας έφεραν κρασί και μεζέ.

- Λοιπόν τώρα, παιδί μου, πόσων χρονών είσαι;
- 25, τους απαντώ.
- Και τί θέλεις να σου κάνουμε εμείς;
- Θέλω να έλθω μαζί σας για τον αγώνα της πατρίδος μου!

Χάρηκαν πολύ μόλις άκουσαν την επιθυμία μου και δια δευτέραν φοράν διέταξαν τον ταβερνιάρη να μας ξαναφέρει κρασί. Αφού ήπιαμε αρκετό κρασί, μου είπαν τα εξής:

Εσύ θα μείνεις εδώ και εμείς θα πάμε εις τα γραφεία του κομιτάτου και στον κ. Δραγούμη(4) στον οποίο θα αναφέρουμε το όνομά σου. Ό,τι

μας ειπή θα γυρίσουμε πάλι εδώ, να σου ειπούμε.

Πράγματι έφυγαν και ύστερα από 1 ώρα περίπου επέστρεψαν. Από τη χαρά που είδα στο πρόσωπό τους κατάλαβα ότι κάτι είχαν κάνει. Πράγματι, μου ανακοίνωσαν ότι ευχαρίστως ο κ. Δραγούμης ενέκρινε την πρόσληψήν μου εις το κοιτάτο(5) και μου παρέδωσαν και ένα έγγραφο για τα Τρίκαλα.

Με το χαρτί αυτό που σου δίνουμε, μου είπαν, θα πηγαίνεις εις τα Τρίκαλα και θα παρουσιαστείς εις τον κ. Λαμπίδη (Δ/ντής εμπέδων Τρικάλων) και εκείνος θα σε καθοδηγήσει πως θα καταταχθείς στα σώματα που ετοιμάζονται για την Μακεδονία.

.....κ.λπ.
..... ».

Με βάση τα παραπάνω και όσα άλλα γράφτηκαν ή λέγονταν στο Κάντσικο, θεωρώ ότι αυτός ο καπετάν Σιώμος Καντσιώτης είναι ο Θωμάς Μουκούλης, από το γνωστό γένος Μουκάδες/Μουκούληδες, γιατί μόνο αυτός φημίζεται ότι ήταν κλέφτης/αντάρτης ή κλέφτης/ληστής, και η βιοδιαδρομή του συμπίπτει ηλικιακά και χρονικά με τα γεγονότα.

Για τον ίδιο και τη δράση του έχουμε ελάχιστες πληροφορίες. Η παραπάνω γραφή είναι η πιο σημαντική. Μας πληροφορεί ότι το 1905 βρισκόταν στην Αθήνα και είχε προσωπικές επαφές με τον Ίωνα Δραγούμη, ο οποίος ηγείτο τότε του ελληνικού κοιτάτου που ενίσχυε τον μακεδονικό αγώνα. Από αυτό το γεγονός και τον τίτλο **καπετάν** που του αποδίδεται, συμπεραίνω ότι είχε ενταχθεί και αυτός στις τάξεις του ελληνικού κοιτάτου (επιτροπή μακεδονικού αγώνα) που προωθούσε αντάρτες στη Μακεδονία για να αντιπαλέψει τη βίαιη επιβολή των Βουλγάρων διεκδικητών. Και ασφαλώς στην Αθήνα δεν κατέβηκε από το τουρκοκρατούμενο ακόμη Κάντσικο. Αν η οικογένειά του

βρισκόταν στο Κάντσικο, κάτι τέτοιο θα ήταν πολύ επικίνδυνο, γιατί αυτή θα εξοντωνόταν από τις τουρκικές Αρχές, όπως το συνήθιζαν, μόλις θα πληροφορούνταν την εναντίον τους δράση. Στην Αθήνα, λοιπόν, κατέβηκε από τον Τύρναβο της Θεσσαλίας, όπου ήδη κατοικούσε και είχε κάνει σπίτι και οικογένεια. Η μόνιμη εγκατάστασή του στον Τύρναβο τεκμαίρεται από το γεγονός ότι ο γιός του Βασίλης δυο χρόνια μετά, ήτοι το 1907, και σε ηλικία 18 ετών απογράφεται(6) κατά την άφιξή του στις Η.Π.Α. ως κάτοικος Τυρνάβου της Ελλάδας και όχι ως κάτοικος Καντσίκου Ηπείρου της τότε Τουρκίας, όπως απογράφονται άλλοι συγχωριανοί. Σημειώνω ότι εκείνα τα χρόνια ο Τύρναβος, η Λάρισα, τα Τρίκαλα και η Καλαμπάκα, ως εγγύτερες στη Μακεδονία πόλεις της Θεσσαλίας, ήσαν κέντρα στρατολόγησης και εκπαίδευσης των εθελοντών ανταρτών που προωθούνταν στη Μακεδονία, στην οποία είχαν εγείρει αξιώσεις Βούλγαροι, Σέρβοι και Ρουμάνοι μέσω μιας μερίδας ενδοτικών στην προπαγάνδα ντόπιων Βλάχων. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον και το απελευθερωτικό πνεύμα της εποχής, ο καπετάν Σιώμος έθεσε τον εαυτόν του στην υπηρεσία του ελληνικού κοιτάτου και βρέθηκε στην Αθήνα το 1905 για συνεννοήσεις και στρατολόγηση εθελοντών. Δεν ξέρουμε αν ακόμη ήταν μάχιμος, αφού, με βάση την ηλικία του γιού του Θωμά, εκτιμάται ότι ήταν τότε περίπου 45 έως 50 ετών, ή και μεγαλύτερος, για την εποχή εκείνη αρκετά μεγάλος για αντάρτικες περιπέτειες.

Επίσης, δεν γνωρίζουμε αν πιο πριν από τα χρόνια του μακεδονικού αγώνα είχε αφήσει την οικογένειά του στον Τύρναβο και είχε ανέβει στα πέριξ από το Κάντσικο βουνά ως κλέφτης/ληστής. Η συναναστροφή του το 1905 στην Αθήνα με τον καπετάν Περικλή από τη κοντινή Σαμαρίνα και η πιο κάτω διήγηση της γιαγιάς Μίχαινας εγείρει υποψίες για κάτι τέτοιο. Αλλά και σε αυτήν την περίπτωση, επειδή οι

κλέφτες/ληστές ήσαν έμπειροι μαχητές και καλοί χειριστές των όπλων, όσοι εξ αυτών είχαν ελληνική εθνική συνείδηση στρατολογούνταν από το ελληνικό μακεδονικό κομιτάτο ως αντάρτες πολεμιστές, γιατί τις άγριες βιαιότητες των αντιπάλων Βούλγαρων κομιτατζήδων μόνο τέτοιοι σκληροτράχηλοι και ρωμαλέοι άντρες μπορούσαν να αποτρέψουν.

Για τους Μουκούληδες/Μουκάδες ζήτησα και έλαβα πληροφορίες από την γεννηθείσα το 1926 γιαγιά Γιαννούλα Κουτρομπίνα συζ. Μιχαήλ (ή Μίχαινα), η οποία κατάγεται από το γένος του Ανδρέα Μουκούλη/Σκάρκα του Ευαγγέλου, και μου είπε όσα γνώριζε και θυμόταν, τα εξής: «Πέντε αδέρφια ήσαν οι Μουκάδες τον παλιό καιρό, έλεγε ο πάππος μου Βαγγέλης. Ο Νίκος (Νικόλαος), ο Μιχάλης (Μιχαήλ), ο Θωμάς, ο Βαγγέλης (Ευάγγελος) που είναι ο πάππος μου, και ο Θύμιος (Ευθύμιος). Ο Νίκος και ο Μιχάλης έφυγαν από το χωριό και πήγαν στον Τύρναβο. Εκεί έφτιαξαν σπίτια και οικογένειες. Αυτοί είναι που δώρισαν τις εικόνες στον Άι Θανάση. Ο Θωμάς, αφού έκανε μια περίοδο κλέφτης στα μέρη μας, πήγε και αυτός και σπιτώθηκε στον Τύρναβο. Αυτός είναι ο πατέρας του Βασίλη Μουκούλη που πήγε στην Αμερική. Οι άλλοι δυο, ο πάππος μου Βαγγέλης και ο Θύμιος, παρέμειναν στο Κάντισκο».

Για τον καπετάν Σιώμο/Θωμά Μουκούλη έχουμε την εξής γραπτή(7) αναφορά: «Να τι λέει, για τον ξακουστό καπετάν Σιώμο Μουκούλη, ο Θωμάς Αθαν. Μουκούλης (δάσκαλος, δισέγγονος του ηρωικού καπετάνιου): “Την περίοδο αυτή δρουν στην περιοχή σώματα κλεφτών με επικεφαλής τον καπετάν Σιώμο Μουκούλη, πρώτο εξάδελφο του παππού μου. Για να συνεχιστεί το όνομά του, οι νοννοί των Μουκάδων έδωσαν σε τρία παιδιά το όνομα Θωμάς.”

Πρόγονος του καπετάν Σιώμου ήταν ο καπετάν Γιάννης Μουκούλης/Κανναβός.

Δεν γνωρίζουμε που πολέμησε και τότε σκο-

τώθηκε (;;;;). Το μόνο που θυμούνται οι γέροντες είναι ότι είχε γίνει **θρύλος**, αφού, λένε, δεν τον έπιασαν οι σφαίρες τον Τούρκων, γιατί είχε τίμιο ξύλο πάνω του και εδώ πατούσε εκεί παρουσιαζόταν σαν το ελάφι.».

Σημειώνω ότι η γραφή πως «σκοτώθηκε» δεν είναι τεκμηριωμένη και μάλλον είναι εσφαλμένη, γιατί, μετά το απατηλό σύνταγμα των Νεοτούρκων το 1908 και έως την απελευθέρωση το 1913, έγινε σταδιακά διάλυση των αντάρτικων σωμάτων αφού εξέλειπε ο λόγος ύπαρξής τους, οπότε και αυτός θα επέστρεψε μόνιμα στον Τύρναβο Θεσσαλίας, όπου ήδη από ετών κατοικούσε η οικογένειά του και οι δυο μεγαλύτεροι αδελφοί του Νίκος και Μιχάλης με τις οικογένειές τους, όπως προκύπτει από την πιο πάνω διήγηση της γιαγιάς Μίχαινας. Εκεί οι Μουκούληδες έχουν πληθύνει και αφήνουν πολλούς απογόνους, από τους οποίους μερικοί πήγαν μετανάστες στην Αμερική (Η.Π.Α.). Στους πίνακες μεταναστών της νήσου Έλλης (Ellisland, Νέα Υόρκη) βρίσκουμε ότι, μέσω Νάπολης Ιταλίας με το πλοίο EUROPA, αποβιβάστηκαν εκεί, την 28^η Οκτωβρίου 1907, οι εξής: Μουκούλης Θεόδωρος του Κωνσταντίνου ετών 18, **Μουκούλης Βασίλειος του Θωμά ετών 18**, Μουκούλης Δημήτριος της Μαρίας ετών 32, άπαντες εργάτες από τον Τύρναβο της Ελλάδας. Αφού λοιπόν ο Βασίλης, γιός του Θωμά, το 1907 σε ηλικία 18 ετών πήγε μετανάστης στην Αμερική και δηλώνεται στα έγγραφα ως κάτοικος Τυρνάβου, τεκμαίρεται ότι η εγκατάσταση των Μουκούληδων οικογενειακώς στον Τύρναβο έγινε πριν το 1889, έτος κατά το οποίο γεννήθηκε και γράφτηκε στα εκεί μητρώα ο Βασίλης, και μάλλον έγινε περί την περίοδο της παραχώρησης της Θεσσαλίας στην Ελλάδα το 1881 (συνθήκη Βερολίνου), όταν, λόγω της ομαδικής φυγής των πανικόβλητων Τούρκων-κατοίκων, πάμπολλοι Ηπειρώτες βρήκαν ευκαιρία και μετοίκησαν στα μέρη της Θεσσαλίας.

Αυτά είναι τα γραπτά ή τεκμαρτά στοιχεία που έχουμε μέχρι τώρα για τον συγχωριανό μας καπετάν Σιώμο/Θωμά Καντσιώτη, από το γένος των Μουκάδων, τα οποία είναι τιμητικά και για το Κάντσικο που τον γέννησε· εύχομαι δε να βρεθούν με τον καιρό και άλλα που θα συμπληρώσουν την εικόνα του και την προσφορά του στους τότε αγώνες για την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό.

Σημειώσεις

1. Τριμηνιαία εφημερίδα που εκδίδει ο Πολιτιστικός Σύλλογος Πενταλόφου Βοΐου Κοζάνης. | Το χωριό Πεντάλοφος λεγόταν παλιά Ζουπάνι και τότε, το 1905 επί τουρκοκρατίας, ήταν μεγάλη πόλινχη με περίπου 2.500 κατοίκους και έδρα του «ναχιγιέ Ζουπάν» με διοικητή «μουδέρη». | Εκτιμώ ότι το ίδιο θα συνέβαινε και κατά τον μακρινό μεσαίωνα όταν ήλθαν εδώ Σλάβοι επήλυδες· θα ορίστηκε και τότε έδρα «ζουπανίας» με αρχηγό «ζουπάνο», εξού και το σλαβογενές οικωνύμιο Ζουπάνι, από το παλ. Σλ. *župan* (= άρχοντας, αρχηγός, ηγέτης φυλής).
2. Στην τοπική γλώσσα το όνομα Θωμάς παρωνυμείται Σιώμος.

3. Το χωριό Ντόλος ή Ντόλο είναι το σημερινό χωριό Βυθός, γειτονικό με τον Πεντάλοφο. | Το οικωνύμιο Ντόλος είναι σλαβογενές και ερμηνεύεται από το παλ. Σλ. *dolj* (= βάραθρο, λάκκος, κοιλάδα, ρεματιά, λαγκαδιά), όπως όντως συμβαίνει, καθώς κείται μέσα σε μια βαθιά κοιλάδα. Και το νέο όνομα Βυθός δεν απέχει σημασιολογικά από το παλιό Ντόλος.
4. Πρόκειται για τον Ίωνα Δραγούμη (1878-1920), διπλωμάτη και πολιτικό, τότε πρόξενο της Ελλάδας στο Μοναστήρι, ο οποίος με σθένος και πατριωτισμό στήριξε τον μακεδονικό αγώνα.
5. Η λέξη σημαίνει «επιτροπή, συμβούλιο» και προέρχεται από το ομόσημο Ιταλ. *comitato* < Λατ. *com-mito* (= συνάπτω, συμβάλλω - εμπιστεύομαι).
6. Όρα δικό μου άρθρο «*Δια χειρός Ν. Αργυρόπουλου, Θεσσαλού*», στο περιοδικό «Καντσιώτικα», τεύχ. 24/2017, σελ. 12-17.
7. Ιδὲ βιβλίο «ΚΑΝΤΣΙΚΟ - ΔΡΟΣΟΠΗΓΗ, συγγραφή για ένα μαστοροχώρι της Ηπείρου», Αθήνα 1993, σελ.108.

Αθήνα, 15-11-2020

Θωμάς Β. Ζιώγας

Email: thovaziogas@gmail.com

Παλιές γραφές για το Κάντσικο

Α΄ ΘΕΜΑ

Από το βιβλίο «Σελίδες από την ιστορία της Κόνιτσας», σελ. 41-54, του Αναστ. Ευθυμίου, Κόνιτσα 1997, συνέλεξα τις ακόλουθες γραφές⁽¹⁾ που αφορούν το Κάντσικο:

(9-8-1872): Εμετρήθησαν από χωρίον Κάντζικον δια χειρός μουχτάρη Βασίλη Γιάνην γρ. 1009.

.....

Εμετρήθησαν από χωρίον Κάντζικον δια χειρός Δημήτρη Γεώργημουχτάρη γρόσια 1400.

(23-11-1872): Εμετρήθησαν από χωρίον Κάντζικον δια χειρός μουχτάρη Δημήτρη Γεωργίου και Βασίλη Γιάνην γρόσια 5900.

(20-5-1874): Εμετρήθησαν από χωρίον Κάντζικον δια χειρός μουχτάρη Κωτούλα Κοσμά γρ. 1109.

(15-7-1874): Εμετρήθησαν δια χειρός μουχτάρη Καντζίκου Βασιλείου Σπέλλα γρόσια 4698.

(10-12-1874): Μουχτάρης Καντζίκου Γιάννη Σπέλλα.

Σημείωση

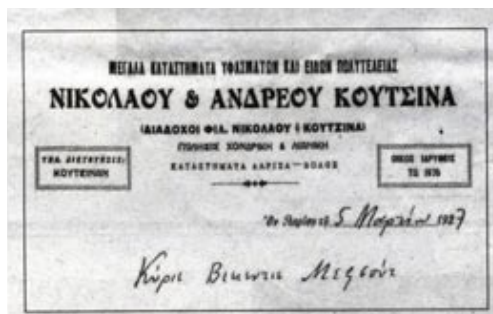
⁽¹⁾Αυτές τις βρήκε ο κ. Ευθυμίου σε 2 δεφτέρια του Δημ. Ηγουμενίδη από την Κόνιτσα, ο οποίος κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα διετέλεσε γενικός εισπράκτορας και διαχειριστής του Δημόσιου Ταμείου του καζά Κόνιτσας. | Σε κάποια έτη αναφέρονται 2 μουχτάρηδες. Ο ένας εξ αυτών ήταν ο πρόεδρος και ο άλλος ο αντιπρόεδρος.

Β΄ ΘΕΜΑ

Στο περιοδικό ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ, τεύχος 18/2012, σελ. 36-38, καταχωρήθηκε το άρθρο μου «Ανδρέας και Άννα Κουτσάνα. Ευεργέτες της παιδείας στη Λάρισα».

Η εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ της Λάρισας, στα φύλλα 27-12-2017, 28-02-2018, 07-03-2018, 14-03-2018, 19-06-2019, δημοσίευσε σειρά άρθρων του ερευνητή Νικ. Αθ. Παπαθεοδώρου για την «Οικογένεια Κουτσάνα» και τη «Στοά Κουτσάνα» της Λάρισας, με πολλά στοιχεία και λεπτομέρειες, στα οποία και παραπέμπώ πρώτους ενδιαφερόμενους.

Στη συνέχεια εδώ αναδημοσιεύω τον λογότυπο του καταστήματος των Αδελφών Νικολάου και Ανδρέου Κουτσάνα, με χρονολογία 1927, από τεύχος αλληλογραφίας του καταστήματος, εκ του αρχείου του θανάση Μπετχαβέ, όπως καταχωρήθηκε στην εφημερίδα.

Αθήνα, 20-12-2020

Θωμάς Β. Ζιώγας

Email: thovaziogas@gmail.com

Για το Κάντσικο και τα «Καντσιώτικα»

Έχοντας υπηρετήσει πολλά χρόνια, ως εκπαιδευτικός, στην πολυπόθητη και ηρωϊκή περιοχή της Κόνιτσας, νοσταλγώ εκείνη την εποχή.

Επισκέφτηκα, μελέτησα κι έγραψα πολλές ιστορίες και παραδόσεις για τα χωριά της.

Υπέροχα χωριά. Πολιτισμένα Μαστοροχώρια! Εδώ ας μου επιτραπεί ν' αναφερθώ σε μια προσωπική στενοχώρια.

Μέχρι την Κόνιτσα, κατάγομαι από το Γεροπλάτανο Πωγωνίου, νεαρός και σπουδαστής είχα πάει. Μέχρι την Κόνιτσα παραπάνω όχι.

Βέβαια από το χάρτη γνώριζα τα χωριά της, τα Μαστοροχώρια. Υπέροχοι τεχνίτες. Το 1959 πρωτοδιορίστηκα στην Επαρχία Κονίτσης ως δάσκαλος.

Ο Επιθεωρητής μου αφού με όρκισε, σοβαρός μου είπε θα πάω στο Δημοτικό Σχολείο Γοργοποτάμου λίγο μακριά, αλλά θα περάσετε καλά. "Πώς θα πάω; του είπα. «Ετερον ουδέν», θα το μάθεις. Ρώτησα, έμαθα. Πήγα στο πρακτορείο Κόνιτσας του ΚΤΕΛ κι είπα: «Παρακαλώ ένα εισιτήριο για Γοργοπόταμο». «Α!» είπε ο ταμίας «θα πάτε στο Τούρναβο». «Όχι κύριε στο Γοργοπόταμο», είπα εγώ. Γέλασε αυτός κούνησε το κεφάλι κι είσαι και δάσκαλος. Ντράπηκα. Μέχρι την Πυρσόγιαννη με το ΚΤΕΛ κι από 'κει και πέρα ποδαρόδρομο ή με τους

κυρατζήδες. Δεν υπάρχει δρόμος. Κατάλαβα. Βρήκα τον τρόπο, έφθασα στο Γοργοπόταμο (Τούρναβο), χωριό φιλόξενο και καλό με τους γνωστούς γίγαντές του.

Με φιλοξένησε ο αείμνηστος παπα-Ανδρέας Παπαθεμιστοκλέους. Εκεί του διηγήθηκα το συμβάν και γέλασε. Μου είπε: «άμα κατέβεις στην Κόνιτσα να πάρεις το βιβλίο του Χαρ. Ρεμπέλη απ' τη Βούρμπιανη «Τα Κοντσιώτικα» κι έτσι θα μάθεις τις παλιές ονομασίες των χωριών μας». Έτσι έγινε και κατατοπίστηκα πλήρως (εδώ κλείνει η παρένθεσή μου).

Έμεινα χρόνια στο Γοργοπόταμο. Δασκάλεψα, μόρφωσα τα Ελληνόπουλα και τα θαυμάζω σήμερα καλούς οικογενειάρχες, τεχνίτες κι επιστήμονες.

Παράλληλα όμως επισκεπτόμουν όλα τα γύρω χωριά, μάθαινα τις παραδόσεις τους και τον πολιτισμό τους και τα ήθη και έθιμά τους. Αγάπησα τον τόπο και αγαπήθηκα από τους κατοίκους.

Πολλές φορές ιδίως το καλοκαίρι, έμενα πάντα στο Γοργοπόταμο, επισκεπτόμουν τα γύρω χωριά και κυρίως το Κάντσικο (σήμερα: Δροσοπηγή). Ερειπωμένο το χωριό, αλλά η φιλότιμη προσπάθεια των Καντσιωτών ήταν μεγάλη. Τεχνίτες αυτοί έχτιζαν με μεγάλη τέχνη το χωριό τους, αγαπημένοι σε πείσμα των καιρών.

Συνταξιούχος τώρα από χρόνια, νοσταλγώ τα χωριά της Κόνιτσας και το Κάντσικο και διαβάζω το υπέροχο ενημερωτικό και πολιτιστικό περιοδικό σας «ΤΑ ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ» και σας συγχαίρω θερμώς.

Παρατήρησα, όμως, τώρα που κάπου κάπου πηγαίνω στο Κάντσικο, ότι τίποτα σχεδόν δεν είναι όπως το είχα γνωρίσει. Οι χωριανοί, τα σπίτια, οι δρόμοι όλα έχουν αλλάξει. Όπως έχει αλλάξει και η ζωή τους. Χάρηκα και χαίρομαι πολύ μ' αυτή την αλλαγή και με τον πολιτιστικό σύλλογο του χωριού σας και την καθολική προσπάθεια όλων σας παρά τις δύσκολες συγκυρίες που περνάμε.

Το κείμενο αυτό γράφεται τώρα με το φαινόμενο του κορωνοϊού. Θα 'θελα απλώς να πω δυο λόγια, δασκαλίστικα. Ασθένειες και αρρώστιες πάντα υπήρχαν. Ας τονίσουμε σύντομα τη σημασία των λέξεων και τώρα:

α) **λιμός:** έλλειψη τροφής, πείνα μεγάλη που μαστίζει ολόκληρο πληθυσμό.

β) **λοιμός:** λοιμώδης νόσος, πανούκλα, πανδημία θανατηφόρος. Τέτοιος είναι ο κορωνοϊός.

Χρόνια πολλά, άλλοτε, μα και τώρα, υποφέρουν άνθρωποι. Έτσι η Εκκλησία μας, η Ορθόδοξη, παρακαλεί το Θεό μας και λέει: «Ετι δεόμεθα υπέρ του διαφυλαχθήναι την αγίαν Εκκλησίαν και την πόλιν τούτην και πάσαν πόλιν και χώραν από λοιμού, λιμού, σεισμού καταποντισμού πυρός μαχαίρας»

Είναι μια κακιά συγκυρία. Ακολουθώντας, όμως, τις οδηγίες και τις συμβουλές των ειδικών επιστημόνων, αλλά και με τη δική μας καθολική συμπεριφορά θα τον ξεπεράσουμε τον κορωνοϊό. Είθε. Πάντοτε θυμάμαι το Κάντισκο και τους ευγενείς και δραστήριους Καντσιώτες και τα «Καντσιώτικα».

Εύχομαι να 'στε καλά και να συνεχίσετε να εκδίδετε «ΤΑ ΚΑΝΤΣΙΩΤΙΚΑ».

Με αγάπη

Σωκράτης Μιχ. Οικονόμου

Πρακτορείο ΚΤΕΛ Κόνιτσας

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Υπενθυμίζουμε και πάλι στους απανταχού Καντσιώτες να συμβάλλουν στην προσπάθειά μας για την συγκέντρωση αρχειακού υλικού (φωτογραφίες, καρτ-ποστάλ, επιστολές, διαβατήρια, συμφωνητικά, προικοσύμφωνα, κιτάπια, τετράδια λογαριασμών μαστόρων, αποδείξεις πληρωμών κλπ.).

Το 2003 η «Αδελφότητα Δροσοπηγιωτών» ξεκίνησε την έκδοση του περιοδικού «τα Καντσιώτικα», έντυπο αφιερωμένο σε θέματα σχετικά με την Δροσοπηγή, αλλά και τα γύρω Μαστοροχώρια.

Ταυτόχρονα, ξεκινήσαμε την συλλογή Ιστορικού και Λαογραφικού υλικού, και την καταγραφή με συνεντεύξεις αφηγήσεων παλαιότερων συγχωριανών μας, φιλοδοξώντας να δημιουργήσουμε ένα τεκμηριωμένο αρχείο, πηγή για έρευνα και μελέτη, μια παρακαταθήκη μνήμης αλλά και αυτογνωσίας για τις νεώτερες και επερχόμενες γενεές.

Με περισσή αγάπη και φιλόκαλο μεράκι εργαζόμαστε για την διάσωση, συντήρηση και ανάδειξη του υλικού αυτού, εκφράζοντας την ευγνωμοσύνη μας σε όλους εκείνους που μας εμπιστεύονται τα οικογενειακά τους αρχεία.

Το ΔΣ.

Αιμοδοσία 2020

Εν μέσω πανδημίας και με όλα τα υγειονομικά πρωτόκολλα πραγματοποιήθηκε και φέτος η αιμοδοσία. Η Αδελφότητά μας από το 2003 ξεκίνησε αυτήν την εκδήλωση ανθρωπιάς, σε συνεργασία με το Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ιωαννίνων.

Θα θέλαμε να το-νί-σουμε ακόμη μια χρονιά πόσο σημαντική είναι η συμμετοχή όλων στην αιμοδοσία, που διοργανώνεται κάθε 13 Αυγούστου, καθώς επίσης και η αναπλήρωση φιαλών όταν δίνονται. Τονίσαμε και στο έντυπο το οποίο μοιράστηκε σε όλους τους χωριανούς την απαραίτητη συμμετοχή όλων καθώς οι φιάλες ολοένα και μειώνονται. Μπορεί κάποιος να δώσει μέσα στη χρονιά εκτός από την καθιερωμένη ημερομηνία στο χωριό αναφέροντας ότι δίνει για την τράπεζα αίματος της Αδελφότητας Δροσοπηγιωτών. Για να

συνεχιστεί να προσφέρει η τράπεζα αίματος της Αδελφότητας πρέπει να αυξήσουμε τον αριθμό φιαλών... Προσφορά και ζήτηση.

Φέτος, προσήλθαν συνολικά 19 αιμοδότες εκ των οποίων κρί-

θηκαν κατάλληλοι να δώσουν οι 16.

Αίμα έδωσαν οι: Μπολομύτης Στέφανος, Σπέλλα Ράνια, Σπέλλα Βάσος, Σιούτη Ελευθερία, Ρέβας Γιάννης, Σι-

ούτης Άγγελος, Σπέλλας Βασίλης, Σπέλλας Θανάσης, Νικόπουλος Παναγιώτης, Κουτρομπίνας Ευάγγελος, Μαυρομάτης Γιώργος, Σπέλλας Θωμάς, Κοτολούλης Λευτέρης, Καπλάνη Σεβαστή, Παπαδημητρίου Ευαγγελία και Σοφία Ζιώγα.

Προσήλθαν αλλά δεν έδωσαν οι: Κουτρομπίνη Κατερίνα, Παπαλάμπρου Δήμητρα, Μουκούλη Βίκυ. Σας ευχαριστούμε από καρδιάς για την προσφορά στους συνανθρώπους μας.

ΧΡΗΣΙΜΑ ΤΗΛΕΦΩΝΑ

Δήμος Κόνιτσας: 26553 60326

Αστυνομικό Τμήμα Κόνιτσας: 26550 22202

Πυροσβεστική Υπηρεσία: 26550 22199

Κέντρο Υγείας Κόνιτσας: 26550 23111

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑ ΔΡΟΣΟΠΗΓΙΩΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Δροσοπηγή 441 00, τηλ.: 26550 81414, E-mail: info@drosopigi.gr

www.drosopigi.gr